

**LA DISCRIMINACIÓ, EL RACISME I LA XENOFÒBIA
CONTRA ELS IMMIGRANTS ESTRANGERS I LES
MINORIES ÈTNiques A CATALUNYA**

**Xavier Vallvé i Duaigües.
Maig 2005.**

ÍNDEX

Introducció.....	2
El marc legal europeu, espanyol i català	11
L'àmbit educatiu.....	17
L'àmbit sanitari.....	28
L'àmbit laboral.....	36
L'àmbit residencial.....	54
El racisme i la discriminació en altres àmbits de la vida quotidiana dels immigrants i les minories ètniques	63
La violència racial.....	64
Discriminació en els serveis	72
La pràctica dels fets culturals i religiosos diferencials	73
El tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública	75
Els mitjans de comunicació	75
El posicionament de l'opinió pública.....	81
Conclusions.....	86
Àmbit legal.....	86
Àmbit educatiu.....	87
Àmbit sanitari.....	88
Àmbit laboral	90
Àmbit residencial	92
Altres àmbits de la vida quotidiana	93
El tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública	95
Bibliografia i fonts utilitzades	98
Bibliografia.....	98
Fonts	103

Introducció

Aquest és el primer informe que es realitza a Catalunya amb la pretensió d'oferir un panorama alhora exhaustiu, breu i concret sobre la discriminació, el racisme i la xenofòbia a casa nostra¹. Es tracta d'un objectiu ambiciós i no exempt de dificultats, derivades moltes d'elles de la manca d'una informació fidel i objectiva sobre aquest tipus d'actituds i comportaments envers els col·lectius immigrants i les minories ètniques, i fins i tot de la inexistència de consens sobre el que s'amaga darrera d'aquests conceptes.

Parlar de discriminació, racisme i xenofòbia a Catalunya i a Espanya era, fins fa poc més de 15 anys, una activitat poc rellevant i que, en tot cas, es circumscriu a un col·lectiu molt precís, el dels gitanos. En el nostre imaginari, les actituds i comportaments racistes o xenòfobs afectaven d'altres països, però tenien poc a veure amb nosaltres. De fet, les primeres enquestes d'opinió sobre racisme no daten sinó del 1990, quan comença a ser perceptible el canvi de tendència que anava a convertir l'Estat espanyol en país d'immigració. Efectivament, el setembre del 1990, el Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) va realitzar la primera enquesta sobre *Inmigración y racismo* entre una mostra de 2.492 subjectes escollits a l'atzar d'entre totes les Comunitats Autònomes, excepte Ceuta i Melilla. Posteriorment, i a partir de 1996, aquest tipus d'enquestes específiques deixen de fer-se, però s'inclouen algunes de les seves preguntes en baròmetres més amplis, que tracten diversos altres temes. Altres organitzacions, com ara l'ASEP (Análisis Sociológicos, Económicos y Políticos, S.A.), el CIRES (Centro de Estudios sobre la Realidad Social), etc., han dut a terme sèries d'enquestes on s'inclouïen preguntes que pretenien mesurar el racisme o l'actitud de la població espanyola davant dels immigrants.

La pertinència d'una atenció específica als possibles comportaments discriminatoris o racistes ve avalada pels resultats d'aquestes enquestes i de molts altres estudis que analitzen la situació dels immigrants i les minories ètniques a Catalunya i a Espanya. Cea D'Ancona, en el seu recent llibre *La activación de la xenofobia en España*², realitza una anàlisi comparativa de les diferents enquestes d'opinió que aborden aquesta temàtica i alerta sobre l'increment del rebuig declarat vers els immigrants que detecten aquestes enquestes, que passa d'un 8% de *contraris*³ al 1996, a un 28% al 2002, amb un canvi important de tendència a partir sobretot de l'any 2000.

Aquest canvi de tendència implica, segons Cea d'Ancona, una major intolerància cap a les manifestacions culturals dels col·lectius immigrants, un increment de les reticències a concedir drets de ciutadania, una menor *simpatía* cap als immigrants en general i

¹ A nivell de l'Estat es publica des del 1995 l'*Informe anual sobre el racismo en el Estado español*, elaborat per S.O.S. Racisme, que conté principalment articles d'opinió i casuística de comportaments racistes en diferents àmbits; també es publiquen els butlletins trimestrals de l'*Informe Raxen*, elaborats pel Movimiento contra la Intolerancia, que es limiten a l'àmbit de la violència racial. Recentment (desembre 2004), l'Observatorio Vasco de Inmigración ha publicat una enquesta sobre *Percepciones, valores y actitudes de la población vasca hacia la inmigración extranjera*.

² Cea D'Ancona, M.Á (2004), *La activación de la xenofobia en España. ¿Qué miden las encuestas?*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

³ D'Ancona elabora una classificació dels entrevistats a partir de les variables que s'inclouen en quatre enquestes del CIS (1996-2000-2001-2002), tot distingint tres grups: *tolerants*, *ambivalents* i *"reacios"*.

especialment cap a les comunitats més nombroses, una menor predisposició a establir relacions íntimes (amistat, matrimoni...), juntament amb un augment de la percepció que hi ha massa immigrants i que la seva entrada s'ha de "ordenar". Augmenta també el reconeixement de l'existència de *discriminació ètnica*, però disminueix la valoració d'aquesta discriminació com un problema important.

També es dedueix d'aquesta anàlisi que el rebuig cap a la població immigrada creix més en aquelles Comunitats Autònomes que han vist incrementar més espectacularment el nombre d'immigrants en els darrers anys, especialment els d'origen marroquí, com ara Aragó, La Rioja, Múrcia, Extremadura i les dues Castelles, i que "és més manifest entre les persones de major edat, de menor nivell d'estudis, ideològicament situades a la dreta, en catòlics practicants i en persones de menor estatus"⁴. Quant als orígens dels immigrants, els més acceptats són els procedents de la Unió Europea i Llatinoamèrica, i els més rebutjats els marroquins i nord-americans.

Pel que fa a Catalunya, tot i ser la Comunitat Autònoma amb un major nombre de estrangers residents, no es troba entre les comunitats que puntuen més en els diferents índexs per mesurar el rebuig cap a la població immigrada. Així, per exemple, a quatre enquestes del CIS realitzades entre 1996 i 2002, a Catalunya, juntament amb Andalusia, "la mitjana de reconeixement de *drets socials* als estrangers ha estat positiva en els quatre sondeigs i amb un valor cada vegada més elevat"⁵. També augmenta la predisposició a atorgar drets de ciutadania entre les enquestes del 1996 i del 2000. En altres indicadors, com ara els que mesuren la sociabilitat amb immigrants o la posició davant la política migratòria, els resultats, però, situen Catalunya en una posició intermèdia⁶.

Ara bé, més enllà del que diguin les enquestes d'opinió, el valor de les quals, sense menysprear-lo, no deixa de ser relatiu, les preguntes que ens fem en el present estudi se situen més en la línia dels fets que no de les opinions: com es concreta el comportament dels ciutadans i les institucions de Catalunya respecte als col·lectius immigrants i les minories ètniques? Es pot parlar de comportaments racistes, xenòfobs o discriminatoris?

Les respostes, no pas "la" resposta, les trobarem al llarg de l'informe que ara presentem, en el qual no es pretén oferir dades unívocues sobre l'existència o no d'aquests comportaments a casa nostra (entre altres raons, perquè aquestes dades no existeixen), sinó fer un recorregut, això sí, el més exhaustiu possible, per la informació disponible sobre la existència o no d'indicis evidents o constatacions d'un comportament diferenciat pejoratiu cap a les minories que viuen a Catalunya, especialment els col·lectius d'immigrants i la població gitana.

Per assolir aquest objectiu s'han rastrejat tota mena de materials i de fonts que proporcionin proves directes o indirectes o no d'un tracte discriminatori, racista o xenòfob: pel que fa a materials, des de dades estadístiques, allà on n'hi hagi, fins a lleis, butlletins oficials, queixes i recursos, projectes i programes, articles, ponències i informes; pel que fa a les fonts, organismes internacionals, administracions i entitats

⁴ Cea D'Ancona, M.Á., Op. cit. Pàg. 288.

⁵ Cea D'Ancona, M.Á., Op. cit. Pàg. 81.

⁶ Vegi's aquesta qüestió amb una mica més d'extensió en el capítol "El tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública" d'aquest mateix estudi

públiques, departaments governamentals, cossos policials i de seguretat, tribunals, associacions i col·legis professionals, associacions de veïns, administradors de finques, empreses, centres d'ensenyament i de formació, organitzacions patronals, sindicats, ONGs, fundacions, oficines de denúncia, universitats i entitats de recerca social, centres de documentació, la premsa, internet i els mateixos immigrants i minories ètniques. I s'abasta un conjunt d'àrees temàtiques com ara l'ocupació, l'ensenyament, la sanitat, l'habitatge, la legislació i altres aspectes de la vida quotidiana. Tot i que l'àmbit geogràfic objecte d'anàlisi és Catalunya, les referències a Espanya o a altres àmbits territorials com la Unió Europea són moltes vegades obligades per la inexistència d'informació a nivell de la comunitat autònoma o per les interrelacions evidents entre els diferents espais.

Però abans d'endinsar-nos en el gruix de l'informe, cal fer una petita aturada i precisar de què estem parlant quan utilitzem conceptes com racisme, xenofòbia, discriminació i altres que conformen el fil conductor de l'exposició.

Racisme, segons el Diccionari de la Llengua Catalana⁷, “és la doctrina que propugna la inferioritat d'unes races o ètnies humanes respecte a les altres, en virtut de la qual se'n justifica la discriminació, la segregació social, l'explotació econòmica, etc.” El que cal destacar d'aquesta definició és la idea d'inferioritat d'un grup humà respecte a altres, ja que la raça com a tal no es considera un concepte operatiu amb capacitat per definir grups humans. Com diu Miguel Pajares⁸, “des del punt de vista biològic no es pot parlar de races en l'espècie humana (...) Les races són construccions socials”. Construccions socials que tendeixen a vincular determinats aspectes dels grups humans amb la seva posició social, tot atorgant-li un caràcter hereditari. Així, avui dia es parla de *nou racisme* o de *racisme culturalista o diferencialista*, en substituir-se el referent biològic per un referent sociològic com la cultura, de forma que les persones queden vinculades a la seva cultura d'origen, que es considera incompatible amb altres cultures, la qual cosa fa impossible la seva convivència en un mateix territori.

També podem fer esment de la definició que d'aquest mateix terme fa el Diccionari de la Llengua Catalana editat per Enciclopèdia Catalana⁹. Racisme “és la doctrina que propugna la desigualtat de les races humanes i en virtut de la qual hom justifica el fet que certes races o cultures siguin sotmeses a explotació econòmica, a segregació social o àdhuc a destrucció física”. La principal diferència amb la definició anterior rau, doncs, en l'elecció del mot “desigualtat” en lloc del d'“inferioritat”.

Segons Pajares, per poder parlar de racisme, s'han de donar plegats tres elements: un grup humà que pugui ser delimitat, unes raons hereditàries o que es considerin com a tals i una situació d'inferioritat.

Lorenzo Cachón¹⁰ distingeix tres dimensions del racisme: el racisme com a prejudici (estereotips, opinions, creences, etc.); el racisme com a pràctica (discriminació,

⁷ Institut d'Estudis Catalans (1995), *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona.

⁸ Pajares, M. (2003), “Discriminación racial y políticas antidiscriminatorias”, *La discriminación racial. Propuestas para una legislación antidiscriminatoria en España*, Barcelona, Icaria Editorial.

⁹ Enciclopèdia Catalana (2002), *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona.

¹⁰ Cachón L.(2003), “Discriminación en el trabajo de las personas inmigradas y lucha contra la discriminación”, *La discriminación racial. Propuestas para una legislación antidiscriminatoria en España*, Barcelona, Icaria Editorial.

segregació, violències, etc.); i el racisme com a ideologia (teories, doctrines, visió del món). El present treball se centra fonamentalment en la segona dimensió, és a dir, les pràctiques discriminatòries contra grups humans als quals se'ls atribueixen determinades característiques que justifiquen i perpetuen un estatus d'inferioritat.

La definició de racisme del diccionari parla de races o **ètnies**, a les que sembla equiparar amb la conjunció “o”. El propi diccionari defineix l'ètnia com una “agrupació natural d'individus que presenten unes característiques comunes (de llengua, de cultura, etc.)”. Per a Malgesini i Giménez¹¹, en contrast amb el grup racial, definit per trets físics hereditaris, el grup ètnic estaria definit per un conjunt de característiques culturals que es transmeten de generació en generació a través de l'aprenentatge i la socialització.

L'equiparació entre els conceptes de raça i ètnia es fa evident si ens fixem en la significació atribuïda al *nou racisme*, que, com s'ha explicat, no fa derivar les diferències entre les persones de trets biològics, que han demostrat la seva inconsistència per fonamentar actituds discriminatòries o de superioritat, sinó de trets culturals, que es comporten, això sí, com si fossin biològics.

El racisme, segons la definició de Pajares, implica una relació superior/inferior. Un grup humà *racialitza* i *inferioritza* l'altre, justificant d'aquesta manera un tracte discriminatori o una situació de **desigualtat social**. No és fàcil discernir si ens trobem davant un acte de discriminació racial o ètnica (tal i com hem definit aquests conceptes) o davant d'un acte d'estricta desigualtat social. Dit d'una altra manera, l'explotació que pateixen els treballadors marroquins irregulars és deguda a la seva condició de marroquins o a la seva condició de treballadors sense drets? Així, no tota discriminació efectuada sobre un grup ètnic ha de considerar-se necessàriament una discriminació ètnica o racista, però, en canvi, tota discriminació ètnica sí que pot considerar-se un acte de desigualtat social.

Com diuen Malgesini i Giménez en la seva *Guía...*, “els nivells de la diferència i de la desigualtat no coincideixen; la segona té un component necessari de jerarquia o subalternitat i denota un àmbit més reduït. Tota desigualtat suposa diferència, però no tota diferència ha d'expressar una relació de desigualtat”¹². La dificultat rau a l'hora de discernir si ens trobem davant d'un acte de “pura” desigualtat social o si aquesta té afegit, a més, un component de discriminació racial o ètnica.

De fet, la discriminació racial o ètnica és una forma més de desigualtat social, per la qual cosa compartim amb Lorenzo Cachón la idea que “la lluita contra la discriminació ètnica s'ha d'inscriure en la lluita contra l'exclusió, en polítiques d'inclusió social i en la lluita general contra les desigualtats”¹³.

Així donem pas a un altre terme al qual cal referir-se: el d'**exclusió social**, que ens porta intuïtivament a pensar en “quedar fora” de la societat, en “no formar part” i “no participar” de tot allò que la societat pot oferir als individus i als grups. Aquest és un terme que ha estat catalogat com a ambigu i poc precís, però que ha guanyat terreny en l'àmbit de les polítiques socials. Avui tothom parla d'exclusió social, de grups exclosos, de lluita contra l'exclusió, la qual comporta com a contrapartida la posada en

¹¹ Malgesini G.; Giménez C. (1997), *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*, Madrid, La Cueva del Oso.

¹² Malgesini G. i Giménez C., Op. cit. Pàg. 92.

¹³ Cachón L., Op. cit. Pàg. 96.

marxa de polítiques d'inclusió o d'integració social. La proliferació de programes d'integració social d'immigrants¹⁴ tant a nivell local com autonòmic i estatal, així com la consideració dels immigrants com a grup vulnerable, per exemple en el *II Plan Nacional de Acción para la Inclusión Social del Reino de España*¹⁵ fa evident a nivell de les polítiques socials la relació entre la immigració i l'exclusió social. Aquesta és definida per Jordi Estivill com "una acumulació de processos confluents amb ruptures successives que, partint del cor de l'economia, la política i la societat, va allunyant i 'inferioritzant' persones, grups, comunitats i territoris respecte als centres de poder, els recursos i els valors dominants"¹⁶. De nou, com podem veure, apareix el concepte d'inferiorització, que ja vèiem associat al racisme, tot i que aquí, aquesta inferiorització no es limita a un grup social amb característiques definides físicament o culturalment, sinó que s'amplia a qualsevol grup i fins i tot al territori. Els immigrants i les minories ètniques entrarien dintre d'aquests grups o comunitats, però òbviament no serien els únics.

La idea d'allunyament també està implícita en el concepte de **discriminació**, que deriva del llatí *discriminatio* i es tradueix com separació, distinció. Tot i que, generalment, quan ens referim a persones o col·lectius discriminats estem pensant en els aspectes negatius de la discriminació, aquesta també pot tenir la seva vessant positiva, quan aquesta distinció o separació afavoreix una persona o grup determinat. De totes maneres, aquesta interpretació favorable requereix generalment d'un adjectiu acompanyant, i és així com parlem de **discriminació positiva** o d'acció positiva per referir-nos a intervencions dirigides a beneficiar un grup que es troba en desavantatge respecte als altres, en un intent de reduir les desigualtats.

El concepte de discriminació ha rebut nombroses definicions per part de diferents organismes internacionals com ara l'OIT, la Unió Europea i les Nacions Unides, que hi ha aportat visions i punts de vista relativament diferents.

Així, per exemple, l'OIT es refereix a la **discriminació en matèria de treball i ocupació** com "qualsevol distinció, exclusió o preferència fonamentada en motius de raça, color, sexe, ascendència nacional o origen social, que tingui per efecte anul·lar o alterar la igualtat d'oportunitats o el tracte en el treball i l'ocupació"¹⁷

Una altra definició relacionada amb el mercat laboral és la que aporta Freeman¹⁸, tot referint-se a les "diferències existents entre treballadors amb qualificacions similars, ja siguin aquestes relacionades amb els salaris, el treball o la posició ocupacional, que poden manifestar-se a través de biaixos presents en empresaris, treballadors, sindicats o consumidors".

¹⁴ Vegeu: Bonino Covas, C. et al (2003), *Los planes de las Comunidades Autónomas para la integración social de las personas inmigrantes*, Madrid, Confederación Sindical de Comisiones Obreras.

¹⁵ Impulsats per la Unió Europea, s'han elaborat en tots el països membres dos Plans Nacionals, el primer per al període 2001-2003, el segon per al període 2003-2005. En tots dos plans els immigrants són considerats com un dels anomenats grups vulnerables.

¹⁶ Estivill, J. (2003), *Panorama de la lucha contra la exclusión social. Conceptos y estrategias*, Ginebra, Oficina Internacional del Trabajo. Pàg. 19.

¹⁷ Conveni 111 de l'Organització Internacional del Treball relatiu a la discriminació en matèria de treball i ocupació (1958, art. 1).

¹⁸ Citat per Cachón, L., Op. cit. Pàg. 47.

Més en la línia d'aquest informe, les Nacions Unides¹⁹ defineixen la **discriminació racial** com aquella que “denota tota distinció, exclusió, restricció o preferència basada en motius de raça, color, llinatge o origen nacional o ètnic que tingui per objecte o per resultat anul·lar o menystenir el reconeixement, gaudiment o exercici, en condicions d'igualtat, dels drets humans i les llibertats fonamentals en les esferes política, econòmica, social, cultural o en qualsevol altra esfera de la vida pública”.

Més recentment, la Unió Europea ha entrat a definir el concepte de discriminació a partir de dues directives sobre igualtat de tracte. Aquí ens interessa la 2000/43²⁰ ja que es dirigeix específicament a “lluitar contra la discriminació per motius d'origen racial o ètnic” (art. 1). Els Estats membres havien d'incorporar aquesta directiva en el seu ordenament jurídic com a molt tard el 19 de juliol del 2003²¹, la qual cosa implica, com diu Lorenzo Cachón en la obra ja citada, “la possibilitat que tota persona pugui emprendre una acció jurídica i/o administrativa per tal que es respecti el principi d'igualtat de tracte”. La directiva afegeix una distinció entre discriminació directa i indirecta, les quals defineix de la següent manera:

- “Existirà **discriminació directa** quan, per motius d'origen racial o ètnic, una persona sigui tractada de manera menys favorable del que sigui, hagi estat o vagi a ser tractada una altra en situació comparable”.
- “Existirà **discriminació indirecta** quan una disposició, criteri o pràctica aparentment neutres situï persones d'un origen racial o ètnic concret en desavantatge particular respecte a altres persones, excepte que les dites disposició, criteri o pràctica puguin justificar-se objectivament amb una finalitat legítima i excepte que els mitjans per a la consecució d'aquesta finalitat siguin adequats i necessaris”.

Com que en l'apartat dedicat al marc legal d'aquest informe s'amplia la informació sobre els continguts d'ambdues directives, ens limitem aquí a precisar el contingut de les definicions, tot remarcant l'avenç que suposa la inclusió de les directives en l'ordenament jurídic estatal i la distinció entre discriminació directa i indirecta, que obliga a revisar aquelles disposicions i pràctiques que, encara que no ho busquin expressament, situïn els immigrants o les minories ètniques en situació de desavantatge.

Avançant un pas més, Lorenzo Cachón²² es refereix a **discriminació institucional** com aquella que es “planteja des de les normes públiques vigents i des de les pràctiques administratives”, de tal manera que es pot parlar d'un marc institucional discriminatori o, fins i tot, de racisme institucional. Referint-se a l'Estat espanyol, Cachón posa exemples relatius a “l'ús discriminatori d'instruments jurídics en vigor, l'aplicació restrictiva de les normes quan s'apliquen als immigrants, les exigències desproporcionades per accedir a dispositius de protecció social que afecten

¹⁹ Nacions Unides (1965) Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les formes de Discriminació Racial.

²⁰ Directiva 2000/43/CE del Consell de 29 de juny de 2000 sobre la igualtat de tracte de totes les persones independentment del seu origen racial o ètnic.

²¹ A hores d'ara, però, i ja dos anys després de la finalització del termini, no tots els Estats membres de la Unió ho han fet encara.

²² Cachón, L., Op. cit. Pàgs. 50 i 53.

exclusivament els immigrants o l'escassa dotació de mitjans en els serveis públics que han d'atendre els immigrants”.

La discriminació institucional es distingeix de la **discriminació estructural**, que és aquella que es produeix des dels dispositius generals i anònims del mercat laboral, l'educació, l'habitatge, etc. Cachón parla de “pistes indirectes de discriminació a través de (quasi)evidències estadístiques”, i posa com a exemples les taxes d'atur dels immigrants, la concentració en les branques d'activitat menys desitjables o en les ocupacions de nivell més baix, etc.

Per a Cachón, aquests dos darrers tipus de discriminació són anònims o “sense actors” i sovint no són declarades ni intencionades, la qual cosa les distingiria de la **discriminació a l'empresa**, que és una “discriminació individual (sovint oberta), amb actors que poden ser diversos: empresaris, intermediaris laborals, formadors, treballadors, clients”. Es pot ampliar i diversificar l'àmbit d'aquesta discriminació, tot parlant de discriminació a l'escola, als serveis socials, a l'habitatge, etc.

Un altre terme al que cal referir-se és el de **segregació**, que també té connotacions amb els d'exclusió i discriminació pel que fa a la idea de separació. De fet, el seu origen etimològic és la paraula llatina *segregatio*: que se separa d'una massa o cos. La segregació es relaciona generalment amb l'espai i té a veure amb mantenir apartat en un territori limitat un grup humà determinat. Les polítiques d'*apartheid* són un cas límit, explícit i basat en el dret de segregació. Per a Salvador Giner²³, la segregació és una forma de discriminació. Per la seva banda, Wiewiorka²⁴ distingeix entre segregació i discriminació, raonant que la primera “manté el grup racialitzat a distància i li reserva espais propis, que tan sols pot abandonar en determinades condicions, més o menys restrictives”, mentre que la discriminació imposa al grup “un tracte diferenciat en diversos àmbits de la vida social en la que participa d'una manera que pot arribar a humiliar-lo”. Per a aquest autor, la segregació és conseqüència de la discriminació. Per a Carlos Giménez, a banda de la segregació territorial, es pot parlar de processos de segregació en el cas dels immigrants més precaritzats en els camps educatiu (concentració desproporcionada en determinats centres públics de nens que pertanyen a minories), sanitari (emergència i consolidació de sistemes paral·lels d'atenció mèdica no vinculats al sistema sanitari general), participatiu (quan els immigrants pertanyen exclusivament a associacions d'estrangers) i lúdic (quan els estrangers no intimen amb els autòctons, tot reunint-se i divertint-se tan sols en espais “de i per a ells”)²⁵.

Directament relacionat amb el concepte de segregació hi ha el de **guetització**, que deriva de la paraula gueto, de la qual el Diccionari de la Llengua Catalana dóna les següents definicions: “sector social, delimitat geogràficament, on la majoria de la població té unes característiques pròpies i diferenciades que fan que sigui segregada de la resta de la societat. Barri habitat per jueus”. Malgesini i Giménez²⁶ ens diuen que “allò específic del gueto ve donat per la identitat sociocultural compartida i per la situació de marginació social, econòmica i cultural que viuen els seus habitants. La marginació institucional, residencial i sociocultural és una de les característiques

²³ Giner, S. (1987), “Segregación”, *Diccionario Unesco de Ciencias Sociales*. Tom IV. Madrid, Instituto de Estudios Públicos.

²⁴ Citat per Malgesini, G. i Giménez, C. Op. cit. Pàg. 300.

²⁵ Giménez, C. (1995), “El racismo como práctica”, *Entreculturas*, Madrid, Cáritas Española, núm. 11.

²⁶ Malgesini, G. i Giménez, C., Op. cit. Pàg. 178.

d'aquest enclavaments. Dintre del gueto les autoritats de districte, municipals o metropolitanes, gairebé no interfereixen. Freqüentment hi ha autoritats locals no oficials, llei i sanció pròpia". Aquesta definició, que s'adequa evidentment als guetos jueus de l'època nazi o a la realitat d'altres indrets, no reflecteix de forma precisa el tipus d'assentaments que es donen als barris de les ciutats catalanes. Per això, a l'informe es parla de guetització per referir-se més a un procés que pot acabar portant a la creació d'un gueto que a l'existència efectiva de guetos.

La guetització seria així el procés a través del qual un determinat espai i col·lectiu acaben constituint un gueto. Aquest procés, segons Malgesini i Giménez, passa per quatre fases: l'assentament, l'homogeneïtzació ètnica, el distanciament institucional i l'estigmatització cultural.

Per últim, ens referirem al concepte de **xenofòbia** que fa al·lusió al rebuig o a l'odi cap a la persona d'origen estranger. Aquest sentiment no necessàriament es dirigeix cap a persones d'una altra nacionalitat, sinó en general cap a tot allò que ve de fora o ens és estrany. Els sentiments xenòfobs no acostumen a dirigir-se a tots els estrangers o forasters, sinó que sovint es lliguen a la situació socioeconòmica de les persones o grups que es converteixen en objecte d'aquests sentiments. En qualsevol cas, "la xenofòbia és el rebuig generat per una de les característiques comunes dels grups estigmatitzats: la procedència externa, l'haver nascut a l'estranger"²⁷.

Un cop fet aquest breu i obligat repàs terminològic, cal referir-se als continguts de l'estudi. Com ja hem dit, el seu objectiu general és oferir informació sobre indicis evidents o constatacions de comportaments racistes, xenòfobs o discriminatoris envers els col·lectius immigrants i les minories ètniques assentades a Catalunya. No pretén allunyar-se en el temps, tot cercant qualsevol acte que pugui merèixer aquesta catalogació, sinó que se cenyeix a una delimitació temporal concreta: l'any 2004. És clar que no totes les referències es poden circumscriure a aquest any, però sí que es pot dir que aquest ha estat el centre d'atenció i que, en qualsevol cas, la immersió en temps anteriors ha vingut determinada per la necessitat d'emmarcar un tema o pel fet que un esdeveniment, malgrat haver succeït en anys anteriors, hagi afectat especialment aquest any.

Fet aquest aclariment, podem dir que l'any 2004 ha estat determinat per dos canvis de govern, el de la Generalitat, com a conseqüència de les eleccions d'octubre del 2003 que van provocar la primera alternança en el poder, després de 23 anys de govern ininterromput per part de CiU; i el de l'Estat, amb la derrota del PP a les eleccions generals de març del 2004, i el triomf del PSOE després de vuit anys de govern popular. Així, tant a Catalunya com a Espanya, la dreta o el centre-dreta han estat substituïts per l'esquerra o el centre-esquerra.

Un altre tret significatiu, tal i com s'analitza en el capítol primer, ha estat l'entrada en vigor d'una nova reforma de la Llei d'Estrangeria que, malgrat ser aprovada al novembre del 2003, s'ha desplegat a partir del 2005. Una nova reforma que ha estat recorreguda pel Parlament Basc, que ha adduït que vulnera el marc antidiscriminatori emanat de les Directives comunitàries. El Reglament de la nova llei va obrir un nou procés de regularització que s'ha desenvolupat durant el primer semestre de 2005.

En els àmbits més relacionats amb la vida quotidiana, es pot dir que ha continuat l'increment de població immigrada a Catalunya durant l'any 2004 i que s'han anat reproduint processos ja iniciats en anys anteriors. Així, en l'àmbit educatiu, que es

²⁷ Malgesini, G. i Giménez, C., Op.cit. Pàg. 318.

tracta en el segon capítol, no s'ha trencat la tendència a la concentració de població immigrada i gitana en les escoles públiques, malgrat els intents redistributius del Departament d'Educació, la qual cosa ha portat a parlar de la guetització d'algunes d'aquestes escoles i de discriminació en l'accés a les escoles concertades, sostingudes amb diner públic.

Quant a l'àmbit sanitari, al qual es dedica el tercer capítol, també es produeix una certa saturació d'alguns hospitals públics, la qual cosa desperta recels i declaracions d'alguns polítics que advoquen per la restricció de l'accés als immigrants irregulars. Per altra banda, es constata un menor ús per part de la població immigrada i gitana del sistema sanitari, especialment en la vessant preventiva, malgrat que són més vulnerables als accidents laborals i a altres malalties, causades, en gran part, per les dures condicions de vida que han de suportar.

L'àmbit laboral ocupa el quart capítol, i es aquí on més evidències de discriminació cap a la població immigrada i també gitana es poden trobar: des de l'ocupació dels espais laborals menys valorats i desitjats per la població autòctona, a diferències salarials i de condicions de treball, tot passant per l'importantíssim pes de l'economia submergida o els elevats percentatges d'atur, la tendència a una etnizació del mercat laboral i de pràctiques d'explotació té el perill d'enquistar-se en el mercat laboral català.

El capítol cinquè es dedica als aspectes residencials, on també són moltes les evidències d'un tracte discriminatori i xenòfob, especialment en l'accés a l'habitatge de lloguer, la qual cosa comporta, entre altres conseqüències, una considerable desigualtat pel que fa a les condicions d'allotjament, i la seva concentració en determinats barris caracteritzats per la seva marginalitat espacial i degradació.

La violència exercida contra immigrants o minories ètniques, sigui per grups d'extrema dreta o pels cossos policials, els problemes amb la justícia o el tracte discriminatori en altres vessants de la vida quotidiana ocupen el capítol sisè, on cal destacar la criminalització d'aquests col·lectius i les evidències d'un tracte abusiu per part de membres de les forces de seguretat, així com d'una major indefensió judicial, aspectes aquests especialment greus, per tractar-se precisament de les institucions que haurien de vetllar per un tracte més just i equitatiu.

Per últim, el capítol setè fa un repàs del tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública, en què destaca l'escassa participació com a fonts informatives dels propis immigrants i minories ètniques en les notícies de les quals són protagonistes i el clima de desconfiança cap a aquestes poblacions entre una part important de la població autòctona i no gitana.

Només queda agrair a la Fundació Bofill el suport atorgat per a l'elaboració d'aquest estudi i apostar i confiar que la visibilització dels comportaments discriminatoris, racistes o xenòfobs que es produeixen en el si de la societat catalana ajudaran a avançar en la seva eradicació i en la construcció d'una societat més cohesionada, justa i igualitària.

El marc legal europeu, espanyol i català

El panorama que es dibuixa en els capítols que segueixen a aquest té un àmbit territorial precís, Catalunya. Però aquest panorama i aquest territori necessiten emmarcar-se en àmbits més globals, l'Estat espanyol i la Unió Europea, per motius de contextualització. Una contextualització absolutament imprescindible: el nostre país no gaudeix, ni de bon tros, de competències plenes en l'àmbit de la immigració, de la mateixa manera que l'Estat espanyol també depèn de les normatives comunitàries.

Començant, com per tant toca, per l'àmbit **comunitari**, hem de fer referència a la Directiva 2000/43/CE sobre la igualtat de tracte de **totes les persones** independentment del seu origen racial o ètnic, ja esmentada en la introducció a aquest treball,²⁸ i a la Directiva 2000/78/CE relativa a l'establiment d'un marc general per a la igualtat de tracte en l'ocupació²⁹ així mateix aplicable a **totes les persones**. Pel que fa a la primera, cal precisar els àmbits en què resulta d'aplicació, perquè són evidentment pertinents de cara a aquest estudi: les condicions d'accés al treball, a l'autoocupació i a l'exercici professional; l'accés a tots els tipus i nivells d'orientació professional, formació professional, formació professional superior i reciclatge; les condicions laborals, incloses l'acomiadament i la remuneració; l'afiliació i participació en organitzacions patronals o sindicals; la protecció social, la seguretat social i l'assistència sanitària; els avantatges socials; l'educació; i l'accés a béns i serveis inclosos l'habitatge.

A finals del 2003, aquestes dues Directives antidiscriminatòries van ser incorporades a l'ordenament jurídic espanyol, amb totes les conseqüències que això comporta, mitjançant el Capítol III (Mesures per a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte) del Títol II de la Llei 62/2003 de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social³⁰.

Aquest capítol comença per afirmar els seus objectius (establir mesures per a l'aplicació real i efectiva del principi d'igualtat de tracte i no discriminació, en particular per raó d'**origen racial o ètnic, religió o conviccions**, discapacitat, edat o orientació sexual) i per assenyalar que les seves disposicions s'hauran de complir tant en el sector públic com en el privat. Tot plegat vol dir, doncs, que l'Estat espanyol disposa d'un marc legal antidiscriminatori d'obligada obediència en totes les esferes i sectors: l'educació, la sanitat, les prestacions i els serveis socials, l'habitatge, l'oferta i l'accés a tota mena de béns i serveis, l'ocupació assalariada i l'autoocupació, l'exercici professional, l'afiliació i participació en organitzacions sindicals i professionals, les condicions laborals, la promoció professional i la formació ocupacional. En la lectura dels capítols que segueixen caldrà tenir molt present aquest marc antidiscriminatori i les possibles contradiccions que representin les vivències quotidianes dels immigrants i de les minories ètniques i les que es puguin derivar, també, d'altres lleis de rang territorial inferior com la mateixa Llei d'Estrangeria de l'Estat espanyol.

²⁸ Es pot consultar a:
<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:ES:HTML>.

²⁹ Es pot consultar a:
<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:ES:HTML>.

³⁰ Llei 62/2003 de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social
(<http://www.boe.es/boe/dias/2003-12-31/pdfs/A46874-46992.pdf>).

En aquest sentit, i segons Markus González Beilfuss³¹, és d'una enorme transcendència l'equiparació que la normativa fa entre el principi d'igualtat de tracte i la no discriminació, de manera que el que aquesta combat no és la simple desigualtat sinó la discriminació. Perquè mentre la desigualtat és justificable en determinades situacions, la discriminació no ho és mai, per la qual cosa el que cal determinar amb precisió és la legalitat d'aquests tractes desiguals: quan no siguin justificables, ens trobarem amb autèntiques discriminacions.

Aquestes Directives també estableixen la defensa jurídica de les persones que hagin al·legat haver estat víctimes de discriminació, tot precisant que la càrrega de la prova correspongui al demandat, que haurà de demostrar que no ha incorregut en aquest tipus de tractament.

En virtut d'una altra Directiva comunitària, la Directiva 2003/86/CE sobre el dret al **reagrupament familiar**³², que els Estats membres de la Unió Europea tenen temps fins al proper 3 d'octubre per incorporar als seus respectius ordenaments jurídics, aquesta s'ha d'aplicar sense cap mena de discriminació per raó de sexe, raça, color, origen ètnic o social, característiques genètiques, llengua, religió, ideologia, opcions polítiques o d'una altra mena, la pertinença a una minoria nacional, la fortuna, el naixement, l'existència de minusvalies, l'edat o l'orientació sexual.

Pel que als **immigrants irregulars**, deixats absolutament de costat per la Comunicació de la Comissió Europea³³ que ha estat considerada la primera pedra vers una política comuna d'immigració, el Comitè Econòmic i Social Europeu ha advocat perquè mentre n'hi hagi a la Unió Europea se'ls doti dels drets humans fonamentals

Ja plenament en l'**àmbit espanyol**, ens trobem també per ordre cronològic amb la Llei Orgànica 11/2003 de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i **integració social dels estrangers**³⁴, aprovada el 29 de setembre del 2003. Malgrat aquesta darrera part de la seva denominació, s'ha de tenir en compte que aquesta llei s'emmarca en un pla de lluita contra la delinqüència que el Govern central ja havia presentat el 12 de setembre del 2002, per la qual cosa el que la llei va suposar fonamentalment va ser un enduriment del tracte als immigrants en situació irregular que haguessin comès un delicte. Tanmateix, també va incloure mesures de protecció per a les dones immigrants en cas de separació o divorci, i especialment les d'origen musulmà, anteposant la llei espanyola quan un dels membres de la parella sigui espanyol o resideixi habitualment a l'Estat o quan la llei nacional comuna d'ambdós no reconegui la separació o el divorci o ho faci de manera discriminatòria o contrària a l'ordre públic.

Posteriorment, el 20 de novembre del 2003, s'aprovava, amb el consens de tres formacions polítiques (Partit Popular, Partit Socialista i Coalició Canària), la Llei

³¹ González Beilfuss, M. (2005), *Les mesures per a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte i de no discriminació aprovades pel legislador espanyol*.

³² Es pot consultar a:
http://europa.eu.int/eur-lex/pri/es/oj/dat/2003/l_251/l_25120031003es00120018.pdf

³³ Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu sobre una política comunitària de migració (http://europa.eu.int/eur-lex/es/com/cnc/2000/com2000_0757es01.pdf).

³⁴ Llei Orgànica 11/2003, del 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers (<http://www.boe.es/boe/dias/2003-09-30/pdfs/A35398-35404.pdf>).

Orgànica 14/2003, que va suposar la tercera Llei d'Estrangeria en quatre anys (i que a banda de reformar-la també va fer el mateix amb altres textos legals)³⁵. El procés es va iniciar amb la Llei 4/2000, de l'11 de gener, que va ser reformada aquell mateix any per la Llei 8/2000, del 22 de desembre. Aquesta segona llei va introduir majors dificultats per a l'obtenció dels permisos de residència i de treball i va supeditar l'obtenció i renovació del primer a la vigència del permís del treball. Així mateix, per assolir el permís de residència permanent va afegir el requisit que l'estada regular a l'Estat espanyol durant cinc anys hagués estat ininterrompuda.

Aquesta llei i el Reglament que la va desplegar també van limitar la gratuïtat de l'assistència jurídica, en els supòsits de denegació d'entrada, devolució o expulsió, a aquells estrangers que no se la poguessin pagar de la seva butxaca, una precisió que la Llei 4/2000 no incloïa. Finalment, va excloure els immigrants en situació irregular de l'exercici dels drets de reunió, manifestació, associació, sindicació i vaga. Aquesta restricció, que s'ha mantingut en la Llei Orgànica 14/2003, contradiu les Directives comunitàries 2000/43/CE i 2000/78/CE, que no fan pas cap distinció entre immigrants regulars i irregulars ni entre cap mena d'individus, i la seva transposició a l'ordenament jurídic espanyol. Ens trobem, doncs, amb un primer exemple de **discriminació institucional**.

Per la seva banda, la Llei Orgànica 14/2003 és menys favorable que les dues precedents pel que fa si més no al reagrupament familiar. En efecte, per tal que una persona que hagi obtingut la residència a l'Estat en virtut d'un reagrupament familiar previ pugui al seu torn exercir aquest dret amb altres familiars que encara romanguin en el seu país d'origen haurà de posseir un permís de residència i de treball independents dels de la persona que la va reagrupar. Un altre punt important, positiu en aquest cas, d'aquesta darrera llei és que la contractació de treballadors estrangers sense permís de treball no invalidarà els drets ni les prestacions que els puguin correspondre en virtut d'aquesta relació laboral, la qual cosa els iguala, pel que fa a drets laborals, amb els treballadors espanyols i amb els immigrants estrangers en situació regular.

Pel que fa a la necessitat d'un permís de residència i de treball independents per tal que un immigrant que hagi arribat a l'Estat en el marc d'un reagrupament familiar pugui portar-hi altres familiars, la Llei Orgànica 14/2003 vulnera una sentència emesa pel Tribunal Suprem el març del 2003³⁶ contrària a aquest requisit, ja que aquest òrgan considera que el dret al reagrupament familiar es desprèn, en les lleis 4/2000 i 8/2000, de la mateixa residència legal i no de la tinença d'un permís independent. La qüestió és important perquè un dels objectius explicitats en l'exposició de motius de la Llei 14/2003 és incloure-hi les modificacions derivades d'aquesta sentència que el Tribunal Suprem va dictar contra alguns dels articles i preceptes del Decret 864/2001, que va establir el Reglament d'execució de la Llei 4/2000, la primera reforma recent, com ja hem vist, de la Llei d'Estrangeria. Uns articles i preceptes que contravenien, en opinió del Tribunal Suprem, fins a sis normes de rang superior, entre les quals la mateixa Constitució.

³⁵ Llei Orgànica 14/2003, del 20 de novembre, de Reforma de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, modificada per la Llei Orgànica 8/2000, del 22 de desembre; de la Llei 7/1985, del 2 d'abril, Reguladora de les Bases del Règim Local; de la Llei 30/1992, del 26 de novembre, de Règim Jurídic de les Administracions Públiques i del Procediment Administratiu Comú; i de la Llei 3/1991, del 10 de gener, de Competència Deslleial (<http://www.boe.es/boe/dias/2003-11-21/pdfs/A41193-41204.pdf>).

³⁶ Es pot consultar a: <http://www.extranjeria.info/inicio/index.htm>.

A aquesta Llei 14/2003 el Parlament Basc va presentar el febrer del 2004 un recurs d'inconstitucionalitat³⁷, encara no resolt, per considerar, entre altres qüestions, que retallava drets individuals fonamentals dels immigrants. Resumint la seva presa de posició pel que fa a aspectes que considera discriminatoris de la Llei, i que, per tant, contradirien el marc antidiscriminatori que ja hem vist que emana de les Directives comunitàries esmentades a l'inici d'aquest apartat, tenim per començar la vulneració del dret fonamental a la protecció de dades que entén que representen les obligacions imposades a les companyies de transport per via aèria, marítima o terrestre, en el sentit d'haver d'informar a les autoritats del nom i cognoms, data de naixement, nacionalitat i número del passaport o del document de viatge de cadascun dels seus passatgers sense el consentiment d'aquests. Posteriorment, però, aquestes obligacions també varen ser incorporades a la normativa comunitària mitjançant la Directiva 2004/82/CE³⁸, la qual cosa representa una prova del "feedback" existent entre textos legals d'àmbit comunitari i d'àmbit nacional.

El Parlament Basc també es va mostrar contrari a la potestat que la llei atorga a les autoritats, i en concret a la Direcció General de Policia, d'accés, preferentment per via telemàtica (i, de nou, per tant, sense el consentiment dels interessats) a les dades de l'Agència Estatal d'Administració Tributària, de la Tresoreria General de la Seguretat Social i dels Padrons Municipals d'Habitants.

Aquesta darrera font de dades és particularment sensible. Com veurem en els apartats d'educació i sanitat d'aquest estudi, l'empadronament en el municipi de residència atorga als immigrants, regulars i irregulars, una sèrie de drets, als quals aquests darrers poden veure's temptats de renunciar davant la por que es descobreixi la seva "irregularitat", la qual cosa el Parlament Basc considera que és un exemple de discriminació (institucional) indirecta d'acord amb la definició que en dóna l'article 2, apartat 2b), de la Directiva 2000/43/CE. En aquest sentit, val a dir també que la major part dels ajuntaments catalans es van negar a cedir al Ministeri de l'Interior les dades dels seus respectius padrons.

El Parlament Basc també va considerar com a discriminatori per a la població immigrant que les seves sol·licituds de permisos de residència i de treball puguin ser desestimades si incompleixen una sèrie de requisits que també existeixen en el procediment administratiu comú, però només amb un caràcter excepcional o residual, i l'incompliment dels quals pot ser corregit, la qual cosa es nega als immigrants. En aquest sentit encara, el Lletrat del Parlament Basc autor del recurs va entendre com a especialment greu que tant per als estrangers contra els quals s'hagi decretat una ordre d'expulsió com per a aquells als quals simplement s'hagi obert un procediment sancionador, als quals conseqüentment equipara, tota sol·licitud de permís de residència o de treball que haguessin pogut presentar passi automàticament a no ser admesa, la qual cosa vulnera el dret a la presumpció d'innocència d'aquests darrers.

El Parlament Basc també va considerar com a inconstitucional que la llei iguali, pel que fa a les seves conseqüències, dues mesures diferents com la devolució i l'expulsió i el fet que es pugui procedir a la primera sense necessitat d'obrir cap expedient. Finalment, la cambra basca va entendre que la possibilitat que poguessin fer-se inspeccions de les robes i dels béns dels estrangers reclosos en centres d'internament

³⁷ Es pot consultar a: <http://www.extranjeria.info/inicio/index.htm>.

³⁸ Directiva 2004/82/CE del Consell, del 29 d'abril del 2004, sobre l'obligació dels transportistes de comunicar les dades de les persones transportades (<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0082:ES:HTML>).

vulnerava el dret a la intimitat, ja que aquestes inspeccions només haurien de ser possibles mitjançant autorització judicial o en circumstàncies excepcionals.

El 30 de desembre del 2004 es feia públic el Reial Decret 2393/2004 pel qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000 modificada per la Llei Orgànica 14/2003³⁹. Aquest Reglament obre la porta a la regularització de part, si més no, dels immigrants irregulars a Espanya, els quals han de complir amb els següents requisits: posseir un contracte de treball d'una durada mínima de sis mesos o de tres mesos en el sector agrícola, que ha de ser presentat pels empresaris per als quals estan treballant o pels mateixos immigrants en el cas que treballin en el sector domèstic per a diferents empresaris, havent d'acumular en aquest cas un mínim de 30 hores setmanals; no tenir antecedents penals en els seus països d'origen; tenir un passaport en vigor; presentar la seva titulació, si fos necessària per a l'exercici de la seva professió; i haver residit a Espanya durant un mínim de sis mesos, és a dir, amb anterioritat al 8 d'agost del 2004⁴⁰, la qual cosa han de demostrar mitjançant el corresponent certificat d'empadronament.

Pel que fa a una d'aquestes condicions, la inexistència d'antecedents penals, el butlletí núm. 72 de l'OFRIM, Oficina Regional per a la Immigració de la Comunitat de Madrid, adverteix de les diferències entre antecedents penals i antecedents policíacs i del fet que s'hagin denegat freqüentment i incorrectament permisos de residència per l'existència d'aquests darrers.

El Reglament també contempla la concessió de la residència temporal en circumstàncies excepcionals. La primera és l'arrelament laboral, destinat als estrangers que acreditin haver romàs a Espanya almenys durant dos anys continuats, dels quals n'hagin treballat un si més no. La segona és l'arrelament general, pensat per als immigrants que provin que han estat a Espanya ininterrompudament durant un mínim de tres anys⁴¹ i que tinguin un contracte de treball de durada no inferior a un any; o que demostrin l'existència de vincles familiars amb altres estrangers residents o presentin un informe emès per l'ajuntament del seu indret de residència que doni fe de la seva inserció social. És important de fer palès que la concessió de l'autorització de residència i de treball suposarà l'arxivament dels expedients d'expulsió pendents de resolució, així com la revocació d'ofici de les ordres d'expulsió basades en l'estada i el treball irregular que haguessin recaigut sobre els estrangers en qüestió (disposició transitòria tercera). La tercera circumstància remet als immigrants el pare o la mare dels quals haguessin estat espanyols i n'haguessin perdut aquesta nacionalitat. En aquest cas no caldrà acreditar cap període mínim d'estada a Espanya ni l'existència d'una relació laboral prèvia o la disposició d'un contracte de treball.

En l'apartat legal d'un estudi recent⁴² s'avalua la normativa espanyola com a molt més favorable que les d'altres països de la Unió Europea pel que fa als immigrants en situació irregular. Però, tanmateix, les normes espanyoles són menys detallades que, per exemple, les d'Alemanya o França, la qual cosa deixa un excessiu marge a la seva

³⁹ Reial Decret 2393/2004, del 30 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000, de l'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (<http://www.boe.es/boe/dias/2005-01-07/pdfs/A00485-00539.pdf>).

⁴⁰ El procés es va obrir el 8 de febrer del 2005 (i es clou el 8 de maig).

⁴¹ La Generalitat va demanar en el seu moment que fossin suficients dos anys.

⁴² Cuadras, A. (dir.) (2004), *Les condicions de vida de la població d'origen no comunitari a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

interpretació per part dels òrgans administratius que les han d'aplicar i a l'arbitrarietat d'aquests. Al mateix temps, altres països acostumen a incloure disposicions de caràcter obert favorables als estrangers quan les seves administracions ho consideren adequat (exempcions del visat, etc.), cosa que la normativa espanyola ben poques vegades fa. La descentralització territorial pel que fa a la gestió dels permisos de residència i de treball és també molt superior en determinats països europeus com Alemanya (pàg. 101).

D'altra banda, aquesta bondat normativa contrasta amb la debilitat i la limitació de les prestacions, especialment les d'assistència social, de l'Estat espanyol en comparació amb les d'altres països de la Unió Europea, de manera que algunes acaben essent copades pels immigrants estrangers. De la qual cosa se'n deriven tensions entre nacionals i estrangers de les quals en veurem alguns exemples en els propers capítols del nostre informe (pàg. 104 de l'estudi abans esmentat).

Si descendim, finalment, a l'àmbit **català**, les competències reservades a la Generalitat remeten a la promoció de la integració social dels immigrants, que comprèn cinc eixos. El primer és l'acollida, que inclou garantir l'accés dels immigrants estrangers en igualtat de condicions que la resta de ciutadans i d'una manera normalitzada al conjunt de serveis i recursos socials i formatius; promoure mesures d'informació, orientació i acollida a escala local; garantir l'accés a l'allotjament; i promoure el reagrupament familiar.

El segon eix remet a la formació, que comprèn al seu torn tres vessants: la formació dels professionals dels serveis socials, de l'ensenyament d'adults i de les noves professions relacionades amb la interculturalitat (els mediadors); la formació dels immigrants estrangers; i la informació a la població en general sobre la realitat de la immigració.

El tercer eix al·ludeix a la sensibilització i al foment de la participació, que es desglossa en cinc objectius: promoure el coneixement mutu en l'àmbit escolar; fomentar les entitats de col·lectius d'immigrants i les que actuen en el terreny de la immigració; estimular la participació de les entitats; encoratjar el coneixement mutu en els barris; i promoure una imatge positiva dels immigrants en els mitjans de comunicació⁴³.

El quart eix afecta la coordinació interinstitucional entre tots els agents d'un territori i de les administracions locals. I el cinquè i darrer, el coneixement del fet migratori i del grau d'integració dels immigrants. Totes aquestes competències estan explicitades en un Decret de l'any 2001⁴⁴.

Pel que fa a la dotació de majors competències per al govern català, aquesta va ser reivindicada per la consellera de Benestar i Família Anna Simó durant la jornada inaugural del 4rt. Congrés sobre la Immigració a Espanya que es va celebrar a Girona el novembre del 2004.

⁴³ Vegi's en aquest sentit el corresponent apartat d'aquest mateix estudi.

⁴⁴ Decret 188/2001, del 26 de juny, dels estrangers i la seva integració social a Catalunya (<http://cv.uoc.edu/DBS/a/materials/portada/linksgeneral/pdf/1M067PDF.pdf>).

L'àmbit educatiu

Complint només amb el requisit que els seus pares donin fe de la seva presència en territori català empadronant-se en el municipi on tenen la seva residència, tots els fills d'immigrants, regulars i irregulars, tenen dret a l'ensenyament bàsic, obligatori i gratuït. A més, i d'ençà de la promulgació del Reial Decret 2393/2004 pel qual es va aprovar el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000 modificada per la Llei Orgànica 14/2003, les administracions educatives podran facilitar l'accés dels estrangers menors d'edat que estiguin empadronats als nivells d'ensenyament post-obligatoris no universitaris i a l'obtenció de la titulació acadèmica corresponent en igualtat de condicions amb els nadius de la seva mateixa edat (disposició addicional catorzena). La llei també preveu l'accés dels menors estrangers al sistema públic de beques i ajuts en les mateixes condicions que la resta de ciutadans i el dret a l'educació infantil.

Per tant, si l'accés a l'educació està garantit per a tots els fills d'immigrants, la nostra recerca comparativa amb la població autòctona ha d'anar per la banda de comprovar si aquest accés es fa en condicions d'igualtat i si n'hi ha, també, d'igualtat, a nivell de drets, de tracte i de resultats acadèmics, si hi ha o no hi ha una **discriminació positiva** que miri de compensar els possibles desavantatges d'aquests alumnes i si hi ha o no hi ha una altra mena de discriminació, no precisament positiva.

Per un costat, per molt que tots els fills dels immigrants tinguin garantit l'accés a l'ensenyament, això no vol dir que aquest accés es produeixi en condicions d'igualtat amb la població nadiua. A banda que per a molts d'ells la situació econòmica dels seus pares només els permet aquella opció, l'ensenyament gratuït o, en altres paraules, públic o concertat, la qual cosa elimina els centres privats no sostinguts amb fons públics. Però aquesta és, tanmateix, una limitació que afecta també molts nadius i l'abast de la qual és, a més, força reduït: aquests centres privats són minoria en l'ensenyament obligatori.

Ens hem de concentrar, doncs, en el repartiment dels alumnes d'origen immigrant en els centres escolars públics i concertats, que segueix una pauta molt diferent de la de la població autòctona, com veurem tot seguit. Així, segons dades del Ministeri d'Educació i Ciència⁴⁵ i del Departament d'Educació, en el curs 2003-2004, a Catalunya el 83,47% dels alumnes immigrants es va concentrar en les escoles públiques fins a constituir el 10,6% del total dels alumnes d'aquestes, una proporció tres punts per damunt del pes percentual de l'alumnat d'origen immigrant en el conjunt de la població escolar (7,6%).

⁴⁵ Ministeri d'Educació i Ciència. *Datos Avance Curso 2003-2004. Datos Estadísticos de Alumnado Extranjero. Resultados por Comunidades Autónomas.* (<http://www.mec.es/mecd/jsp/plantilla.jsp?id=311&area=estadisticas>).

TAULA 1.
Alumnes catalans i d'origen immigrant a Catalunya per tipus de centre i continent d'origen. Curs 2003-2004.

U.E.	TOTAL CATALANS	TOTAL ESTRANGERS	EU	Resta d'Europa	Àfrica	Amèrica del Nord	Amèrica Central	Amèrica del Sud	Àsia	Oceania
Tots els centres	964.252	76.923	4.734	6.948	24.004	780	3.132	32.855	4.432	38
Centres públics	555.639 (57,6%)	64.210 (83,47%)	3.562 (75,2%)	5.683 (81,8%)	20.925 (87,2%)	490 (62,8%)	2.582 (82,4%)	27.656 (84,2%)	3.288 (74,2%)	24 (63%)
Centres concertats	408.613 (42,4%)	12.713 (10,6%)	1.172	1.265	3.079	290	550	5.199	1.144	14

Font: Ministeri d'Educació i Ciència. Datos Avance Curso 2003-2004. Datos Estadísticos de Alumnado Extranjero. Resultados por Comunidades Autónomas

Com es pot observar a la taula, aquesta concentració dels alumnes estrangers en les escoles públiques catalanes és molt superior a la dels nadius i tampoc no segueix una pauta uniforme en funció dels seus orígens, oscil·lant entre un 63% en els casos d'Amèrica del Nord i Oceania (poc significatiu, però, per l'escàs nombre d'alumnes d'aquesta procedència) i més d'un 87% en el cas dels africans.

És interessant afegir, en aquest sentit, una reflexió inclosa en un informe força recent del Defensor del Poble Espanyol⁴⁶: els professors i els alumnes autòctons es mostren majoritàriament a favor de l'escolarització de l'alumnat immigrant en els seus centres escolars fins que aquest arriba a percentatges del 30%. Aleshores, les opinions evolucionen en sentit negatiu, perquè es considera que el procés d'aprenentatge resulta perjudicat pels desavantatges d'aquests alumnes i perquè la majoria del professorat no està satisfeta amb les ajudes que l'Administració els dona per fer front a aquesta situació.

Aquesta asseveració del Defensor del Poble Espanyol representa un primer indicatiu de l'existència d'escoles (majoritàriament públiques) on se supera amb escreix aquell percentatge mitjà d'alumnat estranger que en les escoles públiques catalanes acabem de veure que se situa en el 10,6%. Unes escoles el 17% de les quals el mateix Defensor del Poble Espanyol denunciava que no disposaven de plans específics per atendre aquestes grans necessitats educatives.

En aquest sentit, el Departament d'Educació ens ha fet saber que de les 2.099 escoles públiques catalanes 739, és a dir, el 34,78%, superaren aquesta presència mitjana d'alumnes immigrants en les escoles públiques catalanes, mentre que les que superaven el percentatge del 7,6%, que recordem que representa el pes de la població immigrant escolar en l'alumnat total, eren 977, és a dir, el 46,55%. Finalment, 146 escoles públiques tenien més d'un 30% d'alumnat d'origen immigrant, és a dir que el 6,95% superaven el percentatge considerat, com hem vist, crític.

Tot això en el curs 2003-2004, és a dir, abans de l'entrada en vigor del decret de matriculació per al curs 2004-2005, del qual parlarem més endavant, un dels objectius

⁴⁶ Defensor del Pueblo Español (2003), *La escolarización del alumnado de origen inmigrante en España: Análisis descriptivo y estudio empírico*, Madrid (<http://www.defensordelpueblo.es/index.asp?destino=informes2.asp>).

del qual ha estat precisament redistribuir més equitativament l'alumnat estranger fins a assolir percentatges en l'escola pública que no s'allunyin dels de l'escola concertada i no destorbin greument el funcionament dels centres. Dades provisionals per al curs 2004-2005 assenyalen que el pes relatiu dels alumnes immigrants s'ha incrementat (ara ja és del 9%) i que s'han seguit repartint desigualment: la seva presència en les escoles públiques encara ha pujat, del 10,6% al 12,2%, tot i que també ho ha fet, però menys, en les concertades (del 3% al 3,7%).

Per reblar el clau, podem citar dues escoles concretes. La primera, el CEIP Santa Eugènia (Girona), ubicat al barri de Santa Eugènia-Can Gibert del Pla, on la proporció d'alumnat amb necessitats educatives especials (entre els quals el d'origen immigrant) fou el curs 2003-2004 de prop del 45%, un percentatge que el Síndic de Greuges considera difícil de gestionar en el seu darrer informe anual⁴⁷. La segona, un CEIP de la zona de la Farga de Salt, també citat pel Síndic de Greuges, on a finals dels 2003 el percentatge d'alumnes de nacionalitat estrangera superava el 75%, el percentatge més alt de tot Catalunya. El Síndic de Greuges considera que la resposta del Departament d'Educació a una situació tan extrema com la d'aquesta escola ha estat clarament insuficient i mal orientada, perquè la solució passa per un enfocament global que redistribueixi l'alumnat immigrant de manera més equilibrada i no per ajudes puntuals. La primera escola és d'especial interès, d'altra banda, per ubicar-se en un dels possibles barris candidats a acollir-se a les convocatòries que es facin públiques en el marc de la Llei 2/2004, de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial (<http://www.gencat.net/ptop/documentacio/dbarris.htm>), com veurem en l'àmbit residencial d'aquest mateix informe, on torna a aparèixer citat.

En definitiva, doncs, els alumnes d'origen estranger ocupen les escoles públiques en una proporció molt superior als nadius i de manera molt diferenciada, també, entre ells. Aquesta desigualtat no pressuposa la creença, per part nostra, que l'escola concertada sigui millor que l'escola pública. Només volem assenyalar la major concentració dels alumnes immigrants en un tipus d'escola, que hem de veure a quines causes respon. Unes causes que acaben desembocant en una menor llibertat d'elecció i, doncs, en una situació allunyada de la igualtat d'accés, l'existència o no de la qual ja havíem indicat que ens proposàvem esbrinar.

D'entrada, aquesta desigualtat d'accés ha d'estar basada en alguna més que en impediments econòmics. Perquè una gran part d'aquests centres privats són escoles concertades⁴⁸, és a dir, gratuïtes (ni que sigui teòricament), per la qual cosa aquesta presència dels alumnes immigrants significativament menor que la dels nadius ha d'obeir a altres criteris que els econòmics. Per començar, s'ha de dir que en els barris on hi ha una elevada concentració d'immigrants no hi ha un gran nombre d'escoles concertades, per la qual cosa aquest ja és un factor que contribueix a la seva concentració en escoles públiques. Però, a més, val la pena remarcar que aquests barris han estat tradicionalment de classe treballadora, és a dir, que l'escassetat d'escoles concertades en ells és anterior a la immigració. La societat catalana, doncs, duu, per les deficientes condicions d'alguns dels seus barris⁴⁹, a una **segregació residencial** i, de retruc, **escolar**, de la qual els immigrants estrangers són una de les

⁴⁷ Síndic de Greuges de Catalunya (2005), *Informe al Parlament de Catalunya 2004*, Barcelona. (<http://www.sindicgreugescat.org/fitxers/informes/Informe2004.pdf>).

⁴⁸ Les estadístiques existents no indiquen quin percentatge de les escoles privades són concertades.

⁴⁹ La recent Llei 2/2004, ja esmentada, respon a aquesta òbvia constatació.

víctimes. Una segregació escolar que és molt elevada en particular, com es desprèn de la Taula 1, per als alumnes d'origen africà.

D'altra banda, la concentració dels alumnes d'origen estranger en les escoles públiques ha dut alguns autors a parlar de la “**guetització**” d'aquestes, en el sentit que acumularien en major mesura que altres tipus de centres una sèrie de problemàtiques, de la qual cosa, i del possible empitjorament de la qualitat de l'ensenyament públic, els immigrants estrangers no en serien pas, evidentment, “responsables”. En efecte, els alumnes de pares immigrants, que no són sinó una part dels estudiants considerats com a necessitats d'una atenció educativa especial, perquè entre ells també hi ha un altre dels col·lectius objecte d'aquest estudi, els gitanos, però també, per exemple, els alumnes amb discapacitat, més aviat serien les víctimes d'aquesta “guetització”, perquè podria privar-los de rebre les atencions educatives especials que necessiten per raó de la seva escolarització en un país diferent del seu o del dels seus pares.

La desigualtat d'accés i la concentració excessiva dels alumnes immigrants en escoles públiques de què estem parlant poden traduir-se en una altra desigualtat, la de resultats acadèmics entre alumnes nadius i alumnes d'origen immigrant, però aquí topem amb una barrera frontal, la inexistència de dades directes. En efecte, ni el Ministeri d'Educació i Ciència ni el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya no desglossen els resultats acadèmics per la nacionalitat dels alumnes o dels seus pares.

Aquesta dada tampoc no és accessible indirectament, perquè no hi ha estadístiques que desglossin els resultats acadèmics per tipus de centres (públics o concertats). Tenint en compte que el percentatge d'alumnes estrangers és molt superior en les escoles públiques que en les concertades, si es pogués saber si hi ha entre ambdues una desigualtat notòria de resultats acadèmics, això representaria una possible prova indirecta que aquesta desigualtat d'accés resulta en l'assoliment de pitjors resultats educatius per als immigrants. Però en aquest sentit només podem indicar que recentment s'ha donat a conèixer que en les escoles concertades el 66,7% dels alumnes acaben el batxillerat, mentre que en les escoles públiques aquest percentatge és tan sols del 45%.

Una dada aparentment contradictòria amb aquests resultats, que privilegien clarament l'escola concertada, és el nombre mitjà d'alumnes per aula en escoles privades, concertades i públiques, que en el curs 2004-2005 i a nivell de tot l'Estat Espanyol ha estat, respectivament, de 22,3, 27,5 i 24⁵⁰. D'acord amb aquestes dades, la major massificació es donaria en les escoles concertades i l'escola pública ocuparia una posició intermèdia. Per a Catalunya, el Departament d'Educació ens ha fornint dades per al curs 2003-2004 que únicament diferencien entre escoles privades i escoles públiques, d'acord amb les quals el nombre d'alumnes per aula és lleugerament superior en l'escola privada que en la pública en tots els nivells educatius.

És per això que ens hem de plantejar quin valor té per ella sola, és a dir, sense que la puguem comparar amb altres indicadors, aquesta mesura del nombre d'alumnes per aula, perquè en funció d'ella semblaria que és en les escoles concertades on els resultats acadèmics haurien de ser pitjors. Tanmateix, és evident que la disminució del nombre d'alumnes per aula sempre és una decisió encertada i aquesta és la resolució que el Govern català adoptava en el decret de matriculació per al curs 2004-2005:

⁵⁰ Ministeri d'Educació i Ciència. *Datos y Cifras Curso Escolar 2004-2005* (<http://wwwn.mec.es/mecd/estadisticas/educativas/dcce/Cifras2004-05.pdf>)

aplicar mesures de discriminació positiva⁵¹ de manera que les escoles amb un major percentatge d'alumnat de procedència estrangera tinguin un menor nombre d'alumnes per classe.

Hom pot argumentar, però, si aquesta és la millor mesura possible i no un simple mal menor. Hom pot argumentar si no seria una millor mesura aconseguir una distribució més equitativa de l'alumnat estranger entre totes les escoles catalanes. Això és justament el que va pretendre l'anomenat "model de Vic", que va assolir el compromís de totes les escoles públiques i concertades d'educació infantil i primària de la ciutat d'avançar vers aquest objectiu i evitar la "guetització" que comportava la concentració fins aleshores (any 1997) de l'alumnat estranger i de nivells socioeconòmics baixos en tan sols dues escoles públiques⁵².

Però és cert que aquesta altra mesura també figura en l'esmentat decret de matriculació, que es proposa garantir de debò el dret de totes les famílies a escollir centres i tipologies escolars. El mateix President de la Generalitat va sol·licitar a les escoles concertades que acollissin un major nombre d'alumnes immigrants, mentre que Marta Cid, la Consellera d'Educació, afirmava, en una entrevista publicada a "La Vanguardia" el passat 19 de setembre, "Haurem fracassat si un nen va a l'escola privada per evitar els immigrants".

És a dir, que aquesta concentració dels alumnes d'origen immigrant en les escoles públiques no solament és producte del seu accés preferent a aquest tipus de centres; també resulta de l'abandó de què són objecte per una part de l'alumnat autòcton. Per tant, i en opinió nostra, la solució passa efectivament per portar aquest decret fins a les seves últimes conseqüències, de manera que només les escoles privades no concertades quedin fora d'aquest repartiment equilibrat dels alumnes nadius i immigrants.

Sobre aquest particular, el mes de setembre del 2004 tres dels sindicats més representatius en el sector de l'ensenyament (UGT, CCOO i USTEC-STEs) indicaven a "El Periódico de Catalunya" que el decret havia fracassat en aquesta pretensió de redistribuir de manera més equilibrada els alumnes immigrants entre escoles públiques i concertades. Però el dia 26 d'octubre, el mateix mitjà periodístic recollia l'opinió del President de l'Associació d'Inspectors d'Ensenyament de Catalunya (AIEC), Àngel Díez, en el sentit que el nou decret de matriculació havia ajudat efectivament a derivar un major nombre d'alumnes d'origen immigrant vers les escoles concertades. Hi ha, doncs, valoracions per a tots els gustos. Sobre aquesta qüestió nosaltres podem recordar, però, una informació objectiva, les dades aportades pel Departament d'Educació: del 3% en el curs 2003-2004 al 3,7% (provisionals) en el curs 2004-2005, un augment que no ha pogut impedir que el percentatge d'alumnat immigrant també s'incrementés, i encara més, a l'escola pública (del 10,6% al 12,2%), com a conseqüència de l'augment del seu pes específic en el conjunt de la població escolar de Catalunya.

En el seu darrer informe anual, ja esmentat, el Síndic de Greuges de Catalunya també incideix en aquesta qüestió. La seva posició és que, malgrat les millores introduïdes, perduren les escoles públiques amb un elevat grau de concentració d'alumnes immigrants. També fa esment d'un cas concret d'un ajuntament que es va negar a

⁵¹ Recordi's, en aquest sentit, la nostra "declaració d'intencions" al començament d'aquest capítol: detectar l'existència o no, entre altres, de mesures de discriminació positiva.

⁵² Vegi's, en aquest sentit, Carbonell, J.; Simó, N.; Tort, A. (2002), *Magribins a les aules. El model de Vic a debat*, Vic, Eumo Editorial.

valorar com a punt favorable la proximitat del domicili d'una família d'origen immigrant a una escola bressol en la qual demanava plaça per a la seva filla perquè els pares únicament disposaven de targeta de residència i no encara de DNI, que tenien en tràmit i van obtenir pocs dies després. El Síndic de Greuges es mostra en desacord amb aquesta aplicació tan literal i rígida de la normativa.

Un altre punt d'aquest decret de matriculació és l'obertura d'aules específiques destinades a l'acollida dels alumnes d'origen immigrant de nova arribada. Una enquesta de l'empresa "Vox Pública" va donar a conèixer que el 70,7% dels enquestats recolzaven aquesta mesura⁵³. Un altre percentatge encara més elevat (el 71,4%) donava també suport a la necessitat, ja comentada, que les escoles concertades acollissin una major proporció d'aquest alumnat.

A començaments del 2005, Marta Cid també valorava positivament, amb un "notable", el funcionament, durant el primer trimestre d'aquest curs, de les aules d'acollida per a immigrants. Durant el primer trimestre del curs acadèmic 2004-2005, aquestes aules havien beneficiat a 12.516 alumnes d'origen immigrant, que representaven una mica més del 28% de tots els nouvinguts incorporats al sistema educatiu entre el curs passat i el que es porta de l'actual, i que es repartien entre 603 aules en centres públics i 93 en concertats. En el cas d'aquest darrer tipus d'escoles, les previsions inicials havien estat, però, de 100 aules d'acollida i la mateixa Consellera reconeixia que en aquest curs encara no s'havia produït un canvi significatiu de tendència pel que fa a l'increment de la presència d'alumnes d'origen immigrant en aquest centres, per a la qual cosa caldria esperar al proper⁵⁴. L'altra cara d'aquesta moneda la representen les escoles públiques, on el nombre d'aules d'acollida no solament no es va reduir respecte a les previsions inicials, sinó que encara es va d'haver d'incrementar en 38. Aquestes dades són prou eloqüents, doncs, per comprovar, una vegada més, cap a quin tipus d'escoles continuen adreçant-se preferentment els alumnes estrangers.

Inicialment, a més, la resposta de les escoles concertades, o si més no d'algunes, no va ser precisament entusiasta, la qual cosa podria confirmar les sospites sobre l'existència de criteris a banda de l'econòmic com a explicació de l'escassa presència d'alumnes d'origen immigrant en aquestes escoles. Aquest va ser el cas de la patronal de l'escola catòlica, la més important del sector concertat, que argüí que per tal que es pogués garantir la gratuïtat de les places escolars i, per tant, que un major nombre d'immigrants poguessin matricular-s'hi, caldria augmentar la quantia dels concerts.

El mateix portaveu de la patronal de l'escola catòlica a Catalunya també va indicar que en el decret de matriculació per al curs 2004-2005 hi havia una certa incompatibilitat entre dos dels seus punts: la llibertat d'elecció de centre per part dels pares i la voluntat de distribuir equilibradament els alumnes immigrants, i fins i tot va amenaçar amb impugnar-lo davant els tribunals després de presentar-hi unes 500 al·legacions.

Com a fets anteriors, podem citar que a Reus una escola concertada vinculada a l'Opus Dei va ser denunciada el març del 2003 per la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes d'Ensenyament Secundari de Reus pel fet que entre els seus 700

⁵³ La realització d'aquesta enquesta va ser divulgada per la premsa l'octubre del 2004. El fet, però, que l'empresa responsable hagi conclòs les seves activitats ens ha impedit de conèixer-ne més detalls.

⁵⁴ Sembla, doncs, que no podem compartir afirmacions tan optimistes com les del President de l'Associació d'Inspectors d'Ensenyament de Catalunya, en el sentit que el nou decret de matriculació hagi ajudat a derivar un nombre significatiu de nous alumnes d'origen immigrant vers les escoles concertades.

alumnes només n'hi havia un d'origen immigrant, la qual cosa ja feia anys que succeïa. A Tarragona, el maig del mateix any, 17 dels 18 directors d'escoles públiques de la zona dimittien en protesta pel tracte de favor a les escoles concertades, que en la seva opinió continuaven sense escolaritzar de manera equitativa l'alumnat immigrant.

En la nostra opinió, ens trobem davant un argument xocant en tant que atribueix la poca presència dels alumnes immigrants en escoles teòricament gratuïtes a un problema de les seves rendes familiars, de la qual cosa es dedueix la no gratuïtat real d'aquestes escoles i la discriminació que comporta que els alumnes immigrants no puguin accedir majoritàriament a una part de l'ensenyament "gratuït". En aquest sentit, val a dir que el document base que s'està utilitzant per al debat al voltant de la LOCE⁵⁵, afirma textualment, traduït del castellà, "Tots els centres sostinguts amb fons públics participaran en l'escolarització **equitativa** de l'alumnat amb dificultats, amb necessitats educatives especials, immigrants o procedent de minories ètniques o culturals. Així mateix, compliran compromisos que evitin formes d'exclusió alienes a les finalitats del sistema educatiu, sigui en l'entrada de l'alumnat o bé en la seva permanència" (pàg. 122). Però això encara no ho és tot: en referir-se a les escoles concertades, alguns experts han parlat de discriminació econòmica, però també de discriminació social i de discriminació ideològica.

Tornant als resultats acadèmics i a manca, doncs, com hem dit, d'evidències estadístiques directes i indirectes d'igualtat o de desigualtat, una altra font indirecta la constitueixen els estudis, investigacions o enquestes. Podem citar, així, una ponència de Rosa Aparicio que es presentà en el 2on. Congrés "La família en la societat del segle XXI", que tingué lloc en diferents sessions a Madrid, València i Sevilla entre els mesos de febrer i març del 2004⁵⁶. Aquesta ponència es va basar en una enquesta a 300 joves d'origen marroquí, a 155 d'origen dominicà i a 138 d'origen peruà residents a Madrid i Barcelona, nacionalitats que varen ser escollides pel fet de ser les úniques amb un volum significatiu de membres de l'anomenada "segona generació". Aquesta enquesta va comparar les diferències de nivell educatiu entre pares i fills d'aquestes tres nacionalitats i va arribar a la conclusió que només en el cas dels marroquins, la primera generació dels quals presentava índexs educatius molt baixos (el 65% no havien superat els estudis primaris), els membres de la segona generació superaven els de la primera. És a dir, que en el cas dels dominicans i dels peruans el nivell educatiu baixava en les seves segones generacions. La qual cosa ens fa pensar en un fracàs del sistema educatiu català i espanyol en la seva acollida dels alumnes d'origen estranger⁵⁷, que compromet seriosament les seves perspectives de futur.

Rosa Aparicio també argumenta que si féssim aquesta mateixa comparació entre els pares nadius i els seus fills ens trobaríem que aquests darrers superen el nivell educatiu dels primers. Amb la qual cosa l'autora s'"apunta" a la nostra hipòtesi: sembla que els fills dels immigrants estrangers no s'estan beneficiant del sistema educatiu de la mateixa manera que els nadius i que els seus resultats acadèmics són pitjors que els dels nadius. A més, aquesta diferència no obeeix pas a una manca de voluntat per part dels alumnes immigrants: el 72,5% dels enquestats manifestaven el seu desig de continuar estudiant un cop acabat l'ensenyament obligatori, la qual cosa estaria en

⁵⁵ Ministeri d'Educació i Ciència. *Una educación de calidad para todos y entre todos. Propuestas para el debate* (<http://www.debateeducativo.mec.es>).

⁵⁶ Aparicio, R. (2004) "El proceso de integración de los hijos de inmigrantes", *II Congreso la familia en la sociedad del siglo XXI. Libro de ponencias*, Madrid, Fundación de Ayuda Contra la Drogadicción (http://www.fad.es/Biblioteca?accion=0&id_nodo=25&tipo=act).

⁵⁷ La mostra incloïa alumnes nascuts a Espanya i altres que hi havien arribat de molt joves.

contradicció amb una possible obtenció “voluntària” de mals resultats acadèmics. Tot i que més antic, l'informe del Defensor del Poble Espanyol que s'ha citat amb anterioritat, que es va basar en una enquesta feta a 181 centres escolars de diferents Comunitats Autònomes, entre les quals Catalunya, confirma aquestes percepcions: en un 60%, proporció semblant a la dels nadius, els alumnes d'origen estranger volien realitzar estudis universitaris. I pel que fa als pares, la proporció dels qui desitjaven que els fills els emprenguessin era fins i tot superior en els immigrants que en els nadius.

Sobre aquesta qüestió tenim una altra aportació que no se circumscriu a Catalunya, però que creiem igualment interessant: segons la sociòloga gallega Amparo Almarcha⁵⁸, tot i que quan es faciliten dades sobre fracàs escolar (o sobre resultats acadèmics), mai no es diferencien en funció de l'origen geogràfic, en més d'una ocasió els professors han advertit de l'elevat índex de fracàs entre els alumnes d'origen immigrant i també del gran nombre d'abandonaments que es produeixen quan compleixen els 16 anys. Aquesta sociòloga ha estimat en un 25% l'índex de fracàs escolar a Espanya, que en el cas dels immigrants calcula que arriba al 40%.

Com a exemple puntual de xenofòbia, però no de discriminació perquè no va reeixir, podem citar un recurs contenciós-administratiu que una autodenominada Associació por la Tolerancia va presentar en contra de la reserva de places per a alumnes amb necessitats educatives especials, sobretot immigrants, que l'executiu català ha vingut fent des del decret de matriculació d'alumnes de l'any 2001. I no va reeixir gràcies a una sentència, desestimant-lo, que el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va donar a conèixer a començaments de juliol del 2004. El més il·lustratiu de tot plegat és, però, l'argumentació d'aquella associació en el sentit que aquestes aules suposaven un tractament diferenciat i discriminatori que perjudicava els alumnes espanyols.

Potser estaria bé que aquestes pretensions discriminatòries o xenòfobes tinguessin en compte una notícia apareguda a “El Periódico de Catalunya” el passat 16 de setembre: algunes escoles de poblacions rurals de les comarques de Lleida han evitat el tancament gràcies precisament a la inscripció d'alumnes immigrants.

Després d'haver assenyalat, de bon començament, que la llei no discrimina els immigrants en raó de la seva situació administrativa regular o irregular; després d'haver demostrat, però, que la seva excessiva concentració, encara a hores d'ara, en les escoles públiques catalanes representa una prova de desigualtat i de discriminació respecte als nadius, que tenen més obertes les portes dels centres concertats; després, també, d'haver ofert alguns indicis, bé que molt fragmentaris, que aquesta concentració pot tenir com a conseqüència pitjors resultats acadèmics per als qui en són afectats, els alumnes d'origen immigrant entre altres, només resta descendir a les escoles i a les aules en concret per explorar si s'hi han produït casos de racisme o xenofòbia

D'entrada, podríem recordar l'existència d'un bon nombre d'escoles públiques catalanes amb percentatges desmesurats d'alumnat immigrant i l'abandonament que estan patint per part d'una certa proporció d'alumnes autòctons. Però no hem localitzat estudis que explorin la possible conflictivitat en aquestes escoles entre pares, i/o professors i/o alumnes.

⁵⁸ La Vanguardia, 16 de setembre del 2004.

Per altra banda, els dos darrers informes anuals de S.O.S. Racisme⁵⁹, que recullen fets i incidents dels anys 2003 i 2004, i que constitueixen segurament la millor font d'informació al respecte, només donen compte d'un fet en aquesta línia. A Barcelona, el febrer del 2003 un nen de 15 anys va ser escridassat per la seva mestra amb la paraula "negre". Posteriorment, la mestra va reconèixer haver-se equivocat i va demanar disculpes a l'infant, la mare del qual, però, no va quedar massa satisfeta amb aquesta simple mesura. Sembla que podem afirmar, doncs, que aquests casos de racisme o de xenofòbia són purament puntuals. Tampoc no n'hem trobat indicis en relació amb alumnes gitanos, dels quals passem a ocupar-nos a continuació. La Síntesi de la Memòria del 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme també fa esment que un professor d'un institut públic de Lleida ha denunciat la discriminació que hi pateix un grup d'alumnes d'origen magribí, que reben 15 hores de classe setmanals en un antic vestidor sense finestres ni ventilació i amb males olors.

Pel que fa a les minories ètniques, i als gitanos en particular, un informe recent de la Comissió Europea⁶⁰ també denuncia que en els darrers deu anys moltes escoles públiques espanyoles han patit un procés de "guetització" com a conseqüència, en aquest cas, del seu progressiu abandonament per part de moltes famílies d'ètnia no gitana i/o de classe mitjana i la seva substitució per noves famílies pertanyents a aquesta ètnia, i/o de classe baixa, i/o analfabetes. Moltes d'aquestes escoles fins i tot han tancat i en algunes de les que no ho han fet el percentatge actual d'alumnes d'ètnia gitana és del 80%, percentatge que abans d'aquests darrers deu anys havia oscil·lat entre el 30 i el 40%. És evident que aquesta brutal concentració és ben lluny d'una distribució homogènia alhora que demostra que respecte als gitanos l'abandonament d'aquestes escoles per part dels alumnes autòctons que no en són és encara més marcat que quan la "causa" són els d'origen estranger.

Si quan parlàvem d'aquests citàvem afirmacions en el sentit que quan el seu percentatge en una escola supera el 30%, les opinions dels mestres i dels alumnes autòctons esdevenen negatives, imaginem-nos quina pot ser la perspectiva en escoles on la concentració d'alumnes d'ètnia gitana se situa en el 80%. Perquè, a més, i a diferència del que passa amb una part, si més no, de l'alumnat d'origen estranger⁶¹, el nivell educatiu dels alumnes d'aquesta ètnia sí que és inferior al de la resta dels espanyols. N'és una prova, en aquest sentit, que en els programes d'educació compensatòria la seva presència sigui molt superior a la dels alumnes d'origen immigrant (les darreres dades oficials, però, són les del curs 1997-1998!).

Així, i pel que fa concretament a Catalunya, un informe també recent realitzat per la Fundació Pere Tarrés i promogut pel Departament de Benestar i Família⁶², l'anàlisi més àmplia mai feta al nostre país sobre la població gitana, aporta, com a dates més

⁵⁹ Federació d'Associacions de SOS Racisme de l'Estat espanyol (2004), *Informe anual 2004 sobre el racisme a l'Estat espanyol*, Barcelona, Icaria editorial; i Federació d'Associacions de SOS Racisme de l'Estat espanyol (2005), *Informe anual 2004 sobre el racismo en el Estado español*, Barcelona, Icaria editorial.

⁶⁰ European Commission (2004), *The situation of Roma in an enlarged European Union*, Brussel·les.
(http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/pdf/pubst/roma04_en.pdf).

⁶¹ Pel que fa al nivell educatiu dels immigrants, vegi's l'àmbit laboral d'aquest estudi.

⁶² Sánchez Aroca, M. (Dir.) (2003), *Estudi sobre la població gitana de Catalunya*, Barcelona, Fundació Pere Tarrés.

rellevants, que el 80% dels gitanos deixen l'escola abans dels 14 anys, que un 11,4% són analfabets i que només un 0,01% tenen estudis superiors. Per a la població catalana en general, aquests dos darrers percentatges són respectivament del 1,7% i del 20,7%.

En aquest estudi els gitanos expressen el seu desig d'una escola sense racisme, prejudicis ni estereotips i que la seva cultura i valors siguin presents en el sistema educatiu. En aquest sentit, és interessant deixar constància d'una investigació realitzada els anys 1999-2001⁶³ amb 208 llibres de text d'educació infantil, primària i secundària obligatòria editats els anys 1990-2000. Només 6 feien referències explícites als gitanos amb prou contingut i entitat com per ser tingudes en compte i només en dos casos aquestes eren de signe positiu⁶⁴. Tenint en compte que un 29% d'aquests llibres de text estaven escrits en català i, per tant, que eren d'aplicació exclusiva als Països Catalans, queda clar que el nostre país no és excepció pel que fa a aquest oblit del poble gitano, a la seva discriminació i al racisme amb què sovint és contemplat⁶⁵. Una discriminació i un racisme que fan difícil combatre la terrible desigualtat patida pel poble gitano en l'àmbit escolar en termes d'accés i de resultats acadèmics. D'altra banda, que la situació dels alumnes d'ètnia gitana no és satisfactòria ho demostra l'anunci d'un Pla integral del poble gitano (2005-2008) fet pel Govern català l'agost del 2004, que conté, entre altres, mesures educatives. Un Pla que en certa manera també és el resultat dels desallotjaments de campaments de gitanos nòmades que es produïren a Barcelona a partir del febrer d'aquell any i de les protestes que suscitàren.

Tant aquesta darrera investigació com l'estudi de la Fundació Pere Tarrés que acabem d'esmentar també es fan ressò de les definicions que alguns llibres de text i diccionaris d'ús escolar fan del terme gitano, en què s'inclouen sinònims com "lladre" o "brut".

Una investigació molt recent i exhaustiva, conduïda entre altres Comunitats Autònomes a Catalunya, adopta, però, una perspectiva radicalment diferent. Sense perdre el temps a constatar aquest racisme i aquesta discriminació i l'absentisme escolar dels membres d'aquesta ètnia, que es donen per més que sabuts, aquesta recerca posa l'accent, com el seu nom ja indica⁶⁶, en els factors i condicions que estan afavorint l'èxit i la continuïtat acadèmica d'un nombre creixent de gitanos i gitanes.

Aquesta investigació agrupa aquests factors i condicions en dos grans blocs. El primer és l'escola i el seu entorn, bé perquè aquests alumnes hagin rebut un estímul positiu per part del professorat; bé perquè s'hagin escolaritzat en centres i aules no segregats

⁶³ Asociación de Enseñantes con Gitanos (2001), "El tratamiento de la diversidad cultural en los libros de texto", *Boletín* nº 23, Madrid (<http://www.pangea.org/aecgit/boletines/boletin23.htm>).

⁶⁴ En aquest punt podríem incloure una dada que ens sembla significativa: El Parlament de Catalunya no va reconèixer la identitat del poble gitano i el valor de la seva cultura fins a finals del 2001. Val a dir, però, que tot i aquesta tardança, ha estat un dels primers del món a fer-ho (Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya núm. 240, 3 desembre 2001 (http://www.parlament-cat.net/portal/page?_pageid=34,35702&_dad=portal_l&_schema=PORTAL&p_tit=&p_des=03%2F12%2F01&p_fin=03%2F12%2F01&p_leg=totes&p_tpo=HIST_CERCA&x=27&y=11)).

⁶⁵ Encara podríem anar més lluny: de les 35 editorials de la mostra, 13 tenen la seu central en algun dels Països Catalans, és a dir, el 37,1%.

⁶⁶ Abajo, J.E.; Carrasco, S. (2004), *Experiencias y trayectorias de éxito escolar de gitanos y gitanas en España*, Madrid, Instituto de la Mujer; Centro de Investigación y Documentación Educativa.

ni segregadors; bé perquè s'hagin relacionat amb companys que continuaven estudiant; bé perquè hagin comptat amb suport familiar i perquè el pare o la mare hagin estudiat o tinguin aspiracions escolars; bé perquè hagin pogut comptar amb beques o amb altres recursos educatius; bé perquè hagin tingut el recolzament d'alguna entitat l'objectiu de la qual fos el foment de la promoció educativa dels gitanos i les gitanes. El segon bloc remet al mateix estudiant, al seu èxit escolar inicial, la seva tenacitat, la seva capacitat de negociació amb el grup familiar i les seves habilitats socials.

Tanmateix, i pel que fa a l'absentisme, els autors d'aquesta investigació han constatat al llarg dels anys el desànim, la renúncia i la incomprensió d'una bona part del professorat i de les autoritats educatives en relació amb aquest problema. Fins al punt que la seva valoració ve acompanyada d'una acceptació implícita del fracàs i de l'abandonament precoç de l'escola i la constatació que ni els millors plans de lluita contra l'absentisme han aconseguit d'invertir la tendència.

Tanmateix, hem de constatar que l'absentisme escolar en l'educació primària en el barri barcelonès de La Mina, amb un elevat percentatge de població gitana, s'ha reduït gairebé un 20% en un sol curs, el 2003-2004, del 85% anterior al 66%⁶⁷, gràcies a la constitució d'una Comissió d'Absentisme que agrupa 17 entitats, serveis socials, els Mossos d'Esquadra, la Guàrdia Urbana, el Consorci de la Mina i l'Ajuntament de Sant Adrià. Però també s'ha de dir que els dos centres escolars del barri només acullen el 34,5% de la seva població escolar; la resta dels alumnes estan escolaritzats en escoles de fora del barri. D'aquest abandonament ja n'hem parlat

A tall de síntesi, podem dir, pel que fa als gitanos, que la seva concentració en les escoles públiques catalanes és més gran, encara, que la que experimenten els immigrants estrangers. Això és degut a la gran segregació residencial que pateixen, concentrats en barris amb poques escoles concertades, que són abandonats, com les seves escoles públiques, per una part de la població autòctona no pertanyent a aquesta ètnia, la qual cosa ratifica la discriminació i el racisme de què son objecte. Però, a diferència si més no d'una part de la població immigrant que arriba i viu a Catalunya, els gitanos tenen un nivell educatiu general molt baix que l'actual apartheid escolar, a banda d'inoportú perquè consagra l'existència de dues comunitats que no s'interrelacionen, difícilment serà capaç de corregir.

⁶⁷ Percentatges no cal dir que encara elevadíssims, tot i que els de l'educació secundària siguin pitjors, del 81%, tot i una reducció de 7 punts respecte al curs precedent.

L'àmbit sanitari

Els estrangers inscrits al padró del municipi on resideixen habitualment tenen dret a l'assistència sanitària en les mateixes condicions que els altres ciutadans encara que no tinguin permís de residència, és a dir, encara que es trobin en una situació d'irregularitat. A més, els menors de 18 anys, les dones embarassades i totes aquelles persones que necessitin una atenció mèdica d'urgència (malalties greus i accidents) tenen dret a assistència sanitària encara que no estiguin empadronats. En aquest sentit, convé recordar que per empadronar-se cal presentar un document d'identitat i demostrar que es viu en el municipi en qüestió mitjançant un contracte de lloguer o unes escriptures, una documentació, aquesta darrera, que no tota la població immigrant posseeix.

La llei, doncs, no discrimina els immigrants en situació irregular i fins i tot preveu l'assistència sanitària dels immigrants que no estan empadronats en casos d'urgència. Aquest elevat grau d'inclusivitat de la llei no ens pot fer oblidar, tanmateix, que un cert nombre d'immigrants, el nombre dels quals és difícil de quantificar, estan desproveïts de l'assistència sanitària ordinària.

Tanmateix, no hi ha un acord absolutament unànime respecte a aquest dret a l'assistència sanitària. L'abril del 2004, una diputada catalana pel PP, Eva García, proposava eliminar l'atenció sanitària gratuïta per als immigrants empadronats però irregulars⁶⁸. Una atenció, va dir, que carrega, via impostos, damunt les espatlles dels espanyols. La diputada situa el focus, doncs, en una falsa solució en lloc de fer-ho en l'arrel del problema: per què hi ha tants immigrants irregulars? I el discurs de la diputada és clarament tergiversador: "els ciutadans no acceptarien pagar amb els seus impostos les necessitats de persones que vénen al nostre país perquè saben que rebran una atenció que no tenen als seus llocs d'origen". De cap de les maneres, es pot admetre que es doni aquesta falsa explicació com a causa principal de la immigració.

Però la diputada encara va insistir: "no s'ha de fer cap concessió (la paraula també és significativa) a la immigració irregular perquè la capacitat de creixement de les despeses socials no és indefinida". Però si els immigrants irregulars es regularitzen ¿no estaran aleshores en disposició de poder contribuir a cobrir aquesta despesa sanitària que aquesta parlamentària els acusa de disparar? Com veurem en l'apartat de mitjans de comunicació i opinió pública d'aquest mateix estudi, la regularització del treball dels immigrants en situació irregular és considerada una mesura molt positiva per la població espanyola com a contribució al sosteniment del sistema públic de pensions (baròmetres d'opinió del Centre d'Investigacions Sociològiques, CIS). A banda, com ja veurem en l'àmbit laboral d'aquest informe, que no tots els immigrants regulars són tampoc donats d'alta en la seguretat social pels seus empresaris.

També el senador per l'Entesa dels Catalans Carles Bonet volgué saber el 29 de setembre del 2004 de quina manera pensava pal·liar el Govern espanyol l'impacte de la immigració en el dèficit sanitari d'algunes comunitats autònomes. Elena Salgado, ministra de Sanitat, li contestà en el sentit que el creixement de la població immigrant només és un dels factors, i no el més important, que incideixen en la despesa sanitària. Aquí es barregen, però, dues qüestions diferents: el dèficit sanitari real d'algunes comunitats autònomes com la mateixa Catalunya i el paper que hi juguen els

⁶⁸ Diaris Avui i el Periódico de Catalunya, 15 d'abril.

immigrants, les aportacions dels quals en termes de cotització a la seguretat social poden compensar amb escreix l'increment del cost sanitari "brut" que representen.

Aquestes dues intervencions de dos parlamentaris de signe polític ben diferent permeten inferir l'existència d'un cert estat d'opinió no excessivament favorable al tractament de què els immigrants frueixen en l'àmbit sanitari. Aquesta percepció vindrà corroborada per les enquestes d'opinió que s'inclouen en l'apartat de mitjans de comunicació i opinió pública d'aquest mateix informe.

Tornant al binomi entre despeses i beneficis atribuïbles als immigrants, estudis tanmateix excessivament antics⁶⁹ demostren una diferència a favor dels beneficis nets que l'any 1997 va ser de més de 439 milions d'euros. Aquest mateix estudi també inclou una altra dada interessant: les despeses sanitàries corresponents als immigrants extracomunitaris no van ser sinó la tercera part de les atribuïbles als procedents de la Unió Europea, els patrons de conducta dels quals cal pensar que són molt més homologables als dels catalans i espanyols. De la qual cosa es deriva una conclusió evident: els immigrants extracomunitaris utilitzen la xarxa sanitària en menor mesura que els autòctons, una desigualtat que s'imposa a la pràctica universalitat de l'assistència sanitària a l'Estat espanyol i que caldria corregir amb campanyes informatives adequades.

La visió que els immigrants aporten molt més del que reben és corroborada també per un estudi molt recent de l'ONU⁷⁰, que no se ceneix, però, ni a l'Estat espanyol ni a Catalunya, però que, tanmateix, assegura que les seves conclusions són vàlides per a tots els països receptors d'immigrants. Unes conclusions que assenyalen concretament que els immigrants causen un increment de la demanda de béns i serveis en els països d'acollida, que contribueixen a l'augment de la productivitat, que aporten a les arques dels Estats més diners dels que aquests han de desemborsar per la seva arribada, que sostenen el creixement demogràfic dels països desenvolupats i que eviten la ruïna dels seus sistemes de pensions.

Entre aquests beneficis no directament monetaritzables hi ha, doncs, el sosteniment del creixement demogràfic de les societats receptores via l'increment de la natalitat. Aquesta és, per cert, una altra de les mesures que segons els baròmetres d'opinió del CIS els espanyols consideren molt positives per evitar que el sistema públic de pensions tingui problemes de finançament, vegi's comentari precedent.

Doncs bé, en prova que no hi ha mai una mirada unívoca sobre un determinat fet i que la forma en què les notícies es presenten als lectors dels mitjans de comunicació no és plenament neutral⁷¹ i malgrat que les dades demostrin que la societat receptora obté més beneficis que no pas càrregues de la presència en el seu si d'immigrants, podem esmentar titulars com un d'El País del 29 de febrer del 2004: "*L'augment de la natalitat per la immigració col·lapsa les sales de parts de Barcelona*". Què es remarca aquí, un benefici a llarg termini o un problema a curt termini, que a més no pot ser imputat en justícia als immigrants, com tampoc no se'ls pot fer responsables, com vèiem en l'àmbit educatiu d'aquest mateix informe, de la guetització de les escoles públiques? I,

⁶⁹ Balaguer, M.; Barreda, M.; Cuadros, D. (1999), *Els beneficis de la immigració estrangera a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social (<http://cv.uoc.es/DBS/a/materials/portada/ambits/im/pdf/beneficis.pdf>).

⁷⁰ United Nations (2005), *World Economic and Social Survey 2004: International Migration*

⁷¹ Vegi's, per acabar de reblar el clau, l'apartat sobre el tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública.

a més, ¿no és cert també que amb titulars com aquests es dona una imatge subliminar dels immigrants com a membres de cultures inferiors que tot i no tenir prou mitjans econòmics no deixen de tenir fills? I encara, ¿no s'està dient també en certa manera que els immigrants envaeixen els serveis sanitaris sense, potser, tenir-hi dret?

Heus ací, doncs, un exemple de llenguatge esbiaixat i perillós, tot i que el contingut de l'article que segueix al titular sigui correcte i no responsabilitzi els immigrants sinó l'Administració per no haver previst aquest increment en el nombre de naixements. Un exemple de llenguatge esbiaixat o doble que no serà l'únic que presentarem en aquest informe: en aquest cas, agraïm als immigrants que facin fills que l'endemà treballin però alhora els responsabilitzem dels col·lapses en els serveis de maternitat, dels quals els nadius, que tan pocs fills fan, sembla que no poden ser ni responsables en la part que els toca.

Si seguim amb la natalitat, podem confirmar amb dades concretes l'exactitud d'aquesta contribució dels immigrants al seu increment: l'any 2004, en el 30% dels parts que tingueren lloc a Barcelona la mare va ser immigrant, un percentatge que en alguns hospitals (el del Mar, per exemple) va superar el 50%⁷². El "col·lapse", doncs, com ja hem vist que succeeix en l'àmbit educatiu i també veurem que es dona en l'àmbit residencial, té una clara lectura territorial: són els hospitals situats en barris amb percentatges elevats de població immigrant on és més notori (un altre és el Trias i Pujol). La pressió que la immigració representa es reparteix, doncs, desigualment i "castiga" els barris i les poblacions ja més castigats i més "discriminats". Per la qual cosa és lògic que no tota la població catalana contempi la creixent presència d'immigrants amb els mateixos ulls.

Pel que fa encara a la maternitat, caldria veure, també, si els parts es produeixen en igualtat de condicions entre les mares autòctones i les immigrants. Un problema el podria constituir aquesta saturació dels hospitals públics als quals els immigrants tenen més costum d'adreçar-se, en un exemple paral·lel al de les escoles públiques de, segurament, els mateixos barris, la qual cosa ens permet parlar, també, d'una certa **segregació sanitària**. I un altre possible problema es derivaria dels costums o les pràctiques de les famílies immigrants.

En aquest darrer sentit, i segons Salvador Salcedo, neonatòleg de l'Hospital de la Vall d'Hebron, moltes dones immigrants, més del 30% del total, no es visiten ni una sola vegada abans de donar a llum i una de cada dues no s'ha fet tots els controls necessaris, la qual cosa n'incrementa el risc d'avortament. I a mesura que augmenta el percentatge dels parts de famílies immigrants, també ho fa el dels nadons amb pesos inferiors als 2,5 kgs.⁷³. Segons Alonso i Jansà⁷⁴, els naixements prematurs i de baix pes són especialment freqüents en el cas dels immigrants originaris del continent africà, tret dels que procedeixen del Magrib i de la vall del Nil.

⁷² Les últimes dades globals per a Catalunya proporcionades per l'IDESCAT remeten a l'any 2003, en què l'increment de la natalitat va ser del 6,8% fins arribar a una taxa d'11,1 naixements per cada 1.000 habitants. Un de cada cinc infants va tenir un o tots dos pares de nacionalitat estrangera.

⁷³ Prop d'un 25% dels nadons de pocs dies que estan completant el creixement a les incubadores de l'Hospital de Sant Joan de Déu són fills d'immigrants.

⁷⁴ Alonso, E.; Jansà, J.M. (2004), "La salut i els immigrants a Catalunya: situació i perspectives", Aja, E.; Nadal, M. (dirs.), *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, Editorial Mediterrània.

És evident que no tots els parts prematurs es poden impedir; ara bé, el problema no és el part prematur en si, sinó com es produeix, és a dir, si l'únic motiu de preocupació és el pes reduït del nadó o si el fet que la mare no hagi passat els esmentats preceptius controls prenatals hi ha afegit no haver descobert ni lògicament corregit complicacions morfològiques o metabòliques que deixaran seqüeles que afectaran la qualitat de vida d'aquests infants. En aquest sentit, s'estan incrementant els percentatges de nens amb espina bifida, anencefàlia (absència de massa cerebral) o hidrocefàlia, aquestes dues últimes, malformacions per les quals la llei espanyola autoritza a interrompre l'embaràs si es detecten durant el primer trimestre d'embaràs i que ja s'havien eradicat a l'Estat espanyol. Però segons la ministra espanyola de sanitat, Elena Salgado, els immigrants també tenen més dificultats que els nadius per accedir a l'avortament en condicions de seguretat.

Aquesta no assistència al metge, per altra banda, pot tenir altres explicacions que els costums dels immigrants. El desconeixement dels serveis a què tenen dret pel simple fet d'estar empadronats i el temor que servir-se'n porti a indagar en la seva situació administrativa, si és que és irregular, també hi poden tenir molt a veure. En aquest sentit, podem aportar un exemple concret encara que no tingui relació amb l'àmbit sanitari: el juny del 2004 una dona equatoriana el procés de regularització de la qual era apunt de concloure favorablement després de dos anys com a irregular va denunciar maltractaments habituals per part del seu marit⁷⁵. El mateix dia de la denúncia, la policia estatal obria el procediment per deportar-la. A Cornellà de Llobregat, una altra dona immigrant s'ha trobat en la mateixa situació després d'haver denunciat una violació. La no reclamació de drets i la no presentació de denúncies, com veurem en l'àmbit "El racisme i la discriminació en altres àmbits de la vida quotidiana dels immigrants i les minories ètniques", tenen, doncs, la mateixa arrel: la fragilitat en què es troben molts immigrants i la por que en resulta, una por ja adduïda, com hem vist en l'apartat legal d'aquest estudi, pel Parlament Basc arran del recurs d'inconstitucionalitat presentat contra la darrera reforma de la Llei d'Estrangeria.

En aquest sentit, podem aportar dades concretes, si no ben bé de la major o menor utilització dels serveis sanitaris per part dels immigrants, sí que del nombre d'ells que a partir de l'empadronament han sol·licitat i obtingut la preceptiva targeta sanitària individual. En un dels capítols que conformen l'Anuari 2003 editat per la Fundació Jaume Bofill⁷⁶, els autors xifren en més de 250.000 les targetes sanitàries individuals que a finals de l'any 2003 s'havien emès a estrangers a Catalunya, una quantitat que, tanmateix, consideren que només representa prop de la meitat dels immigrants que en aquell moment residien al nostre país⁷⁷. Es confirma, doncs, que els immigrants, sigui pels seus costums, per desconeixement o per por, o per les tres raons combinades, fan un ús menys intensiu que els autòctons dels serveis sanitaris.

La culpabilització que arran de l'increment de les taxes de natalitat ja hem vist que es pot fer dels immigrants no és l'única; segons alguns polítics, també es dediquen a propagar malalties. Això és el que va haver de desmentir la seu a Canàries de l'ONG Metges del Món⁷⁸ per boca d'un dels seus portaveus, Carlos Arroyo, que tracta de

⁷⁵ La Vanguardia, 19 de juny.

⁷⁶ Alonso, E.; Jansà, J.M., Op. Cit.

⁷⁷ Hem de pensar que aquesta estimació prové del fet que el nombre oficial d'immigrants era aleshores de 383.938 (IDESCAT), als quals caldria sumar els immigrants irregulars empadronats, que poden ser uns 300.000.

⁷⁸ ABC 5 de novembre del 2004.

forma voluntària uns 3.000 immigrants l'any i que, per tant, coneix perfectament la seva situació mèdica: segons el seu coneixement, molts d'ells arriben a les Illes Canàries en bon estat de salut⁷⁹ i no porten més malalties de les que ja hi ha a l'arxipèlag. La presidenta de la delegació canària de Metges del Món va afegir, encara, que on els immigrants emmalalteixen és a Espanya i que si això passa és per les condicions de vida a les quals es veuen abocats.

Per altra banda, si els immigrants, com veurem en l'àmbit laboral d'aquest estudi, són més vulnerables que els nadius als accidents laborals, també ho són a un altre "accident" com la SIDA. Els desconeixements de base (de la normativa laboral, de la xarxa sanitària o dels mètodes de prevenció d'aquesta malaltia, segons els casos) en són la causa. Així, en cinc anys el percentatge d'immigrants amb SIDA s'ha gairebé triplicat, del 5,5% al 14,7%, de manera que actualment ja representen el 23,5% de les noves infeccions (dades CEESCAT)⁸⁰. Tingui's en compte, encara, que la mitjana del període 1981-2002 era només del 4,3%. Aquest centre té pendent d'estudiar quin percentatge d'aquests nous casos correspon a persones que ja van arribar a Catalunya amb la malaltia i quin és el que remet a aquells que l'han desenvolupat un cop al país.

Els immigrants també sofreixen patologies mentals o problemes psíquics més greus i amb molta més freqüència que els nadius. Una d'elles, que s'ha batejat com a **Síndrome d'Ulisses**, el nom és prou eloqüent, és nova i els és endèmica. Els símptomes més freqüents són estrès crònic, depressió greu, temptatives de suïcidi i dolors gàstrics i intestinals, i s'atribueixen a les situacions extremes que els immigrants pateixen en els seus viatges migratoris i al desarrelament que experimenten. El psiquiatra de la Universitat de Barcelona i assessor del Parlament Europeu Joseba Achotegui ha arribat a afirmar que el nivell d'estrès que els immigrants pateixen és tan elevat que "ni el més pervers estudi sobre resistència humana s'atreveria a plantejar-lo".

En canvi, acudeixen menys sovint als serveis psiquiàtrics i en general molt més tard que els autòctons, quan la seva salut mental ja està seriosament deteriorada, i també acostumen a abandonar més ràpidament els tractaments. Segons la Fundació Jiménez Díaz⁸¹, responsable d'una investigació, *Problemas de salud mental en los inmigrantes*, promoguda per la Fundació "La Caixa", de què es deriva aquesta afirmació en base a l'atenció durant 18 mesos (octubre 2002-abril 2004) de més de 300.000 ciutadans, el 20% dels quals estrangers, tot plegat determina que la major part de les consultes que els immigrants realitzen tinguin relació amb afeccions psiquiàtriques molt greus. El 34,3% de totes les consultes fetes per llatinoamericans, per exemple, han tingut relació amb temptatives de suïcidi⁸², un percentatge que pràcticament dobla el de les de la població autòctona per aquest motiu.

Respecte a la primera qüestió, la menor utilització dels serveis psiquiàtrics, tot i que el percentatge mitjà de població estrangera en les zones estudiades per aquesta

⁷⁹ Aquest és també el punt de vista d'Alonso, E.; Jansà, J.M., Op. Cit, que afegeixen que aquest bon estat de salut és el que cal esperar de la població que emigra.

⁸⁰ Centre d'Estudis Epistemiològics sobre la SIDA a Catalunya (CEESCAT) (2003), *Document tècnic núm. 16*, Barcelona (http://www.ceescat.org/Index_Cat.htm).

⁸¹ La Vanguardia, 3 de desembre del 2004.

⁸² Recordi's que aquest és un dels símptomes de la Síndrome d'Ulisses de què acabem de parlar.

investigació és del 20%, la proporció de consultes realitzades per ella no arriba al 15% del total (403 d'un total de 2741). Una altra de les conclusions d'aquesta investigació és que la despesa psiquiàtrica atribuïble als immigrants no és superior sinó inferior a la dels nadius. Una nova dada que corrobora la demagògia que representa responsabilitzar els immigrants d'una despesa sanitària excessiva.

Hi ha determinats autors⁸³ que també consideren com a causa d'aquest infraús dels serveis sanitaris per part dels immigrants el **disseny monocultural, etnocèntric i sociocèntric dels serveis sanitaris genèrics**, un disseny que no pot respondre de manera efectiva a les necessitats de salut d'una població culturalment i socialment diversa i que perpetua, doncs, les desigualtats socials, la qual cosa també afecta la població d'ètnia gitana. Aquest disseny és la raó de la contractació creixent de mediadors interculturals en l'àmbit de la sanitat, que ja existeixen en l'Hospital del Mar de Barcelona, per exemple, des d'octubre del 2003. En són exemples recents l'Hospital Arnau de Vilanova de Lleida i el Centre d'Assistència Primària de Mollerussa. Val a dir que també hi ha mediadors que exerceixen d'enllaç entre la població gitana i la no gitana, per la qual cosa podem afirmar que els hospitals estan responnent a aquest repte.

Per un altre costat, Kàtia Lurbe⁸⁴ considera que mentre que en el cas dels nadius i dels immigrants comunitaris la salut constitueix un dret social, pel que fa als immigrants extracomunitaris el reconeixement del seu dret a l'assistència sanitària parteix no d'aquest dret a la salut sinó de la constatació de l'existència d'unes malalties algunes de les quals es tem que puguin ser transmises a la població majoritària. L'autora basa aquesta afirmació en el fet que la qüestió de la salut dels immigrants aparegués a l'agenda de la política sanitària catalana arran d'estudis epidemiològics sobre variacions de la morbiditat i la mortalitat per a grups ètnicament diferenciats, que van passar a qualificar els immigrants com a grups de risc. En altres paraules, l'assistència sanitària als immigrants només es generalitza a partir de la constatació que poden ser portadors d'unes malalties "exòtiques".

Segons aquesta mateixa autora, l'actual política sanitària catalana respecte a la població immigrant es caracteritza per afavorir els serveis generals per damunt de la instauració de serveis específics d'atenció sanitària per a ella, els quals, tanmateix, també existeixen i representen, en opinió d'alguns autors⁸⁵, una altra mostra de segregació sanitària. Es parla, en aquest sentit, d'una **lògica mixta normalització-comunitarització**. Pel que fa a la segona dimensió d'aquesta lògica, el repte és diferenciar sense discriminar, marginar o estigmatitzar grups que com acabem de veure ja han estat prèviament definits com a col·lectius de risc. La qual cosa és especialment complicada pel fet que aquests serveis especialitzats han estat derivats a i/o assumits per associacions d'immigrants o ONGs.

⁸³ Pereda, C.; Actis, W.; Prada, M.A. de (1997), "Recientes dinámicas migratorias en España. Efectos sobre los procesos de inserción-exclusión social", Solas, O.; Ugalde, A. (eds.), *Inmigración, salud y políticas sociales*, Granada, Escuela Andaluza de Salud Pública; i Lurbe, K. (2003), "L'atenció sanitària de la població immigrant extracomunitària a Catalunya: entre l'Estat i el sector voluntari", *Revista Catalana de Sociologia*, Barcelona, Associació Catalana de Sociologia, núm. 19.

⁸⁴ Op.cit.

⁸⁵ Giménez, C. Op. Cit.

Un estudi recent⁸⁶, basat en una enquesta i ja comentat, assenyala tanmateix que els immigrants extracomunitaris valoren força positivament els serveis sanitaris de Catalunya⁸⁷, que en general consideren molt superiors als dels seus països d'origen en termes d'universalitat, qualitat i tracte igualitari. Quant a incidents xenòfobs o racistes, l'últim informe anual de S.O.S. Racisme només n'enregistra un: A Barcelona, un metge d'un Centre d'Atenció Primària va insultar de manera racista a un pacient d'origen colombià que havia redactat una reclamació en contra seva per no haver-lo atès en una visita anterior després d'una espera d'una hora i mitja.

Pel que fa al poble gitano, segons l'informe de la Fundació Pere Tarrés ja esmentat en l'àmbit educatiu, la seva relació amb els serveis sanitaris no ha estat analitzada en profunditat. El 81% dels integrants de la mostra utilitzada en l'estudi consideren, però, que els serveis sanitaris no cobreixen les seves necessitats i el 73% que el tracte que es dona a les persones malaltes d'aquesta ètnia no és correcte.

Per altra banda, els gitanos encara entenen la salut només com una absència de dolor o de malaltia, fet que deixa en un segon terme la prevenció i denota una manca de consciència sobre la importància d'una adequada educació per a la salut ja des de la infantesa⁸⁸. Però com acabem de veure, tampoc els immigrants són objecte d'una bona política sanitària basada en la prevenció, si més no en el cas de les dones embarassades.

Resulta també d'una gran significació que l'esperança de vida del poble gitano només sigui de 58 anys, una esperança de vida que, a més i en flagrant contradicció amb el que succeeix per a la població en general, és inferior en la dona que en l'home (i en sis anys!, 55-61)⁸⁹. Tanmateix, i això també és una flagrant contradicció, només un 1,8% dels integrants de la mostra utilitzada per a l'estudi de la Fundació Pere Tarrés citen la salut com un problema o necessitat (el setè en ordre de prioritats).

L'estudi realitzat per la Comissió Europea esmentat en l'àmbit educatiu d'aquest mateix informe també realitza algunes consideracions sobre l'estat de salut de la població gitana. Els doctors Sánchez i Dorado, que varen col·laborar en el programa ROMEUROPE (1998-2000), conduït per Metges del Món i cofinançat per la Comissió Europea, hi conclouen que els nens d'aquesta ètnia pateixen una incidència major d'hepatitis A que la resta de la població autòctona; i que els casos d'hepatitis B, asma i tuberculosi també són molt més freqüents en aquesta ètnia.

Finalment, volem dir que mentre que pel que fa a l'assistència sanitària no es fa cap mena de distinció entre immigrants regulars i irregulars, tret dels que no estan empadronats, aquest no és el cas en l'àmbit dels **serveis socials**, en què els irregulars estan exclosos de determinats recursos com per exemple la Renda Mínima d'Inserció. A l'igual, però, que en el cas dels serveis sanitaris, l'assistència social a què

⁸⁶ Cuadras, A. (dir.) (2004), Op cit.

⁸⁷ Tot plegat malgrat aquest disseny dels serveis sanitaris que ja hem vist que alguns autors consideren que no s'adequa a les necessitats dels immigrants. Aquesta unanimitat no es dona, però, en el cas dels serveis educatius: alguns dels entrevistats en aquest estudi opinen que la qualitat dels continguts escolars és inferior que en els seus països d'origen.

⁸⁸ Dossier Salud y Comunidad Gitana (2002), *Gitanos. Pensamiento y Cultura*, Madrid, Fundación Secretariado Gitano, núm. 15, juny 2002.

⁸⁹ De fet, tots els indicadors apunten que la dona gitana pateix una discriminació superior a la dels homes.

els immigrants recorren amb més freqüència és la prestada per ONGs com, especialment, Càritas. És a dir, tot i l'accent en els serveis generalistes, els immigrants s'adrecen preferentment a serveis més a la mida de les seves necessitats, encara que també puguin ser, tot i involuntàriament, més estigmatitzants.

Per altra banda, la Fundación Secretariado Gitano ha creat fa poc temps un nou àmbit de treball, l'Àrea de Promoció de la Igualtat de Tracte, que l'any 2004 i amb finançament de l'IMSERSO i de la Comissió Europea encetava un projecte denominat "Accés en igualtat de tracte als serveis públics", la mateixa existència del qual ja demostra una situació de desigualtat en l'accés als serveis públics si més no en relació amb la població gitana. En el marc d'aquest projecte, l'any 2004 es van realitzar a Madrid dos seminaris de sensibilització sobre l'atenció que han de prestar a la lluita contra la discriminació els responsables dels serveis socials públics ("Els serveis socials i la promoció de la igualtat de tracte", 27-28 de maig) i la policia ("Policia i diversitat ètnica i cultural a Espanya", 3 de juny).

En definitiva, doncs, quina podem dir que és la situació dels immigrants i de les minories ètniques en l'àmbit sanitari? Ni per als uns ni per altres la salut és una qüestió a la que dediquin una atenció prioritària, per als immigrants perquè necessiten de tot el temps de què disposen per buscar una feina i, secundàriament, un habitatge; per als gitanos, per una qüestió de tradició cultural. Els serveis sanitaris, per altra banda, estan poc preparats per tenir-ne cura, d'uns perquè acaben d'arribar; dels altres pel racisme i la discriminació seculars de què han estat i són objecte. En el cas dels immigrants, podem parlar d'una discriminació involuntària per part d'uns serveis sanitaris encara poc preparats per rebre'ls, la qual es tradueix en situacions de desigualtat i d'infraús.

L'àmbit laboral

Tots sabem que una part fonamental de la immigració té un caràcter econòmic. Per tant, una part també fonamental de la nostra recerca ha de tenir per objectiu descobrir si aquesta motivació és tractada de manera justa per la societat catalana. És a dir, si els immigrants estrangers pateixen alguna mena de desigualtat, de xenofòbia, de racisme o de discriminació en l'accés a l'ocupació o al mercat de treball i en les feines que exerceixen. D'altra banda, aquest és l'únic àmbit en què les estadístiques oficials recullen algunes dades que mostren la situació dels immigrants.

Aquest àmbit és diferent dels altres, inclòs el territorial, que figura a continuació, en el sentit que és evident que els immigrants en situació irregular no disposen de cap dret laboral, ja que, legalment, s'ha d'estar regularitzat per poder treballar. Això vol dir, en termes pràctics, que quan parlem de dades, i no s'indiqui explícitament el contrari, estarem parlant d'immigrants regulars. A banda d'això, hem d'assenyalar que aquests immigrants poden tenir accés a les administracions públiques com a personal laboral i al Servei Públic d'Ocupació de Catalunya i a altres borses de treball i als programes de formació ocupacional, orientació laboral i altres accions de foment de l'ocupació.

Si anem ja a les dades, una de les possibles desigualtats a examinar concerneix els salaris. L'edició de l'any 2002 de l'Enquesta d'Estructura Salarial de l'Institut Nacional d'Estadística, que es va donar a conèixer l'any 2004, relaciona per primera vegada els salaris dels treballadors amb el seu continent o lloc d'origen. Les dades que fan referència a tot l'Estat Espanyol són més detallades que les que es donen per Comunitats Autònomes però, tanmateix, és possible esbrinar, pel que fa a Catalunya, que mentre que el salari anual mitjà per a un treballador nadiu era de 20.886,13€, per a un treballador estranger (regular) era inferior en un 17,55% (17.219,43€).

TAULA 2.
Salaris anuals bruts mitjans en € a Catalunya per sexe i indret d'origen.

		Tots els sectors	Indústria	Construcció	Serveis
Ambdós sexes	Total	20.728,60	23.036,55	18.968,28	19.786,68
	Catalunya	20.886,13	23.175,42	19.284,86	19.913,63
	Resta món	17.219,43	19.158,11	15.544,75	16.859,34
Homes	Total	24.015,53	25.473,43	19.271,43	24.169,98
	Catalunya	24.286,19	25.707,18	19.631,84	24.384,81
	Resta món	18.957,45	19.919,61	15.564,91	19.969,97
Dones	Total	15.994,63	17.304,96	15.243,13	15.619,02
	Catalunya	16.085,86	17.339,33	15.254,70	15.723,38
	Resta món	13.206,38	15.693,18	14.931,48	12.726,26

Font: INE. Encuesta de Estructura Salarial 2002. Avance de resultados
<http://www.ine.es/prensa/np334.pdf>.

Dèiem, però, que aquestes dades per Comunitats Autònomes no permeten d'afinar tant com les referides a tot l'Estat. I això és així perquè les taules per al conjunt de l'Estat no es limiten a Espanya i a la resta del món com a indrets d'origen, sinó que diferencien els immigrants per continents d'origen, incloent en aquest cas l'Estat Espanyol dins la Unió Europea. I, aleshores, tenint en compte que els salaris dels

treballadors procedents d'Amèrica del Nord són molt superiors a la mitjana i als dels autòctons, es fa palès que els sous dels treballadors procedents d'altres orígens (l'Europa de fora de la Unió Europea, la resta del continent americà, Àfrica i Àsia) no són inferiors als dels espanyols en aquell percentatge sinó en un de bastant superior (entre el 27% i el 35%).

TAULA 3.
Salaris anuals bruts mitjans en € a Espanya per sexe i continents d'origen.

	Ambdós sexes	Homes	Dones
TOTAL	19.808	22.174	15.775 (71%)
Unió Europea (inclosa Espanya)	19.973	22.399	15.877 (71%)
Resta Europa	13.523	14.353	11.558 (80,5%)
Amèrica del Nord	30.340	30.660	29.920 (97,5%)
Resta Amèrica	12.953	14.862	9.806 (66%)
Àfrica	13.317	13.839	9.759 (70,5%)
Àsia	14.739	15.193	13.186 (87%)

Font: INE Encuesta de Estructura Salarial 2002. Avance de resultados (<http://www.ine.es/prensa/np334.pdf>).

Aquestes dues taules també permeten de copsar les diferències salarials entre homes i dones immigrants i percebre la inferioritat addicional que aquestes darreres pateixen. Les dones immigrants poden arribar a cobrar menys del 34% del que reben els homes del seu mateix origen geogràfic, en el cas dels immigrants que procedeixen de l'Amèrica del Sud i Central, de manera que les diferències salarials només són insignificants (de l'ordre del 2,5%) en els immigrants procedents de l'Amèrica del Nord.

Aquesta desigualtat salarial es deriva, en primer lloc, del fet que el 50% dels contractes laborals signats per treballadors immigrants són temporals davant una mitjana estatal del 30,9%⁹⁰ i de que el salari anual mitjà dels treballadors eventuais sigui un 40% inferior al dels que tenen un contracte indefinit.

De la desigualtat hem de passar a una primera discriminació. Perquè com a tal s'entén aquesta concentració, excessiva i per damunt de la de la població autòctona, dels treballadors estrangers en treballs temporals, que no solament són molt més mal pagats que els indefinits sinó també molt més insegurs i precaris. Però un cop arribats a aquesta conclusió, hem d'advertir que en els treballs temporals no s'observen diferències salarials significatives en raó de l'origen del treballador (Taula 4). És a dir, els treballs temporals estan tan mal remunerats en general que els treballadors estrangers que els ocupen no resulten massa més mal pagats que els nadius; la discriminació rau en el fet que hi hagin de recórrer amb molta més freqüència que els autòctons, de la qual cosa es deriva que com a col·lectiu en conjunt percebin salaris inferiors als nadius.

Si acabem de parlar d'una primera discriminació, vol dir que n'hi ha una altra. En efecte, quan ens fixem en els contractes indefinits, sí que apareixen diferències salarials significatives, de l'ordre del 84 al 88% segons es tracti d'homes o dones,

⁹⁰ Font: INE, *Enquesta de Població Activa, 4rt. Trimestre del 2004*, Madrid.

entre els treballadors autòctons i els de la resta del món (Taula 4)⁹¹. En definitiva, doncs, opera una doble discriminació: en els contractes temporals, els treballadors estrangers no cobren significativament menys que els nadius, la discriminació rau en el fet que s'hagin d'acollir molt més que els autòctons a aquesta modalitat de contractes; i en els treballs indefinits, la discriminació està en el fet que els que hi accedeixen cobren significativament menys que els nadius.

TAULA 4.
Salaris anuals bruts mitjans en € a Catalunya per sexe, indret d'origen i tipus de contracte.

		Total	Duració indefinida	Duració determinada
Ambdós sexes	Total	20.728,60	22.341,86	13.499,53
	Catalunya	20.886,13	22.423,14	13.462,71
	Resta món	17.219,43	19.730,25 (88%)	13.830,15
Homes	Total	24.015,53	25.793,51	15.536,04
	Catalunya	24.286,19	25.933,55	15.569,66
	Resta món	18.957,45	21.848,13 (84%)	15.310,19
Dones	Total	15.994,63	17.233,24	10.899,93
	Catalunya	16.085,86	17.281,59	10.964,96
	Resta món	13.206,38	15.278,07 (88%)	99.28,49

Font: INE. Encuesta de Estructura Salarial 2002. Avance de resultados (<http://www.ine.es/prensa/np334.pdf>).

És clar que una altra de les raons per a aquesta desigualtat salarial rau en els sectors econòmics preferentment ocupats pels treballadors estrangers, l'agricultura, la construcció, l'hostaleria i el servei domèstic, els anomenats **mercats de treball secundari**, els salaris dels quals són inferiors a la mitjana i poden explicar les diferències salarials abans apuntades pel que fa als contractes indefinits (però no expliquen per què no n'hi ha, o no són significatives, en el cas dels contractes temporals). La pregunta és, però, per què els treballadors immigrants es concentren en els sectors econòmics més mal pagats i no en altres? És a aquest nivell, doncs, que opera aquesta tercera discriminació.

Tot plegat té part⁹² de la seva arrel en el sistema dels contingents com a procediment per a la contractació en origen de treballadors immigrants, que apareix citat en les Lleis 4/2000 (article 37), 8/2000 i 14/2003 (article 39 en ambdós casos). En virtut d'aquest procediment, el Govern de l'Estat, tenint en compte la situació nacional de l'ocupació, fixa anualment el nombre i les característiques de les ofertes d'ocupació a

⁹¹ Tingui's presents les limitacions que abans hem apuntat pel que fa a les dades per Comunitats Autònomes de l'Enquesta d'Estructura Salarial, que fan referència, recordem-ho també, a l'any 2002.

⁹² Si parlem de "part" de la seva arrel, és perquè els contingents, tot i la importància que se'ls ha volgut donar, han acabat tenint un pes molt poc significatiu en el total de contractacions. Vegi's, en aquest sentit i més endavant, el que en va constatar la Sra. Gabriela Rodríguez Pizarro, Relatora Especial de les Nacions Unides.

ser cobertes per treballadors estrangers no residents a Espanya, **amb indicació dels sectors i activitats professionals**. La major part dels treballadors estrangers, doncs, que són contractats en origen vénen a Espanya “predestinats” a ocupar-se en uns determinats sectors, que són els que ja hem assenyalat. Una altra de les raons d'aquesta concentració dels treballadors immigrants en aquests sectors rau en l'abandonament que la població nadiua fa de certes ocupacions, fins al punt que a partir del Reial Decret 2393/2004 d'aprovació del Reglament de la Llei d'Estrangeria aquesta situació nacional de l'ocupació passa a determinar-se mitjançant l'elaboració d'un catàleg provincial trimestral d'**ocupacions de difícil cobertura**, una denominació prou significativa de la labor que s'assigna als immigrants (Article 50). En aquest sentit, de cara al segon trimestre del 2005, Catalunya enregistra 140 ocupacions de difícil cobertura⁹³.

Aquesta concentració sectorial és incongruent amb el fet que el nivell educatiu (i formatiu) dels treballadors estrangers no sigui inferior, en general, al dels nadius. Segons dades de l'Enquesta de Població Activa corresponents al 4rt. trimestre del 2004, el 29,7% dels estrangers havien assolit la segona etapa de l'educació secundària davant el 17,2%, només, dels espanyols, alhora que el 23,1% dels immigrants tenien estudis superiors davant el 20,2% dels espanyols. Malauradament, no disposem de dades per Comunitats Autònomes que ens puguin indicar si la situació a Catalunya difereix sensiblement d'aquesta mitjana. L'Enquesta de Població Activa tampoc no dóna la possibilitat de comparar els nivells educatius dels immigrants i dels autòctons edat per edat per tal d'esbrinar quin és el grau d'influència en aquest diferencial educatiu favorable als immigrants en termes d'educació secundària i superior del fet que la població espanyola és més envellida i que les generacions d'edat avançada tenen en general nivells educatius inferiors a les més joves.

TAULA 5.
Milers de persones de 16 anys i més per sexe, nivell de formació assolit i nacionalitat.

	Total	Analfabets	Educació Primària	Educació Secundària Primera etapa i formació i inserció laboral corresponent	Educació Secundària Segona etapa i formació i inserció laboral corresponent	Formació i inserció laboral amb títol de secundària (2a. Etapa)	Educació superior, menys doctorat	Doctorat
Total	34.474,3	982,4	11.596,7	8.633,7	6.101,3	34,0	7.025,1	101,2
Espanyola	33.116,6	933,3 (2,82%)	11.294,3 (34,1%)	8.366,6 (25,3%)	5.694,4 (17,2%)	31,9	6.699,3 (20,2%)	96,8
Doble nacionalitat	146,0	2,6	21,8	27,1	47	0,3	45,7	1,5
Estrangera:								
Total	1.211,7	46,5 (3,83%)	280,6 (23,16%)	240,0 (20,14%)	359,9 (29,7%)	1,8	280,1 (23,1%)	2,9

Font: INE, Enquesta de Població Activa, 4rt. trimestre 2004

Juntament amb discriminació, podríem parlar, doncs, de **segregació**, un mot que ja ha aparegut i seguirà apareixent en aquest informe (segregació escolar, segregació sanitària, segregació laboral, segregació residencial i territorial). La **segregació**

⁹³ Departament de Treball i Indústria,
(<http://www.gencat.net/treballiindustria/novetats/catalog/index.html>).

laboral en concret també és recollida per un estudi recent⁹⁴ que es basa en una enquesta efectuada el primer trimestre del 2003 a més de 400 immigrants en edat laboral prop de la meitat dels quals portaven més de 3 anys en territori espanyol. Aquest estudi té la virtut, a més, de desglossar la segregació per gèneres i demostrar que si més no a les comarques gironines és especialment patida per les dones (hi ha també, doncs, una **segregació per gènere**). En efecte, el nombre de sectors en què els homes immigrants es reparteixen, tot i reduït, és superior a aquells en què les dones immigrants s'ocupen. Cap dona de les que constitueixen la mostra d'aquest estudi no ha treballat, a l'Estat espanyol, en l'agricultura, les activitats sanitàries, els transports i les comunicacions, l'emmagatzematge, la construcció o la producció i distribució d'energia. L'atur també penalitza diferenciadament els homes i les dones immigrants d'aquesta mostra (28,7% i 37,6% respectivament).

L'enquesta en què es basa aquest estudi també inclou una pregunta relativa a si els enquestats consideren que les seves condicions laborals són les mateixes o no que les dels nadius. El 50,9% respon negativament i el 31,9% afirmativament. I pel que fa al primer tipus de respostes, el major percentatge (29%) addueix una menor remuneració, mentre que un percentatge prou important (el 14%) consideren que la desigualtat es dona en tots els aspectes laborals.

Només queda veure quins són els percentatges de presència en aquests sectors dels treballadors estrangers en relació amb el conjunt de la població. Segons estadístiques del Departament de Treball i Indústria, l'1,16% dels contractes signats al febrer del 2005 pertanyen a l'agricultura, el 12,39% a la construcció i el 76,59% als serveis (aquesta font no desglossa aquest sector). Pel que fa als immigrants, els percentatges respectius són: el 3,45%, el 21,2% i el 66,7%⁹⁵. En definitiva, doncs, els immigrants són més freqüents en l'agricultura i en la construcció i menys en els serveis, un patró que, d'acord amb les dades de l'INE, també és el característic de l'Estat en conjunt. Respecte als serveis, aquesta darrera font, que no desagrega, però, aquesta dada per Comunitats Autònomes, assenyala que els immigrants són, tanmateix, més freqüents que els autòctons en els serveis de restauració, personals i de protecció i en el comerç.

TAULA 6.
Nombre de contractes per sectors econòmics per al conjunt de la població i els immigrants i percentatges relatius respecte al total de sectors.

	Agricultura	Construcció	Serveis	Total
Conjunt de la població	2.315 (1,16%)	24.593 (12,39%)	151.984 (76,59%)	178.892
Immigrants	1.365 (3,45%)	8.378 (21,2%)	26.302 (66,7%)	36.045

Font: Departament de Treball i Indústria de la Generalitat de Catalunya

També podem aportar, ni que només sigui a títol indicatiu, les dades dels 22.144 immigrants estrangers que la Comissió Obrera Nacional de Catalunya va atendre a

⁹⁴ Ajuntament de Girona, DIE-Àrea de Desenvolupament Local i Promoció de la Ciutat, Unitat de Promoció i Desenvolupament de les Comarques Gironines (2004), *Aproximació a les condicions de treball i de vida de la població immigrada no comunitària a la demarcació de Girona*, Girona, Associació per l'Orientació Laboral i Empresarial de les Comarques Gironines.

⁹⁵ Tots aquests percentatges no sumen 100, perquè s'ha omès el sector de la indústria com a poc significatiu en l'ocupació dels immigrants.

través del CITE l'any 2004. Un 4,76% treballaven a l'agricultura, el 16,24% a la indústria, el 18,21% a la construcció, el 15,83% a l'hostaleria, el 6,06% al comerç, el 21,7% al servei domèstic, el 10,97% a altres serveis, el 0,33% a la venda ambulat i el 5,91% en altres tasques. Aquestes dades fan referència tant a treballadors regulars amb contracte de treball i alta a la Seguretat Social, com a treballadors regulars que treballen sense contracte i sense estar d'alta a la Seguretat Social com a immigrants irregulars. Aquests darrers dos grups constitueixen el 50,87% de tots els immigrants ocupats de la mostra i il·lustren el suc que l'**economia submergida** extreu dels immigrants. Aquesta situació és especialment acusada en el cas del servei domèstic: el 66,7% dels integrants de la mostra que hi treballen no tenen permís i el 8,28% en tenen però no estan d'alta a la Seguretat Social. La qual cosa també vol dir una participació superior en l'economia submergida per part de les dones immigrants (el 53%, mentre que les estimacions globals respecte a la participació dels immigrants en l'economia submergida se situen al voltant del 30%).

Connectant aquestes dades amb les de la Taula 7, que, tanmateix, hem de recordar que remet a dades de l'any 2002, s'adverteix com aquells sectors dels quals la taula dona informació en què els immigrants són més freqüents (la construcció, el comerç i l'hostaleria, no hi figura l'agricultura) estan remunerats per sota de la majoria dels altres.

TAULA 7.
Guany mitjà per hora en € a Catalunya per seccions de la
CNAE-93. Ambdós sexes.

Total	8,98
C. Indústries extractives	10,77
D. Indústria manufacturera	9,34
E. Producció i distribució d'energia elèctrica, gas i aigua	13,34
F. Construcció	7,90
G. Comerç i reparacions	8,08
H. Hostaleria	6,56
I. Transport, emmagatzematge i comunicacions	9,35
J. Intermediació financera	14,98
K. Activitats immobiliàries i de lloguer; serveis empresarials	7,57
M. Educació	10,76
N. Activitats sanitàries i veterinàries, serveis socials	9,76
O. Altres activitats socials i de serveis prestats a la comunitat; serveis personals	8,42

Font: INE. Encuesta de Estructura Salarial 2002. Avance de resultados
(<http://www.ine.es/prensa/np334.pdf>).

Si la taula que figura a continuació (Taula 8), que relaciona l'ocupació d'aquests sectors per diferents indrets d'origen dels immigrants, filés una mica més prim (els procedents del continent africà, per exemple, apareixen inclosos dins la categoria "Resta del món i apàtrides"), hauria estat possible verificar els resultats d'una enquesta realitzada en el marc de l'estudi "El proceso de integración de los hijos de inmigrantes", ja citat en l'apartat d'educació, el qual recordem que tingué per escenaris Madrid i Barcelona. En efecte, aquesta enquesta, que respongueren immigrants marroquins, dominicans i peruans, concloïa que tots ells s'ocupaven en pràcticament els mateixos sectors laborals i en percentatges molt similars, malgrat les notables diferències existents entre ells en termes de nivells educatius (alt en el cas dels

peruans, mitjà en el cas dels dominicans, baix en el dels marroquins). Tot i la poca representativitat de la mostra d'aquesta enquesta (593 immigrants), representa un nou índex de la intranscència, en termes de sectors i activitats econòmiques, del nivell educatiu dels treballadors estrangers.

TAULA 8.

Ocupats per sexe, sectors econòmics, nacionalitat i indrets d'origen en milers de persones. Percentatges respecte al total de sectors.

	Total	Espanyola	Doble nacionalitat	Estrangera	Unió Europea	Resta d'Europa	Amèrica Llatina	Resta del món i apàtrides
Total	17.323,3	16.419,8	89,6	813,9	113,4	159,9	395,0	145,6
Agricultura	909,9	852,2 (5,2%)	1,7	56,0 (6,9%)	3,4 (2,99%)	13,0 (8,1%)	23,2 (5,9%)	16,4 (11,3%)
Construcció	2.094,1	1.896,9 (11,5%)	9,3	187,9 (23,1%)	13,3 (11,7%)	49,2 (30,7%)	86,9 (22%)	38,4 (26,4%)
Serveis	1.1195,2	10.660,6 (65%)	64,5	470,1 (57,7%)	82,4 (72,6%)	77,1 (48,2%)	243,0 (61,5%)	67,5 (46,3%)

Font: INE, Enquesta de Població Activa, 4rt. trimestre 2004

Podríem pensar, però, que amb el pas del temps els sectors econòmics a què els immigrants poden accedir aniran corresponent-se amb els seus nivells educatius, si més no en les generacions vinents. D'entrada, hem de recordar, però, que d'aquest mateix estudi, tot i la prudència a què obliguen aquestes limitacions quantitatives de la mostra en què es basa, s'inferia que en la generació immediatament posterior a la de l'arribada el nivell educatiu dels peruans i dominicans descendia. És a dir, encara que s'anessin adequant els nivells educatius i les ocupacions, aquesta segona generació de dominicans i peruans, si més no, no tindria un accés senzill a sectors més qualificats que els dels seus pares.

Però, a més, l'autora d'aquest treball fa una altra observació que qüestiona si més no l'abast màxim d'aquella possible equiparació: assolit un determinat nivell educatiu i formatiu, la posició laboral dels fills dels immigrants, nascuts o arribats a Espanya de molt joves, ja no millora respecte a la dels seus pares per molt que ho facin els seus nivells educatiu i formatiu, excepte molt lleugerament en el cas dels marroquins. És a dir, sembla existir un sostre en els tipus d'ocupació o de sector als quals tant els immigrants com els seus fills poden accedir.

Una ponència presentada al "4rt. Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació"⁹⁶ també incideix en aquest punt de vista en fer la reflexió que quan unes ocupacions passen a ser considerades com a "treballs d'immigrant" tendeixen a ser-ho ja de manera gairebé indefinida. També es important fer esment dels anuncis que impedeixen l'accés dels treballadors estrangers a determinades ofertes laborals. En aquest sentit, sabem que durant el 2004 el Departament de Treball i Indústria va expedientar diferents empreses per incloure la nacionalitat com a criteri d'inclusió/exclusió i podem esmentar fins i tot un ajuntament català, el de Cardedeu, com veurem més endavant, que va incórrer i va haver de corregir aquesta mala praxi.

En aquest sentit, també podem aportar les conclusions d'un projecte transnacional cofinançat per la Comissió Europea i coordinat pel Gabinet d'Estudis Socials, anomenat

⁹⁶ Heras, C.; et al (2004). "Análisis del riesgo de accidentes laborales en los trabajadores inmigrantes en relación con los trabajadores autóctonos", 4rt. Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació, Girona, 10-13 novembre 2004 (http://www.udg.es/congres_immigracio/ESP) .

SMILING⁹⁷ i enfocat a la immigració qualificada en quatre Estats de la Unió Europea (Alemanya, Espanya, Itàlia i el Regne Unit). D'acord amb aquest projecte, la gran majoria dels immigrants qualificats ocupen llocs de treball molt per sota del seu potencial com a conseqüència de greus problemes de discriminació i de l'existència de nombrosos obstacles formals i informals. Basada en 100 entrevistes en profunditat, aquesta investigació també ha fet palès que les dones qualificades en general i els immigrants qualificats, homes i dones, que procedeixen dels països en vies de desenvolupament són els que més pateixen aquesta situació, que es dona en molta més mesura entre ells que entre els treballadors qualificats autòctons.

Pel que fa als obstacles detectats, el principal rau en les mesures administratives i legals relatives a l'accés al mercat de treball, i en concret les dificultats per a l'homologació i la convalidació de les titulacions obtingudes en els seus països d'origen: la percepció dels immigrants entrevistats és, justament, que els procediments legals i administratius semblen dissenyats precisament per dificultar-los l'accés a l'ocupació qualificada i canalitzar-la preferentment vers els autòctons. Els immigrants qualificats, i els empresaris que n'han volgut contractar s'hi manifesten d'acord, també argumenten que el mercat de treball els classifica més en funció dels seus països d'origen que de les seves qualificacions i experiències professionals individuals. En certes professions, i especialment les de caire liberal (metges, advocats), un segon factor a tenir en compte és el corporativisme. De tot plegat es desprèn, en definitiva, que les diferències entre treballadors autòctons i immigrants són molt més pronunciades entre els que són qualificats que entre els que no en són.

Però això encara no ho és tot. La taula que figura a continuació (Taula 9) mostra el tipus d'ocupacions que els immigrants estrangers realitzen amb més freqüència dins d'aquests sectors en què hem vist que treballen preferentment. Aquesta taula permet d'apreciar que a Espanya els estrangers no comunitaris no solament es concentren en els sectors amb pitjors condicions, salarials si més no, sinó que en el seu si la seva presència és més habitual a la part baixa de la taula (professions menys qualificades).

TAULA 9.
Treballadors estrangers (extracomunitaris) en alta a la Seguretat Social espanyola per tipus de treball. Febrer 2005.

Total	799.663
Enginyers i llicenciats	29.411 (3,68%)
Enginyers tècnics. Perits	12.403 (1,55%)
Caps Administratius	14.950 (1,87%)
Ajudants no titulats	12.347 (1,54%)
Oficials Administratius	43.853 (5,5%)
Subalterns	21.097 (2,64%)
Auxiliars Administratius	73.017 (9,13%)
Oficials 1 ^a i 2 ^a	183.872 (23%)
Oficials 3 ^a i especialistes	150.385 (18,8%)
Treballadors majors de 18 anys no qualificats	257.200 (32,2%)
Treballadors menors de 18 anys	1.128 (0,14%)

Font: Ministeri de Treball i Afers Socials (<http://www.mtas.es/estadisticas/BEL/AEX/index.htm>)

⁹⁷ Gabinet d'Estudis Socials (2004), *Integración y participación de los inmigrantes cualificados en el mercado laboral: Análisis basado en una investigación sociológica cualitativa y comparativa de la EU* (Resum no publicat, Projecte SMILING (Skilled Migrants and Labour Market Integration) (<http://www.gabinet.com/smiling>).

Un autor reconegut com Lorenzo Cachón⁹⁸ atribueix aquesta concentració dels treballadors immigrants en uns sectors, ocupacions i activitats molt concrets i el recurs excessiu, en el seu cas, als contractes temporals, així com altres factors com per exemple el predomini de la situació nacional de l'ocupació i els contingents que se'n deriven, al que ell anomena **racisme institucional**⁹⁹. Aquest darrer factor, d'altra banda, no és pas sobrer, ans al contrari: el recurs a la situació nacional de l'ocupació com a motiu per a denegar llocs de treball a immigrants ha estat segurament el motiu del major nombre dels recursos que aquests han presentat als tribunals espanyols. En aquest sentit, podem referenciar una sentència en concret encara que no correspongui a l'àmbit català per la jurisprudència que pot crear: El juliol del 2003, el Tribunal Superior de Justícia de Madrid dictaminava que la suficiència de treballadors autòctons per a cobrir una determinada plaça laboral ha de ser provada i no simplement adduïda com a motiu per a la denegació d'aquesta a un treballador estranger¹⁰⁰. També en aquest mateix sentit ens sembla interessant recollir una recomanació del Consell Econòmic i Social¹⁰¹: considerar que un lloc de treball ja no es pot cobrir amb treballadors autòctons quan a l'oferta no s'hi hagi donat resposta en un termini de 15 o 30 dies.

Lorenzo Cachón també considera la taxa d'atur dels immigrants en comparació amb la global com una altra evidència de discriminació. Segons l'Enquesta de Migracions realitzada per l'INE, l'any 2003 la taxa d'atur dels estrangers que vivien en habitatges familiars va ser del 15,1%, davant una taxa global de l'11,2%. Però tant o més significativa que aquesta dada global resulten les diferències per origen, que situen els marroquins en la pitjor situació, amb una taxa d'atur del 23,9%

TAULA 10.
Taxa d'atur dels estrangers que habiten en habitatges familiars per nacionalitat.

	Ambdós sexes
Total	15,1
Doble nacionalitat	15,0
Unió Europea	10,1
Resta de Europa	12,7
Marroc	23,9
Resta d'Àfrica	22,5
EE.UU i Canadà	6,2
Llatinoamèrica	15,1
Resta del món i apàtrides	6,0

Font: INE (2003), Enquesta de Migracions.

⁹⁸ Cachón, L. (2003), "Discriminación en el trabajo de las personas inmigradas y lucha contra la discriminación", Garganté, S. et al. *La discriminación racial. Propuestas para una legislación antidiscriminatoria en España*, Barcelona, Icaria Editorial.

⁹⁹ En aquest marc també hi entraria el fet que els immigrants en situació irregular estiguin mancats dels drets de reunió, manifestació, associació, sindicació i vaga, que ja hem comentat en l'apartat legislatiu d'aquest mateix estudi.

¹⁰⁰ Sentència 358/03 del Tribunal Superior de Justícia de Madrid (<http://www.extranjeria.info>).

¹⁰¹ CES (2004), *Informe sobre la inmigración y el mercado de trabajo en España*, Madrid (<http://www.ces.es/informes/2004/inf0204.pdf>).

D'altra banda, que els immigrants estrangers trobin feina en un país com Espanya, amb una elevada taxa d'atur també entre els autòctons, només pot ser degut a dues causes conjuminades: a una preferència dels empresaris pels estrangers, encara que només, és clar, per a cobrir determinades tasques i sectors, una preferència que en molts casos cal qualificar de "perversa", i a l'abandonament, ja esmentat en un altre punt d'aquest estudi, que els nadius fan de les mateixes ocupacions i sectors. Aquesta segmentació del mercat de treball i la segregació laboral que en resulta és especialment notable en els anomenats serveis de proximitat relacionats amb el servei domèstic o amb l'atenció a persones dependents, fins al punt que alguns autors parlen de l'"**etnització**" d'aquests serveis¹⁰².

Aquest abandonament que els autòctons fan de determinades ocupacions i sectors del mercat "secundari" es deu fonamentalment a la seva diferència d'interessos en comparació amb els dels immigrants, interessos que es concentren majoritàriament en l'assoliment d'un alt capital educatiu i formatiu que els permeti d'accedir al mercat "primari".

Un altre exemple de racisme o discriminació institucional la constitueix la no ratificació ni signatura, encara, per part del Govern espanyol de la Convenció Internacional per a la Protecció dels Drets de Tots els Treballadors Immigrants i dels Membres de les seves Famílies¹⁰³. Aquesta Convenció, que va entrar en vigor l'1 de juliol del 2003, assimila els drets dels familiars dels immigrants en situació regular als dels que es troben en situació irregular.

Aquesta denominació (racisme institucional) pot semblar massa contundent, però no la podem deixar de banda perquè un dels objectius del nostre treball és precisament arribar a delimitar fins on sigui possible entre desigualtat, discriminació, xenofòbia i racisme. La nostra opinió, en aquest sentit, és que si els immigrants estrangers tan sols patissin de desigualtat, no s'haurien d'observar diferències significatives entre ells per qüestions d'origen. Però no és així: les evidències van en sentit contrari. Hi ha uns determinats immigrants que pateixen més "desigualtats" que altres fins al punt que certament és possible de parlar de discriminació i segurament més, també, de racisme que de simple xenofòbia, atès, a més, que aquests immigrants són els marroquins i els magribins en general. Uns immigrants que conformen el col·lectiu estranger més nombrós, amb una trajectòria migratòria més llarga i amb una major penetració territorial a Catalunya.

Hi ha diversos autors i estudis que fan aquesta constatació: Miguel Pajares; Víctor Pérez-Díaz, Berta Álvarez-Miranda i Elisa Chuliá en un estudi conjunt¹⁰⁴, etc. Aquests darrers han constatat que al voltant de la tercera part dels marroquins residents a Espanya perceben menys de 360€ mensuals, la qual cosa només els passa al 12% dels immigrants procedents d'Àsia i l'Amèrica Llatina i al 3% dels que provenen de l'Europa de l'Est. I no solament això, en dos si més no dels sectors econòmics on hem vist que els immigrants estrangers es concentren preferentment, l'agricultura i la construcció, els marroquins acostumen a ser relegats a les tasques més dures, inestables i mal pagades.

¹⁰² Parella, S. (2003), *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*, Barcelona, Anthropos.

¹⁰³ Es pot consultar a: http://www.unhcr.ch/spanish/html/menu3/b/m_mwctoc_sp.htm.

¹⁰⁴ Pérez-Díaz, V.; Álvarez-Miranda, B.; Chuliá, E. (2004), *La inmigració musulmana a Europa. Turcs a Alemanya, algerians a França i marroquins a Espanya*. Barcelona, Fundació "La Caixa".

Pel que fa a Miguel Pajares¹⁰⁵, afegeix que els marroquins són el col·lectiu immigrant amb una menor integració laboral (i també amb una major taxa d'atur, com acabem de veure) i dona compte d'una enquesta conduïda entre 271 immigrants irregulars als quals se'ls va preguntar, entre altres qüestions, si els empresaris pels quals treballaven estarien disposats a presentar una oferta de treball en el seu nom. El 41,8% d'aquests empresaris varen respondre negativament¹⁰⁶, però encara és més significatiu que aquesta postura afectés especialment els treballadors marroquins: només un de cada tres varen obtenir una resposta afirmativa¹⁰⁷. Aquest estudi també indica que el 73,6% dels enquestats consideren que les seves condicions de treball són pitjors que les dels nadius, un percentatge molt superior, d'altra banda, a l'obtingut en l'estudi centrat en la demarcació de Girona, per a una mostra si més no numèricament similar, del qual ja hem fet esment.

Així mateix, podem indicar que el juliol del 2004, el nou govern central sorgit de les eleccions del 14 de març assenyalava que entre l'1 de gener del 2002 i aquesta darrera data, l'anterior Ministeri de l'Interior només havia repatriat 32.749 immigrants dels 117.768 per als quals tenia dictada una ordre d'expulsió. I això és important dir-ho perquè el 40% d'aquests expulsats van ser marroquins, per a la qual cosa els actuals responsables de la Secretaria d'Estat d'Immigració varen dir en el seu moment que no podien fornir cap explicació.

També la Sra. Gabriela Rodríguez Pizarro, Relatora Especial de les Nacions Unides, que l'abril del 2004 va presentar un informe¹⁰⁸ basat en una visita que havia fet a diversos indrets de l'Estat espanyol el setembre anterior, parla obertament de discriminació. Discriminació si més no dels immigrants que precisament més objecte d'atenció haurien de ser: els qui ja resideixen al país, han tingut una feina regular i en perdre-la poden tenir-ho difícil per accedir a una altra per l'establiment dels contingents com a únic mecanisme de contractació de treballadors estrangers¹⁰⁹, un mecanisme que, d'altra banda, tampoc no ha funcionat eficientment (l'any 2003 només van arribar a Espanya 3.409 persones per aquest procediment). La lentitud en la renovació dels permisos de residència i de treball és un altre hàndicap en aquest sentit.

¹⁰⁵ Pajares, M. (2004), *Inserción laboral de la población inmigrada en Catalunya. Informe 2004*, Barcelona, CCOO-CERES.

¹⁰⁶ Aquesta posició és especialment significativa amb vistes al nou Reglament d'Estrangeria que va ser aprovat pel Govern espanyol amb prou feines un parell de mesos després d'aquesta enquesta i un dels axiomes centrals del qual és precisament aquest: la regularització depèn de bona mesura dels mateixos empresaris.

¹⁰⁷ Pajares, M. (2004), *Inmigración irregular en Catalunya. Análisis y propuestas 2004*, Barcelona, CCOO-CERES.

¹⁰⁸ Comisión de Derechos Humanos de las Naciones Unidas (2004), *Grupos e individuos específicos: Trabajadores Migrantes* (Resum)
(<http://www.descweb.org/continguts/VisitaEspana.pdf>).

¹⁰⁹ L'abril del 2004 la sentència del Tribunal Suprem 30/2002 invalidava els contingents com a via única de contractació de treballadors estrangers. A partir d'aquesta sentència, els qui residint a l'Estat espanyol tinguessin una oferta laboral tindrien dret a obtenir el corresponent permís de treball, sempre i quan aquesta oferta s'emmarqués en un sector d'activitat on no s'hagués establert un contingent o aquest s'hagués exhaurit sense que els serveis públics d'ocupació l'haguessin pogut cobrir.

La Relatora Especial de les Nacions Unides també va dedicar un apartat específic del seu informe al servei domèstic, respecte al qual va assenyalar que la discriminació per origen en termes de salaris i condicions de treball és habitual, essent de nou la mà d'obra procedent del Marroc la que s'endú la pitjor part.

A la discriminació que representa la concentració dels immigrants en uns sectors i activitats molt concretes cal afegir-hi la que es pot produir en el si de les empreses. Raquel Calveras, inspectora de Treball i Seguretat Social que va participar en un simposi sobre immigració i sinistralitat laboral al qual tornarem a referir-nos més endavant, va citar l'exemple d'una empresa de manipulats del cautxú en què tots els treballadors encarregats de les tasques de desmotllament eren estrangers. Aquesta feina implica romandre dempeus durant tota la jornada laboral, exigeix esforços físics notables i suposa patir molta calor. En una altra empresa que manipulava una gran diversitat de productes tòxics, citada per aquesta mateixa inspectora, la majoria dels treballadors estrangers ocupaven les tasques menys qualificades i més exposades a la toxicitat dels articles. Un risc que no sempre podien copsar amb la mateixa facilitat que els nadius.

No totes les fonts consultades, però, atribueixen a la discriminació aquesta concentració dels treballadors estrangers en uns sectors i activitats molt concrets. Aquest és el cas, per exemple, del Consell Econòmic i Social¹¹⁰, que apunta les següents causes: l'insuficient reconeixement i homologació de les seves qualificacions, la seva manca de familiaritat amb els mecanismes formals i informals d'articulació del mercat de treball i el desconeixement de l'idioma.

Nosaltres discrepem. A banda que algunes postures són, sense discussió, clarament discriminatòries o propícies a l'explotació¹¹¹ (com la dels empresaris que ja hem vist que no semblen disposats a donar un pas a favor de la regularització dels treballadors immigrants irregulars que treballen per a ells), també és discutible que aquest insuficient reconeixement i homologació de les qualificacions dels immigrants no tingui una dimensió discriminatòria o excoent, al mateix nivell, si més no, que la predominància de la situació nacional de l'ocupació a què també hem fet referència en aquests mateixos termes. Recordi's, en aquest sentit, l'opinió dels immigrants qualificats entrevistats en el marc del projecte SMILING.

Una prova, en tot cas, que aquesta situació no era massa justa la tenim en el Reial Decret 285/2004 del 20 de febrer del 2004¹¹² per a la regulació de les condicions d'homologació i convalidació de títols i estudis estrangers d'educació superior amb les corresponents titulacions espanyoles i en l'Ordre ECI/3686/2004, del 3 de novembre del mateix any¹¹³, per a l'aplicació d'aquest Decret. I la situació no devia ser massa

¹¹⁰ Op. cit.

¹¹¹ L'estudi OCDE (2003), *Estudios económicos de la OCDE. 2003. España*, Madrid, Ediciones Mundi-Prensa, considera literalment els treballadors estrangers que a Espanya s'ocupen en activitats basades en la mà d'obra de baixa qualificació com a **fàcilment explotables** (pàg. 156).

¹¹² Reial Decret 285/2004, del 20 de febrer, pel qual es regulen les condicions d'homologació i convalidació de títols i estudis estrangers d'educació superior (<http://www.boe.es/boe/dias/2004-03-04/pdfs/A09886-09891.pdf>).

¹¹³ Ordre ECI/3686/2004, del 3 de novembre, per la qual es dicten normes per a l'aplicació del Reial Decret 285/2004, del 20 de febrer, pel qual es regulen les condicions d'homologació i convalidació de títols i estudis estrangers d'educació superior (<http://www.boe.es/boe/dias/2004-11-15/pdfs/A37581-37585.pdf>).

justa perquè el Decret es proposa, entre altres objectius, incorporar aquests titulats **en condicions d'igualtat** amb els que han fet els seus estudis superiors a l'Estat espanyol; i aconseguir una major simplificació i rapidesa en la resolució dels expedients¹¹⁴.

Tot i que hem parlat a bastament de la concentració dels treballadors estrangers en uns sectors, activitats i professions molt concrets, reduïts i desfavorits, encara no hem indicat exhaustivament en què consisteixen exactament les males condicions laborals que els caracteritzen: a banda de la temporalitat i dels baixos salaris, que sí que hem esmentat, hi ha una menor participació en les eleccions sindicals¹¹⁵, unes jornades laborals més prolongades, un major índex d'accidentabilitat i una major vulnerabilitat en situacions de recessió econòmica.

Pel que fa en concret a un dels desavantatges d'aquests sectors, el major risc d'accidentabilitat, el fet que els treballadors immigrants pateixin un major nombre d'accidents laborals que els autòctons i que aquests acostumin a ser més greus, podem considerar-ho com una (quasi)evidència estadística¹¹⁶ de discriminació davant la manca de desagregació per nacionalitats de les dades sobre accidents laborals proporcionades per l'INE o el Ministeri de Treball i Afers Socials.

En aquest sentit, podem aportar que dels 271 sinistres greus que es varen produir a Catalunya durant el primer trimestre del 2004, 27, és a dir el 10%, varen afectar treballadors estrangers, un percentatge que es redueix al 6,3% si es tenen en compte tots els tipus d'accidents, una dada que cal contextualitzar indicant que en aquell moment els treballadors estrangers a Catalunya representaven el 5,66% del total. Però aquest petit diferencial encara ens permetria de ser optimistes. Tanmateix, s'ha de dir que a Europa els treballadors estrangers tenen dues vegades més probabilitats de sofrir un accident de treball que els nadius¹¹⁷.

Aquesta major incidència dels accidents laborals entre els treballadors immigrants va ser justament una de les conclusions centrals del Simposi Immigració i Sinistralitat Laboral que es va celebrar l'abril del 2004 organitzat pel Centre de Seguretat i Condicions de Salut en el Treball de la Generalitat i al qual ja hem fet una referència anterior. Una major incidència que hi ha qui atribueix a la manca de formació dels treballadors immigrants¹¹⁸, a la seva falta de familiaritat amb la maquinària moderna, al seu desconeixement de la normativa laboral, als seus problemes idiomàtics i culturals i a la poca importància que concedeixen a la seguretat davant la necessitat de

¹¹⁴ Fins ara, el termini habitual abans de veure reconegudes aquestes titulacions gairebé mai no ha estat inferior a un any.

¹¹⁵ Pel que fa a aquest aspecte, hem de tenir en compte, però, que en els sectors on els immigrants s'ocupen majoritàriament hi ha moltes microempreses, en què les eleccions sindicals no són, per tant, un fet habitual i, també, que la temporalitat de molts dels seus contractes impedeix a molts d'aquests treballadors de poder-hi participar.

¹¹⁶ Expressió manllevada de Lorenzo Cachón.

¹¹⁷ Heras, C.; et al. Op. cit.

¹¹⁸ Una part dels empresaris consideren que la temporalitat dels treballs de molts treballadors immigrants no compensa invertir-hi en formació, oblidant-se del cercle viciós al qual ells també col·laboren a l'oferir-los preferentment aquest tipus de contractes i no volent prestar atenció a la manca d'interès humà que demostren pels seus treballadors. Una manca d'interès humà que és cosina germana de l'explotació.

treballar¹¹⁹, és a dir, que se'ls en dóna en certa manera la “culpa”¹²⁰. Però encara que fos així, això no eximeix precisament els qui hi tenen responsabilitats de facilitar-los la formació necessària perquè no siguin tan vulnerables als accidents laborals. Perquè si del que els immigrants tenen una necessitat realment peremptòria és d'un lloc de treball i la seva taxa d'atur és superior, com veurem després, a la dels autòctons, difícilment invertiran, per pròpia iniciativa, el temps suficient en seguir una formació fora de l'empresa i difícilment podran triar amb llibertat la seva ocupació per escapar-se de les feines “perilloses”.

I és que tot està dramàticament relacionat: segons l'opinió d'un dels presents en aquest simposi, Abdelkader Aslimani, secretari d'immigració de la UGT, la principal causa d'aquesta major taxa de sinistralitat rau precisament en la precarietat laboral dels immigrants i en els sectors i activitats en els quals acostumen a ocupar-se: la construcció¹²¹, l'agricultura, les pells, els escorxadors, etc. Ghassam Saliba, responsable d'immigració de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, va afegir, per la seva banda, els elevats percentatges d'immigrants que són autònoms i que treballen en el servei domèstic, un sector en el que la Llei de Prevenció de Riscs Laborals no és d'aplicació.

També és evident que per la seva extrema indefensió aquestes deficientes condicions laborals és molt més fàcil que les pateixin els immigrants irregulars que no pas els regulars per part dels empresaris que els “contracten”. Pel que fa, doncs, a la discriminació dins les empreses, un exemple n'és la manca de seguretat social que ja hem citat en un altre punt d'aquest estudi, la qual es relaciona, és clar, amb l'economia submergida en què força immigrants es veuen obligats a ocupar-se si volen treballar. Ara bé, aquesta situació, com ja hem vist també, no és exclusiva dels immigrants irregulars. En un article publicat a “Cinco Días” el passat 8 de novembre, s'indicava que més de 300.000 immigrants en situació regular també treballaven en l'economia submergida. El càlcul indirecte que permet d'arribar a aquesta xifra és aquest: a la Seguretat Social, com ja hem vist, només cotitzen uns 800.000 estrangers extracomunitaris (Taula 9). Tenint en compte que més d'1.750.000 immigrants tenen permís de residència i descomptant-ne una tercera part com a menors i inactius resulten aproximadament 1.200.000 immigrants regulars que haurien de cotitzar. La diferència, doncs, s'acosta als 400.000 immigrants, que fonts sindicals han considerat més ajustat rebaixar a 300.000.

La participació d'immigrants amb permís de residència, és a dir, en situació regular, en l'economia submergida i, en concret en el sector turístic, és també una de les conclusions de l'estudi de la Unitat de Promoció i Desenvolupament de les Comarques Gironines ja mencionat prèviament. Tot i que, cal recordar-ho, prop de la meitat dels

¹¹⁹ El mateix que els passa en relació amb l'atenció a la salut, recordi's l'àmbit sanitari d'aquest mateix estudi.

¹²⁰ Tanmateix, més enllà d'aquestes possibles explicacions, hi ha una dada objectiva: l'OIT considera especialment perillosos els treballs en l'agricultura, la mineria, la construcció i el sector informal. Vegi's: Organització Internacional del Treball (2004), *En busca de un compromís equitatiu con los trabajadores migrantes en la economía globalizada (VI Informe)*, Conferència Internacional del Treball, 92a. Reunió, Ginebra, juny 2004 (<http://www.ilo.org/public/spanish/standards/relm/ilc/ilc92/pdf/rep-vi.pdf>).

¹²¹ Segons estadístiques del Ministeri de Treball i Afers Socials, el novembre del 2004 el sector de la construcció va acumular el 25,63% de tots els accidents laborals amb baixa. Ni el Ministeri de Treball ni l'INE faciliten, però, aquesta dada desagregada per Comunitats Autònomes.

integrants de la mostra en què es basa aquest estudi portava a l'Estat espanyol més de tres anys, el 55,2% d'ells no havia treballat amb contracte laboral ni un sol mes o no responia a la pregunta. Pel que fa a la durada de les experiències laborals sense contracte, el percentatge més elevat (28%) indicava un període comprès entre 1 i 3 anys. Una altra dada aportada per l'estudi és que aquest treball no regularitzat afectava el 80% de les feines de duració compresa entre 1 i 6 mesos. També és significatiu el percentatge d'enquestats que no havien tingut cap feina a l'Estat espanyol, no havien treballat més de 30 dies o no responien la pregunta (el 32,1%).

A aquesta situació ja de per si prou escandalosa, de vegades encara s'hi afegeixen altres actituds fraudulentament per part dels empresaris que sumen l'explotació a la discriminació: impagaments totals o parcials dels salaris, manca de vacances o de períodes de repòs, acomiadaments improcedents, maltractaments o vexacions, agressions en el cas de reclamacions o protestes, etc.

La Síntesi de la Memòria 2004 de l'Oficina d'Informació i de Denúncies de S.O.S. Racisme proporciona, com en els altres àmbits d'aquest estudi, exemples concrets d'aquestes situacions de discriminació i/o explotació. Un d'ells va tenir per escenari el Fòrum Universal de les Cultures celebrat a Barcelona, en el marc del qual 15 acròbates i malabaristes d'origen marroquí van ser víctimes d'una contractació irregular. El contracte inicial, de 40 dies, mai no els va ser renovat pel representant que el Fòrum havia subcontractat per encarregar-se'n, per la qual cosa aquests artistes varen percebre una gran part dels seus emoluments en negre. A més, dels nou mesos treballats només en varen cobrar tres, a raó d'una mitjana de 400€ (perquè cadascun dels artistes va rebre quantitats diferents), i se'ls varen descomptar despeses en concepte de dietes i d'assistència mèdica de la qual mai no varen gaudir.

A l'abril del 2004, un cuiner d'origen cubà era despatxat de la residència de Barcelona en la qual treballava a l'hora que rebia una carta amb comentaris racistes. La directora de la residència va al·legar com a motiu de l'acomiadament una enquesta entre els usuaris de la residència, que, tanmateix, es va poder demostrar que s'havia realitzat amb posterioritat. El mateix mes i també a la capital catalana, un empresari va llençar i encendre un pot de cola sobre un treballador d'origen marroquí en situació irregular que li reclamava el pagament de les hores treballades.

Al juny, un empresari de l'hostaleria era detingut per la Guàrdia Civil d'El Vendrell per haver contractat nou immigrants en situació irregular a dos dels quals va pagar amb xecs que no varen poder fer efectius. Xecs per valor d'uns 500€ que corresponien a 22 jornades laborals de 15 hores diàries.

A l'agost, un treballador de nacionalitat argelina va ser acomiadat de l'empresa gironina on s'estava en període de proves després d'un accident laboral que li va afectar un ull i li impedia de continuar-hi realitzant la seva tasca.

Al setembre, una treballadora boliviana en situació irregular va denunciar a S.O.S. Racisme no haver cobrat els 4 dies que havia treballat en una hamburgueseria de Barcelona, que van ser considerats per l'empresari com un període de prova no remunerable. El mateix mes, una persona de nacionalitat espanyola feia saber que a les ofertes laborals de la borsa de treball de l'Ajuntament de Cardedeu hi figuraven expressions com "no magribins" o "abstenir-se magribins", que la mediació realitzada per S.O.S. Racisme va aconseguir d'eliminar. També el mateix mes, UGT presentava més de 50 denúncies per contractació il·legal de treballadors estrangers a la Costa Brava.

A l'octubre, un empresari va ser jutjat a Lleida per haver acomiadat un treballador romanès després que aquest hagués obtingut el permís de treball. A Tarragona, finalment, el mes de desembre treballadors guineans i ucraïnesos van ser despatxats de la construcció d'infraestructures del TGV i substituïts per personal portuguès. Aquests treballadors han acceptat fer jornades laborals d'11 i 12 hores de durada, de dilluns a dissabte, per sota base que no arriben a la meitat del que percep un peó autòcton. Els treballadors ucraïnesos, a més, no varen cobrar l'últim mes treballat ni la liquidació.

Un cas força peculiar ha estat denunciat pel grup Traductors pel Canvi: quatre de les cinc empreses contractades pels òrgans judicials catalans per fer d'interprets amb els estrangers als quals s'han obert expedients d'expulsió entren per a aquesta tasca immigrants irregulars als quals no fan cap contracte.

Una "empresa" certament molt particular la constitueixen les presons. A finals del 2003, l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (OSPDH), dependent de la Universitat de Barcelona, va publicar un estudi¹²² on advertia de la desaparició de les garanties constitucionals per als immigrants detinguts, internats i subjectes a ordres d'expulsió, molts d'ells irregulars. Aquest estudi es complementa amb un altre de més recent publicació encara a càrrec de la mateixa organització¹²³. Aquest resulta d'especial interès per a aquest apartat concret perquè el capítol d'estrangeria conté una informació que fins ara no havíem localitzat enlloc: la sobreexplotació laboral de les persones estrangeres als tallers penitenciaris. Amb un exemple concret: treballadors musulmans que cobren menys de 73€ mensuals per una mitjana diària de 6 hores de treball.

Pel que fa al nombre d'immigrants irregulars a Catalunya, i d'acord amb el Padró municipal d'habitants de l'any 2003, s'ha d'estimar en uns 159.070. No hi ha cap estadística que proporcioni directament aquesta dada, que s'ha de calcular restant el nombre d'estrangers empadronats en els diferents municipis catalans (543.008 aquell any) del que la mateixa font (l'INE) dona de residents legals a Catalunya (383.938 en aquell moment).

Aquesta bossa, la dels immigrants irregulars, no ha parat de créixer en els darrers anys, encara que caldrà veure quins efectes té en la possible reducció el procés extraordinari de regularització que conclou el proper 7 de maig. Entre alguns d'aquests immigrants irregulars no expulsats hi deu haver els aproximadament 2.000 que l'estiu del 2004 es concentraren al camp lleidatà, i particularment a Alcarràs, amb la intenció de trobar un lloc de treball en la campanya de la fruita. Llocs de treball que en principi els empresaris agrícoles només podien oferir legalment als immigrants contractats en origen i que tampoc no eren excessius en una campanya inferior en volum a la d'anys anteriors. Tanmateix, i pel que fa a aquesta qüestió de la "legalitat", d'acord amb tres resolucions judicials emeses a Catalunya (pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, per l'Audiència Provincial de Girona i per un jutjat de Lleida), el delictes no rau en la contractació dels treballadors irregulars, sinó en la seva explotació.

¹²² Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (OSPDH) (2003), *Informe sobre els procediments administratius de detenció, internament i expulsió d'estrangers a Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona (<http://www.ub.es/ospdh/investigaciones/invest/Estrangers%20CAT.pdf>).

¹²³ Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (OSPDH) (2004), *L'empresonament a Catalunya*. Barcelona, Edicions de 1984.

Condicions d'exploració es donen també en els tallers tèxtils il·legals escampats per la geografia catalana, amb la variant, en aquest cas, que els treballadors acostumen a ser explotats, no per empresaris catalans o espanyols, sinó per persones de les seves mateixes nacionalitats. En aquests tallers, els salaris mensuals acostumen a oscil·lar entre els 700 i els 1.000€ per jornades laborals que poden arribar a les 12 hores diàries.

Pel que fa al poble gitano, la discriminació i/o el racisme en el camp de l'ocupació prenen la forma d'una barrera al seu accés a ocupacions "normalitzades", la qual cosa es trasllueix en els processos de selecció dels candidats a cobrir determinats llocs de treball i en les entrevistes que se'ls fan. Entrevistes on a vegades ha estat possible descobrir preguntes inacceptables sobre l'origen nacional o ètnic o les conviccions religioses. Lorenzo Cachón, que ja hem citat, estableix una distinció entre la discriminació patida pels immigrants estrangers i la que experimenten els gitanos: mentre que en el primer cas es tracta, com ja hem vist, d'una discriminació fonamentalment **institucional**, en el cas d'aquesta ètnia s'ha de parlar d'una **discriminació estructural**, que és la que es produeix des dels mecanismes generals i anònims del mercat de treball i explica els obstacles que se li plantegen als seus membres a l'hora d'incorporar-se al mercat "normalitzat" de treball.

Un estudi de la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (ECRI)¹²⁴, òrgan del Consell d'Europa, indica l'existència d'empresaris que s'han negat obertament a contractar i fins i tot a entrevistar persones d'ètnia gitana (i també, tot sigui dit, immigrants estrangers, principalment, i de nou, els procedents d'Àfrica del Nord). Aquest informe també denuncia que algunes empreses públiques han recorregut de vegades a agències privades de col·locació per tal de "filtrar" els candidats i considera com a "qüestió particularment preocupant" la situació del poble gitano, la seva insuficient formació i educació, els amplis prejudicis dels empresaris i la situació en particular de la dona gitana.

Però si a l'Estat espanyol, les estadístiques no forneixen totes les dades que desitjaríem sobre els immigrants estrangers, les seves llacunes encara són molt més accentuades pel que fa al poble gitano. Una cosa tan simple com el nombre de membres d'aquesta ètnia s'ha de donar de manera purament estimativa per l'absència total de dades sobre la composició ètnica de la societat espanyola, una absència que organismes europeus com l'ECRI, ja citat, i el Comitè de les Nacions Unides per a l'Eliminació de la Discriminació Racial (CERD) han criticat darrerament¹²⁵. I si falten dades tan bàsiques com aquesta, com no n'han de mancar sobre aspectes concrets de la seva situació i sobre l'abast de la seva discriminació. Aquesta és la causa de la manca gairebé absoluta de dades quantitatives en aquest apartat.

Tanmateix, d'alguns estudis i fonts com el Departament de Benestar i Família de la Generalitat, es desprenen dades com, per exemple, que el 90% de la població gitana catalana continua concentrada en activitats tradicionals relacionades amb la venda ambulat, la qual cosa és lògica atesa l'exclusió que hem vist que pateixen en l'accés a altres ocupacions.

¹²⁴ ECRI (2003), *Second report on Spain* (http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Spain/Spain_CBC_2en.asp#TopOfPage).

¹²⁵ CERD (2004), *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Spain*. 28/04/2004, ([http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/8443398e4bd3fde9c1256e980049896e?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/8443398e4bd3fde9c1256e980049896e?Opendocument)).

També l'estudi de la Fundació Pere Tarrés, ja esmentat en l'àmbit educatiu, aporta algunes dades al respecte. Dels tres segments en què es pot dividir la població activa segons quina sigui la seva relació amb el mercat de treball (treballadors ocupats amb contractes indefinits, treballadors ocupats amb contractes eventuais i treballadors desocupats), els gitanos es troben sobrerrepresentats en els dos darrers. D'altra banda, també es troben sobrerrepresentats en el que podríem anomenar mercats de treball subsidiaris o informals. Per altra banda, les dues principals barreres que ells mateixos addueixen contra la seva incorporació al mercat regular són el racisme i la manca de formació. Ambdues causes apleguen el 35,6% de les respostes de les persones d'ètnia gitana de la mostra utilitzada per a la realització d'aquest estudi, una ètnia la taxa d'atur de la qual també és molt elevada, el 22,85%. Si seguim el criteri d'un autor com Lorenzo Cachón, que ja hem vist que considera com una prova de discriminació la taxa d'atur de la població immigrada, tot i ser menys elevada que la d'aquesta població espanyola, els gitanos, hem de concloure forçosament que encara que només fos per aquesta variable els gitanos es troben molt discriminats en l'àmbit laboral i més que no pas els immigrants. La feina constitueix, d'altra banda, la principal preocupació dels inclosos en la mostra per a l'estudi de la Fundació Pere Tarrés.

L'àmbit residencial

D'entrada, hem de començar assenyalant que la Llei d'Estrangeria i el Decret 188/2001 de la Generalitat manifesten que els estrangers residents tenen dret a accedir al sistema públic d'ajuts en matèria d'habitatge en les mateixes condicions que els autòctons. En termes més concrets, aquest dret vol dir que els estrangers residents han de resultar adjudicataris, en les mateixes condicions que la resta dels ciutadans, dels habitatges promoguts per qualsevol de les administracions públiques de Catalunya. Cal advertir, però, que la fórmula "estrangers residents" n'exclou els immigrants en situació irregular, que, tanmateix, i a condició que estiguin empadronats en el seu municipi de residència, també poden ser objecte dels ajuts en matèria d'habitatge encara que només quan pateixin situacions d'emergència social.

Per altra banda, l'habitatge, no caldria ni dir-ho, és una qüestió altament polèmica a Catalunya en aquests moments. Els seus preus desorbitats en el mercat lliure, clarament majoritari en el nostre país i l'escassetat de pisos de lloguer, que tampoc no són precisament econòmics, fan que l'accés a un habitatge digne sigui complicat per a moltes famílies. Els immigrants no poden ser, de cap de les maneres, una excepció. Els salaris generalment inferiors que ja hem vist que cobren no els ho permeten.

Ens trobem, doncs, amb una primera desigualtat d'accés a l'habitatge que és producte d'una discriminació i explotació de caire laboral. ¿Però hi ha també una segona discriminació, xenofòbia i/o explotació originada en l'habitatge mateix? Està clar que sí i la casuística és variada i nombrosa: denegacions de lloguers a persones estrangeres, en especial en determinats barris urbans; la imposició de condicions d'accés més dures que en el cas dels autòctons; el lloguer com a habitatges d'espais que no ho són o que no reuneixen unes condicions mínimes d'habitabilitat; l'especulació més descarada, de la qual l'exemple més flagrant són els famosos "llits calents"; i situacions d'amuntegament en un mateix habitatge, que si no sempre són directament propiciades pels seus propietaris o pels agents immobiliaris, sí que són conseqüència de la precarietat en què es troben molts immigrants estrangers i dels preus dels habitatges. En aquest sentit, l'agost del 2004 S.O.S. Racisme i Sodepau denunciaven l'existència d'habitatges de 60 o 80 m² on conviuen, per torns, fins a quinze persones, que podien arribar a pagar 120€ mensuals per un llit o 100€ per un sofà.

El dia 28 de desembre del 2004, el diari AVUI publicava una colpidora carta al director d'una associació¹²⁶, radicada a Girona, que es queixava de les enormes dificultats amb què s'estaven enfrontant per trobar pisos que poguessin llogar a immigrants a Girona i Salt: en dues setmanes de recerca se'ls havien tancat les portes de totes les immobiliàries de les dues poblacions.

Aquesta discriminació dels immigrants en l'accés a l'habitatge no sempre es dona a cara descoberta: molts dels qui l'exerceixen prefereixen dissimular-la. En aquests casos, no sempre és fàcil descobrir-la sota les formes utilitzades per denegar-lo. Aquest és el cas, per posar un exemple relacionat amb l'habitatge de lloguer, de la sol·licitud d'aval bancari d'un import tal que els mateixos que els demanen han de saber que molts immigrants no podran satisfer. L'argument darrera l'exigència d'aquests avals rau en la inseguretat de cobrament dels lloguers. I si per als

¹²⁶ Àkan, <http://www.akan.puntdesuport.net>. La mateixa carta es va publicar també a El Punt i La Vanguardia.

immigrants els avals són més exigents que els que es demanen als nadius, serveix el mateix argument: els estrangers són una població més “insegura” que els nadius.

En altres casos, però, la discriminació i la xenofòbia o el racisme es demostren per ells mateixos: anuncis immobiliaris amb frases de l'estil d'“estrangers, absteniu-vos”. Altres anuncis, de signe aparentment contrari, no fan una altra cosa, però, que confirmar també l'existència de discriminació: “Es lloga pis. S'admeten immigrants”. La Síntesi de la Memòria del 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme, a la qual dediquem un espai ampli en l'apartat “El racisme i la discriminació en altres àmbits de la vida quotidiana dels immigrants i les minories ètniques” d'aquest estudi, fa esment d'una agència immobiliària reincident, el Centro de la Vivienda 2000, pel que fa a especificar en les condicions per accedir als habitatges de lloguer que té disponibles el veto a les persones d'un determinat origen. Aquesta agència, a més, ha estat denunciada per menysprear i estafar una ciutadana d'origen equatorià, que va ser obligada a pagar 240€ a canvi de la fitxa d'un pis inexistent.

També hi ha casos intermedis, és a dir, casos en què la discriminació no és ni totalment encoberta ni descarada i que només una investigació exhaustiva i sistemàtica pot permetre de descobrir. Com una que es va realitzar al País Valencià, que reproduïm aquí pel seu interès¹²⁷. Aquesta recerca es va basar en la visita simulada i consecutiva d'habitatges que estaven per llogar per part de nadius i d'estrangers de diferents orígens, de manera que l'únic tret diferencial entre ambdues poblacions era justament aquest, la nacionalitat. En efecte, les restants característiques (edat, sexe, vestimenta i la situació personal fictícia que els visitants relataven eren similars). Doncs bé, aquest exercici de simulació va demostrar que quatre de les cinc agències immobiliàries visitades havien ofert menys pisos als immigrants (i de nou especialment als marroquins) que als autòctons. En dues d'elles, a més, els pisos tenien característiques diferents segons els candidats a ocupar-los fossin, per exemple, immigrants brasilers o marroquins (als quals s'oferien els pitjors). L'estudi també va detectar que en determinats barris només s'oferien pisos als nadius i en altres només als immigrants, malgrat la igualtat simulada de recursos econòmics entre uns i altres.

A Catalunya, gràcies a l'últim informe anual de S.O.S. Racisme, tenim constància d'una experiència puntual similar: A Tarragona, dues persones varen consultar separatament i consecutivament set agències immobiliàries de la ciutat. La primera, d'origen marroquí i nacionalitat espanyola, que fa quinze anys que és a Catalunya i treballa a l'administració pública, va obtenir informació de dos pisos de lloguer. La segona, asturiana, de nou. Algunes d'aquestes agències, a més, es varen treure de sobre el primer client amb frases com “no hi ha res” o “el lloguer està molt malament”.

Uns paràgrafs enrere ja havíem parlat, entre els greuges, de les dificultats amb què molts immigrants es troben per accedir a determinats barris urbans. Estem parlant, doncs, d'alguna cosa més que d'accés selectiu a l'habitatge; estem parlant de **segregació residencial**. De fet, en el capítol d'educació d'aquest mateix informe ja ho havíem anticipat a l'indicar que els alumnes d'origen immigrant es concentren en barris on el nombre d'escoles concertades és escàs. Un estudi ja citat de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona demostra que si més no a la ciutat de Barcelona la concentració/segregació territorial dels immigrants actuals segueix pautes molt diferents de la que va caracteritzar els corrents migratoris procedents d'altres

¹²⁷ Aparicio, R. (dir.) (2003), *Inmigrantes y vivienda en la Comunidad Valenciana*, València, Centre d'Estudis per a la Integració Social i Formació d'Immigrants (CEIM); Generalitat Valenciana; Província d'Aragó de la Companyia de Jesús.

indrets de l'Estat durant els anys seixanta i setanta del segle passat. En efecte, mentre que aleshores es crearen i s'ocuparen preferentment nous barris als afores de la ciutat, la immigració (estrangera) actual a Barcelona es concentra al Raval (17.614 persones) i, en segon lloc, a l'Esquerra de l'Eixample (10.686 persones). En termes relatius, les coses encara són més clares: la població d'origen immigrant representa actualment el 38,62% de la població del Raval, el 27,76% de la del barri del Parc, el 18,53% del Poble Sec, el 18,46% de la Barceloneta i el 17,83% del Gòtic, barris tots ells situats en el o prop del centre de la ciutat.

Entre l'educació (i també el treball) i l'habitatge hi ha un altre punt en comú. De la mateixa manera que la concentració dels alumnes estrangers en determinades escoles públiques obeeix a una doble dinàmica, la incorporació d'aquests alumnes alhora que l'abandonament que en fa una part de l'alumnat autòcton; i de la mateixa manera que la concentració dels treballadors estrangers en uns sectors, ocupacions i activitats concretes obeeix a la seva incorporació en aquestes feines alhora que a l'abandonament que en fa una part de la població activa autòctona, la concentració dels immigrants en certs barris urbans també segueix aquest mateix doble patró: la població nadiua se'n va i la que hi arriba de nou és fonamentalment de caire immigrant, per la qual cosa sempre hi trobarà lloc.

Aquest és el cas, per exemple, del barri gironí de Santa Eugènia-Can Gibert del Pla, amb un 22,4% de població estrangera i una població total que en els darrers anys només s'ha incrementat un 1% enfront d'un creixement demogràfic global a la ciutat del 19%. Com ja hem vist en l'àmbit educatiu d'aquest estudi, aquest barri pot ser un dels receptors de les ajudes que s'atorguin en el marc de la Llei 2/2004 de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial. Un altre dels barris candidats és el de la Farga, a Banyoles, que també concentra un alt percentatge d'immigració estrangera, i en el qual l'ajuntament de la localitat va decidir a finals del 2004 suspendre totes les llicències d'obres i activitats justament per poder procedir a un pla de rehabilitació integral.

La darrera Memòria Socioeconòmica de Barcelona¹²⁸, que es va donar a conèixer el novembre del 2004 tot i que porti la data de 2003, també apunta, entre altres consideracions, a aquesta segregació territorial i a la necessitat d'injectar nous recursos destinats a polítiques socials, educatives, sanitàries, ocupacionals o d'habitatge en els districtes on la població immigrant es va concentrant (Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i l'Eixample). Pel que fa concretament a la segregació, la Memòria assenyala que aquesta, que obeeix a criteris de renda, nacionalitat o origen, dificulta la integració a la vida social, educativa i laboral de les persones afectades.

Un altre estudi recent¹²⁹, tot i que basat en les dades del Cens de Població i Habitatges de l'any 2001, dóna un pas més en mesurar a la ciutat de Barcelona aquesta segregació residencial, definida com la separació física de la població en l'espai urbà, en base a indicadors d'igualtat, d'exposició o d'interacció, de concentració i de centralitat. Una segregació que l'estudi declara elevada, de nou, per als immigrants procedents del Magrib i no tant per als d'origen asiàtic. Pel que fa als primers, els resultats indiquen que perquè se n'aconseguís una distribució espacial uniforme arreu

¹²⁸ Consell Econòmic i Social de Barcelona (CESB) (2004), *Memòria socioeconòmica de Barcelona 2003. Dossier de premsa*, Barcelona (<http://www.bcn.es/cesb/publica/mem/mse2003/mse2003.html>).

¹²⁹ Martori, J.C.; Hoberg, K. (2004), "La segregación residencial com a eina d'estudi de la població immigrant", Aja, E.; Nadal, M. (dirs.), *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, Editorial Mediterrània.

de la ciutat caldria que el 61,42% canviessin de barri, una dada que ens sembla prou reveladora.

Aquest estudi també explora la concentració dels immigrants estrangers d'origen africà, magribí i asiàtic en determinats barris de la ciutat en lloc d'altres. Els resultats tornen a fer palesa una notable segregació residencial: en percentatges respectius del 78%, el 76% i el 74%, aquests immigrants haurien de canviar d'ubicació perquè la seva densitat s'igualés en totes les àrees de la ciutat de Barcelona. En altres ciutats catalanes, com per exemple Lleida, es donen valors encara superiors: el 90% de la seva població estrangera concentrada en una determinada àrea de la ciutat.

L'estudi conclou, d'altra banda, que no es pot parlar de l'existència d'una relació directa entre l'índex de segregació residencial i el nombre d'immigrants estrangers d'una determinada localitat. En altres paraules, la segregació no és conseqüència de l'arribada a una població d'un nombre ingent i simultani d'immigrants; no és un fenomen bruscat i sobtat, sinó gradual i gairebé diríem que vist com a natural i inevitable. I no solament afecta els immigrants "pobres": els que tenen suficients recursos econòmics també poden veure's rebutjats de les àrees i habitatges amb majors "exigències". Això demostra que en termes de discriminació i d'exclusió de l'habitatge, la condició d'immigrant és més important i limitadora que el nivell econòmic.

Per acabar amb les referències a aquest estudi, incloem una taula que resumeix en un percentatge global el mesurament, a través de diferents índexs, de l'exclusió residencial de diferents col·lectius d'immigrants a la ciutat i a l'àrea metropolitana de Barcelona. Un mesurament que col·loca la ciutat a la banda alta de l'exclusió residencial en comparació amb altres capitals europees i que permet de copsar, novament, com aquesta exclusió no és homogènia per als diferents grups d'immigrants.

Taula 11.
Percentatge de segregació territorial de determinats col·lectius d'immigrants a Barcelona (2001).

Col·lectiu	Àrea Metropolitana	Barcelona
Magribins	54,07%	60,41%
Altres africans	64,89%	61,52%
Llatinoamericans	35,12%	28,35%
Europeus de l'Est	54,40%	50,48%
Asiàtics	61,07%	57,88%
Europeus de la Unió i altres països (Noruega, Islàndia, USA, Austràlia, Nova Zelanda)	46,84%	36,85%
Total Extracomunitaris	33,46%	32,26%

Font: Martori, J.C.; Hoberg, K. (2004), La segregació residencial com a eina d'estudi de la població immigrant.

D'altra banda, si els immigrants tenen dificultats d'accés a determinats barris i a determinats habitatges, afegides a les que es deriven del preu d'aquests darrers, no podem esperar pas que les condicions dels pisos en què viuen siguin gaire òptimes. Aquestes condicions de l'habitatge s'ha de considerar que representen un segon nivell de discriminació i poden comparar-se amb les dels habitatges ocupats pels autòctons en base als resultats detallats del Cens de Població i Habitatges de l'any 2001 que l'INE va donar a conèixer el febrer del 2004.

El primer indicador és la superfície útil de l'habitatge (taules 12 i 13), que permet de comprovar que a Catalunya els immigrants ocupen amb més freqüència que els nadius habitatges de superfície inferior als 75 m². És evident que, en justa correspondència, els nadius dominen en els habitatges de dimensions superiors.

Taula 12.
Superfície útil dels habitatges a Catalunya ocupats per autòctons en %.

Fins a 30 m ²	0,16
31-45 m ²	2,06
46-60 m ²	11,6
61-75 m ²	21,9
76-90 m ²	27,6
91-105 m ²	15,1
106-120 m ²	8,3
121-150 m ²	6,4
151-180 m ²	2,7
Més de 180 m ²	4,02

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

Taula 13.
Superfície útil dels habitatges a Catalunya ocupats per immigrants en %

Fins a 30 m ²	0,72
31-45 m ²	5,99
46-60 m ²	20,1
61-75 m ²	25,8
76-90 m ²	24,7
91-105 m ²	10,4
106-120 m ²	4,7
121-150 m ²	3,2
151-180 m ²	1,5
Més de 180 m ²	2,8

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

Una altra variable és la grandària mitjana de la unitat familiar (taules 14 i 15), que demostra que les llars constituïdes per persones d'origen estranger consten d'un major nombre de membres que les formades per persones autòctones. En efecte, aquestes darreres només són dominants fins als 4 membres, mentre que els immigrants prenen el relleu a partir de les llars amb 5 persones, fins arribar a extrems (10 persones) que difícilment poden ser presos com a exemples de famílies molt nombroses sinó de l'amuntegament d'immigrants sense o amb pocs llaços familiars entre si i en el país d'acollida. Relacionant ambdues variables (superfície útil de l'habitatge i nombre de membres de la unitat familiar), hom s'adona que les necessitats dels immigrants pel que fa a l'espai vital dins la llar han d'estar per força més mal cobertes que les dels nadius.

Taula 14.
Grandària mitjana de la unitat familiar a Catalunya per als autòctons en %

1 persona	7,73
2 persones	20,9
3 persones	25,1
4 persones	30
5 persones	10,8
6 persones	3,6
7 persones	1,03
8 persones	0,41
9 persones	0,17
10 o més persones	0,2

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

Taula 15.
Grandària mitjana de la unitat familiar a Catalunya per als immigrants en %

1 persona	6,76
2 persones	14,3
3 persones	15,5
4 persones	17,3
5 persones	13,8
6 persones	10,9
7 persones	7,2
8 persones	4,9
9 persones	3,03
10 o més persones	6,2

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

Si la mitjana de "llars" immigrants constituïdes per 10 o més persones ja supera amb escreix la mitjana autòctona (el 6,2% davant el 0,2%), cal dir, a més, que hi ha tres col·lectius d'immigrants que encara superen aquell percentatge: els procedents dels països africans amb una representació màxima a Catalunya (7,63%), els llatinoamericans (8,59%) i els procedents dels països asiàtics amb una representació màxima a Catalunya (8,78%).

Una altra variable a considerar és el règim de tinença de l'habitatge (taules 16 i 17), en què destaca que mentre el 83,2% dels catalans nadius viuen en habitatges de la seva propietat i el 12,7 % en habitatges de lloguer, en els immigrants aquests percentatges són força diferents (del 33,1 % i del 63,5% respectivament). En un país amb una clara tendència a la propietat de l'habitatge i deixant de banda possibles judicis de valor sobre la major o menor bondat de l'opció de la compra davant de la del lloguer, el relativament baix percentatge d'immigrants que es troben en aquesta circumstància demostra el seu incomplet grau d'adaptació a la societat catalana i és una nova mostra de desigualtat. També és cert, tanmateix, que la compra d'un habitatge, a banda d'un poder adquisitiu impropï de la majoria dels immigrants si més no en les primeres etapes d'estada al país d'acollida, també denota una estabilització del seu itinerari

migratori difícil d'assolir de bones a primeres. En aquest sentit, algun autor¹³⁰ ha estimat en 7 anys el temps que ha de passar perquè els immigrants es puguin plantejar accedir a un habitatge de la seva propietat, abans dels quals hauran passat per diferents situacions d'allotjament la majoria de les quals no massa còmodes.

Taula 16.
Règim de tinença de l'habitatge a Catalunya per als autòctons en %

De propietat	83,2
De lloguer	12,7
Cedida gratis o a preu baix per una altra llar, l'empresa...	1,49
Una altra forma	2,6

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

Taula 17.
Règim de tinença de l'habitatge a Catalunya per als immigrants en %

De propietat	33,1
De lloguer	63,5
Cedida gratis o a preu baix per una altra llar, l'empresa...	1,77
Una altra forma	1,68

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

Una altra variable a tenir en compte remet a les instal·lacions dels habitatges i dels edificis on s'ubiquen, en què les diferències entre nadius i estrangers són, per a una sèrie d'ítems que resumim en una única taula, les següents:

TAULA 18.
Condicions dels habitatges i dels edificis habitats per ciutadans catalans o estrangers

	Catalans	Estrangers
Amb calefacció	60,53%	34,86%
Amb refrigeració	17,34%	9,79%
Condicció de l'edifici ruïnosa, dolenta o deficient	9,28%	18,81%
Amb ascensor	40,25%	35,31%
Amb garatge	24,98%	12,17%
Amb línia telefònica	96,33%	92,9%
Amb aigua calenta central	41,6%	34,88%

Font: INE 2004. Censos de Población y Viviendas 2001. Resultados definitivos.

D'aquesta taula es desprenen dues consideracions generals: els immigrants viuen en pisos en condicions més deficientes que els habitats pels nadius i també en edificis amb menys instal·lacions i en pitjor estat de conservació.

Amb tot plegat, no és estrany, doncs, que l'informe de l'OCDE que ja hem citat en pàgines precedents consideri que la situació de l'habitatge a Espanya i les actituds de

¹³⁰ Cabrera, P. J. (2001), *El difícil acceso a la vivienda en España*.

la població autòctona relacionada amb el mercat de l'habitatge envers el seu accés per part dels immigrants estrangers constitueixen un dels principals obstacles a la integració d'aquests.

Pel que fa al poble gitano, la dificultat rau a poder-ne oferir dades concretes atès el fet, ja comentat, que els censos no recullen la condició ètnica de la població. Tanmateix, sabem que a Catalunya han estat tradicionalment un dels principals col·lectius que s'han beneficiat de les promocions d'habitatge públic i protegit, però, alhora, que es troben pràcticament exclosos del mercat privat de l'habitatge tant de compra com de lloguer. En aquest sentit, l'estudi de la Fundació Pere Tarrés diverses vegades esmentat en aquest informe confirma aquesta presumpció indicant que el 91,3% dels gitanos de Catalunya viuen en un habitatge protegit, sigui de propietat (el 64,7%) o de lloguer (el 26,6%)

Tot i que estigui pràcticament exclosa del mercat privat de l'habitatge, el fet que visqui en habitatges propis podria fer pensar que la població gitana no té problemes relacionats amb l'habitatge. Tanmateix, no sembla ser així. Per als gitanos de la mostra en què es basa aquest estudi de la Fundació Pere Tarrés, constitueix la segona necessitat, només superada per la feina. La causa d'aquesta aparent contradicció podria ser doble: d'una banda, la disminució en el ritme de construcció d'habitatges protegits des de l'època històrica del Ministerio de la Vivienda franquista i el brutal encariment dels preus de l'habitatge en el mercat lliure a què ja hem fet referència; de l'altra, la progressiva limitació del nombre de persones que constitueixen la unitat familiar, que està acostant les pràctiques del poble gitano a les que són més habituals entre la població majoritària. En aquest sentit, val a dir que a Catalunya el 73% de les famílies gitanes estan constituïdes per 4 membres. D'altra banda, tan sols un 3% dels gitanos inclosos a la mostra d'aquell estudi apunten al racisme com a causa de les seves dificultats d'accés a l'habitatge.

L'informe de l'ECRI, ja esmentat, assenyala també que una part important dels membres d'aquesta ètnia viuen en habitatges en pèssimes condicions que estan situats, a més, en entorns altament insalubres i amb problemes de violència i drogues. Aquesta és també la visió de l'informe de la Comissió Europea que hem esmentat en altres àmbits d'aquest mateix estudi. Es confirma, doncs, que els gitanos tenen problemes relacionats amb l'habitatge.

Pel que fa de bell nou als immigrants, la discriminació i la xenofòbia en l'accés a l'habitatge contrasten amb força estudis i notícies recents que demostren que esdevindran, cada vegada més, un dels motors de la demanda d'habitatges. En el terreny dels estudis, en podem citar un de la Universitat Politècnica de Catalunya, un de l'Ajuntament de Barcelona i un de l'Ajuntament de Lleida. El primer¹³¹ relaciona la cobertura gradual de llocs de treball per part de mà d'obra estrangera amb el corresponent increment de les seves demandes d'habitatges, un increment que xifra en el 17% i que estima que representarà del 33 al 56% del total de la demanda d'habitatges principals a Catalunya durant el període 2001-2011.

El segon estudi¹³², centrat en l'Àrea Metropolitana de Barcelona, mesura en 502.000 les noves ocupacions que aquesta haurà de crear per mantenir el ritme actual de creixement i ocupació en els propers 20 anys (2002-2021). Aquestes noves

¹³¹ Roca, J.; Marmolejo, C. (2004), *Prospectives de demanda d'habitatge principal a Catalunya 2001-2011*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, Centre de Política de Sòl i Valoracions.

¹³² Monès, M. A.; Carrera, J. M. (2003), *La Barcelona metropolitana els propers vint anys. Prospectiva de mercat de treball, demografia i habitatge*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

ocupacions calcula que representaran la incorporació al mercat de treball de 484.000 nous immigrants durant aquest període, xifra a partir de la qual l'estudi estima, al seu torn, el nombre d'habitatges que caldrà construir per a ells, uns 141.000, la tercera part, aproximadament, del nombre total.

Del tercer estudi, encara no publicat, n'hem pogut saber, però, una dada: fins al 2017 es calcula que el 35% de la nova demanda d'habitatges a Lleida provindrà dels immigrants. Un col·lectiu, però, que el que sol·licita fonamentalment és habitatge protegit, la qual cosa corrobora les seves dificultats econòmiques. Aquest és el doble gran repte amb què s'enfronten les polítiques actuals de l'habitatge: construir un major nombre d'habitatges protegits i assolir que siguin realment assequibles des del punt de vista econòmic. I no solament per als immigrants.

La constatació que els immigrants poden alimentar la demanda d'habitatges i un sector tan dinàmic com el de la construcció, que, alhora, com hem vist en l'àmbit laboral d'aquest mateix estudi, és un dels sectors en què més immigrants s'ocupen, hauria de suposar un fre a la discriminació i a la xenofòbia contra els immigrants en l'accés a l'habitatge. Tanmateix, no tot són flors i violes, perquè una cosa és que competeixin pel mercat lliure i una altra de molt diferent que pretenguin accedir, com acabem de veure, als habitatges protegits.

Com a prova d'aquesta doble perspectiva, podem aportar unes declaracions fetes per l'ex-president Pujol el dia 20 d'octubre del 2004 en una conferència al Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona. En la seva opinió, els pisos de protecció oficial van a parar als immigrants perquè tenen sous més baixos fins al punt que els alcaldes es veuen obligats a fer trampa per poder donar-ne algun als nadius. Aquestes declaracions van ser automàticament contestades per l'actual Govern català amb la dada que dels 463 habitatges de protecció oficial de 10 noves promocions en diverses localitats catalanes, només 49 s'havien concedit a persones d'origen extracomunitari. Per la nostra banda, només podem afegir que les paraules de l'ex-president ens semblen greus perquè reconeixen, i sense fer cap esment a la injustícia que el fet representa o cridar l'atenció sobre els responsables d'aquesta pràctica, que no calen estadístiques per saber que els immigrants perceben salaris baixos; perquè inciten o defensen unes suposades trampes dels ajuntaments; pel victimisme que representa la frase "només es dona algun habitatge als nadius"; perquè no ajuden a la integració dels immigrants i a la superació dels recels entre la població autòctona; i perquè no aporten cap solució. En efecte, si els immigrants cobren sous baixos, és evident que ho tenen difícil per accedir als habitatges en el mercat lliure, mentre que al mateix temps se'ls retreuen uns presumptes privilegis en l'adjudicació dels habitatges protegits. On han de viure, doncs, senyor Pujol?

A tall de conclusió, podem afirmar que els immigrants pateixen una notable xenofòbia i discriminació quan cerquen un habitatge, especialment en el cas del lloguer, sense oblidar casos de veritable explotació. I també que tot plegat es tradueix en una considerable desigualtat pel que fa a les seves condicions d'allotjament en comparació amb la població autòctona, en especial durant les primeres passes del seu itinerari migratori. Aquesta discriminació en l'habitatge comporta la seva concentració en determinats barris de les ciutats catalanes, un fenomen que ve anomenant-se segregació residencial. Una segregació que, com ja hem vist, té altres dimensions (escolar, sanitària) en els mateixos escenaris, els barris urbans més marginals. Més enllà de la dimensió excloent que més habitualment es reconeix als immigrants, la que pateixen en el mercat de treball, ens trobem, doncs, amb un factor tant o més important com ho és la seva segregació escolar, sanitària i residencial.

El racisme i la discriminació en altres àmbits de la vida quotidiana dels immigrants i les minories ètniques

Els exemples de discriminació, racisme i/o xenofòbia en altres àmbits de la vida quotidiana dels immigrants i les minories ètniques no són massa divulgats i encara menys denunciats. Ens referim en concret a la negació de l'accés a establiments privats com bars i discoteques, a les dificultats que experimenten per poder practicar els seus signes culturals i religiosos diferencials i, en el cas més extrem, a la violència que poden patir, tant per part de particulars com d'agents dels cossos de seguretat, públics i privats. Aquests són els tres grans blocs que conformaran aquest apartat

De tot plegat, la font més completa d'informació és la Síntesi de la Memòria del 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme¹³³, de manera que el fil conductor de bona part d'aquest capítol del nostre estudi s'hi basarà, afegint-hi, quan s'escaigui, informació procedent d'altres mitjans.

Podem començar pel resum que la Memòria fa en forma de taula dels casos que han esdevingut denúncies fermes, que només representen una petita part de tots els que li han estat donats a conèixer per les seves víctimes, que moltes vegades no han volgut dur endavant cap acció al respecte per la por derivada de la situació administrativa en què algunes si més no es troben. Com podem veure, l'any 2004 el primer motiu de denúncia han estat les agressions i abusos dels cossos (públics) de seguretat, seguit per la discriminació en els serveis.

TAULA 19.
Tipus de denúncies presentades a l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme en el període 2001-2004.

	2001	2002	2003	2004
Extrema dreta	3	7	5	10
Agressions i abusos de seguretat privada	4	8	6	7
Agressions i Abusos dels Cossos de Seguretat	18	35 (22,9%)	25 (21,5%)	34 (25,9%)
Agressions i Discriminacions de Particulars	28	25	19	20
Discriminació en Serveis	49	33	27	30
Discriminació Laboral	25	22	8	10
Diversos	10	18	18	11
Mitjans de comunicació	0	5	8	9
Mala aplicació llei d'estrangeria	8	0	0	0
TOTAL	145	153	116	131

Font: S.O.S. Racisme (<http://www.sosracisme.org/sosracisme>)

¹³³ Altres entitats i sindicats també disposen d'Oficines per ajudar els immigrants i/o les minories ètniques a fer conèixer els episodis de violència o de discriminació de què hagin pogut ser objecte i a presentar, si s'escau, les corresponents denúncies.

La violència racial

Si comparem les denúncies dels tres darrers anys, es demostra que el 2004 es va repetir (i reforçar) un patró que només es va alterar en part l'any 2003, els cossos públics de seguretat com a principal causa de les denúncies presentades, amb percentatges del 22,9% (2002), el 21,5% (2003) i el 25,9% (2004). Aquests abusos remetent a detencions arbitràries, agressions físiques o verbals, insults etc. Un informe, ja esmentat, del Comitè de les Nacions Unides per a l'Eliminació de la Discriminació Racial (CERD) també mostra la seva preocupació per les al·legacions rebudes sobre exemples de mala conducta policial contra minories ètniques o persones d'origen no hispà que inclouen insults, maltractaments i violència.

De ben segur que la manifestació més extrema del racisme i de l'odi racial són justament els exemples de violència de què els immigrants o les minories ètniques poden ser objecte per la seva sola condició com a tals, encara que el mòbil racista i/o xenòfob no sigui sempre fàcil de provar; tret de les afirmacions de les seves víctimes i, en tot cas, del criteri del tribunal que hagi jutjat l'incident si aquest ha arribat a judici. Tanmateix, l'informe de l'ECRI a què ja hem fet referències anteriors assenyala que la dimensió racial dels delictes comesos contra immigrants o minories ètniques sol ser omesa pels tribunals espanyols, tot manifestant així mateix que aquest component s'hauria de recollir adequadament en totes les sentències encara que no fos l'únic motiu d'una agressió. Els cossos públics de seguretat, per la seva banda, tenen l'obligació de consignar oficialment si en la seva opinió un crim té una motivació racista, però no tots disposen d'instruccions precises per saber com ho han de determinar.

Pel que fa a la possible denúncia d'aquest o d'altres tipus d'actes racistes per part de les seves víctimes, hem de tenir en compte dues consideracions, que en certa manera ja hem avançat: la primera remet al fet que, si més no els immigrants, i molt més si es troben en una situació irregular, difícilment "perdran el temps" en denunciar fets "menors" com per exemple insults, a banda de la dificultat per poder demostrar fets com aquests i de les seves mancances per conèixer¹³⁴ quins són els canals que haurien de seguir per poder-ho fer; la segona, que la precarietat de molts d'ells tampoc no els inclina precisament a formular denúncies¹³⁵, per la qual cosa el nombre d'elles no pot representar sinó una fracció molt petita de tots els casos de violència racista. L'informe de l'ECRI de què acabem de parlar hi afegeix encara, com acabem de veure, una altra dificultat: després dels esforços que representa tirar endavant una denúncia, resulta que els tribunals espanyols estan poc predisposats a reconèixer la dimensió racial dels incidents violents denunciats. Tanmateix, s'ha de dir que els Mossos d'Esquadra estan en contacte amb les organitzacions d'immigrants per informar-les dels procediments que han de seguir per tal de denunciar crims racistes **independentment de la situació administrativa en què es trobi la víctima.**

Aquesta violència és especialment repugnant i condemnable quan qui l'exerceix són membres dels **cossos públics de seguretat**. Però en aquests casos, les dificultats i

¹³⁴ Com anem veient, el desconeixement per part dels immigrants de tota una sèrie de característiques de la societat d'acollida (de la normativa laboral, de l'idioma, dels serveis sanitaris, dels seus drets, etc.) és un enorme handicap.

¹³⁵ Recordi's, en aquest sentit, que una denúncia es pot tornar en contra, també, de qui la presenta (exemples inclosos en l'àmbit sanitari d'aquest mateix estudi). En aquest mateix apartat es tornarà a evidenciar aquest risc.

reticències per presentar una denúncia per actes de violència encara es multipliquen per pura lògica¹³⁶. Però, tanmateix, i siguin o no una ínfima part de tots els casos, podem indicar que la Síntesi de la Memòria 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme informa que tres quartes parts dels judicis que aquesta entitat ha decidit assumir han tingut membres dels cossos de seguretat, públics i privats, com a denunciats. Com veurem a continuació amb alguns exemples concrets, en aquests casos, i a diferència del que passa quan el denunciat és un particular, en què el resultat del judici dependrà objectivament de les proves que ambdues parts presentin, les possibilitats de satisfer les expectatives de la persona que ha patit violència o discriminació es redueixen dràsticament. En efecte, el més fàcil que passi és que es declari la impunitat de l'agressor o fins i tot que la víctima sigui denunciada per resistència a l'autoritat o per un motiu semblant. A partir del moment que la víctima passa a ser acusada, i encara que també es mantingui l'acusació contra el policia o els policies, a diferència del que els passa a aquests, que a partir d'aquell moment "recuperen" la seva imatge habitual com a testimonis, tot el que l'immigrant faci o digui serà contemplat com un intent de defensar-se de l'acusació de què és objecte i no com a argumentació a favor de la seva pròpia denúncia. Les lesions que pugui haver patit la víctima seran considerades el resultat d'haver-se resistit a l'autoritat, que ha hagut d'utilitzar la "força mínima imprescindible", o bé d'una autolesió intencionada.

En relació amb tot plegat, S.O.S. Racisme conclou que els agents de policia disposen davant dels tribunals i els jutges d'un "**principi de veracitat**" per damunt de la resta dels ciutadans. En la seva opinió, darrerament s'estan produint dues circumstàncies noves: els agents en qüestió al·leguen que el detingut els ha trencat el rellotge i que s'han vist obligats a arrestar a altres persones que els increpaven i els llançaven llaunes de cervesa. Però gairebé mai no hauran d'aportar davant del jutge un informe mèdic que acrediti les lesions de què diuen haver estat objecte ni cap prova del trencament del rellotge. Amb les seves declaracions n'hi haurà prou. Aquest no és el cas dels immigrants, que hauran de provar totes les acusacions que presentin. Tot i que les Directives comunitàries 2000/43/CE i 2000/78/CE, comentades en l'apartat legislatiu d'aquest estudi, no parlen de violència racial sinó de violació del principi de la igualtat de tracte, arbitrànt en aquest sentit que sigui en la part denunciada en qui recaigui la càrrega de la prova, ens sembla una contradicció aquesta pràctica judicial que eximeix els policies, els primers denunciats, tant d'haver de presentar proves de no haver realitzat cap agressió com també d'haver-la sofert.

Com a casos més destacats, en el seu darrer informe anual S.O.S. Racisme assenyala que el juny del 2004 un ciutadà senegalès va ser colpejat al metro de la Plaça Catalunya de Barcelona per agents de la Guàrdia Urbana després de ser detingut davant les parades de venedors ambulants de DVDs, on la víctima hi tenia uns coneguts. Un cop al calabós, un dels agents el va apallissar fins a causar-li lesions auditives de caràcter crònic. Posteriorment, la víctima va ser conduïda a la Comissaria de la policia nacional de la Verneda, on va ser insultat pel mateix agent de la Guàrdia Urbana que l'havia colpejat. Finalment, el ciutadà senegalès va ser denunciat per un delictes contra la propietat intel·lectual (portava un DVD pirata) i condemnat a pagar una multa. S.O.S. Racisme va presentar un recurs a l'Audiència Provincial de Barcelona, que va declarar l'acusat lliure de tots els càrrecs, però també l'agent per falta de proves i testimonis.

¹³⁶ L'informe del ECRI parla fins i tot de l'existència de contradenúncies o d'amenaques contra els qui presentin o tinguin la intenció de presentar denúncies contra funcionaris per maltractaments.

El mateix mes i en el mateix escenari, ocorria un fet similar. Un altre ciutadà senegalès que s'havia aturat davant els venedors ambulants de la Plaça de Catalunya va ser insultat amb expressions racistes, colpejat i detingut per agents de la Guàrdia Urbana, però, tanmateix, va ser portat a judici per aquests acusat de desobediència i de venda il·legal. De nou, la sentència va ser absolutòria per a les dues parts. Però el cas continua obert perquè la víctima ha presentat un recurs contra l'absolució dels policies.

A l'octubre, els membres masculins de dues parelles, un equatorià, l'altre francès, van ser agredits, insultats i amenaçats per policies nacionals al carrer Wellington de Barcelona, als quals havien increpat perquè havien estat a punt d'atropellar-los amb el seu vehicle. Les agressions, els insults i les humiliacions van prosseguir a la Comissaria de la Verneda, on els detinguts van ser conduïts. Com en els casos precedents, van ser acusats de desobediència i portats a judici. Les víctimes van preparar la seva pròpia denúncia contra els agents, però el jutge va decidir examinar només els fets denunciats per la policia. A la sentència, condemnatòria, S.O.S. Racisme ha decidit presentar recurs per errors de forma i indefensió, ja que els ciutadans detinguts pràcticament no van poder expressar la seva versió dels fets.

A banda d'aquests casos relatats per S.O.S. Racisme, també tenim coneixement per la premsa que el març del 2004 un immigrant marroquí va portar a judici dos policies acusats d'haver-lo detingut sense motiu i apallissat la nit del 9 de juliol del 2001 quan feia cua a la Delegació del Govern central a Barcelona amb la intenció de legalitzar la seva situació. Les versions de les dues parts implicades són diametralment oposades, però un aspecte si més no sembla contradir la dels policies: la seva mateixa declaració en el sentit que duien aquesta persona a casa seva (Badalona) i el fet que el deixessin al barri de la Zona Franca de Barcelona.

Un altre judici recent que ha tingut com a protagonistes les forces públiques de seguretat, en aquest cas els Mossos d'Esquadra, és el que s'inicià el maig del 2004 a l'Audiència Provincial de Girona contra un nombrós grup d'agents d'aquest cos als quals un ciutadà magribí acusa d'haver-li infligit tortures i lesions en els calabossos de Roses, on el van dur l'agost del 1998 per una infracció de trànsit. Els agents foren absolts malgrat que el tribunal reconegué l'existència d'un delictes de tortura "lleu", tan "lleu" que suposà a la víctima lesions que trigaren 50 dies a guarir. Aquesta absolució va ser considerada una decisió preocupant per S.O.S. Racisme i Amnistia Internacional.

El mateix mes de maig, un ciutadà magribí moria a Santa Coloma de Gramenet durant un registre domiciliari per possessió i distribució de droga quan l'arma d'un agent dels Mossos d'Esquadra es va disparar aparentment de manera accidental. Malgrat tractar-se d'un delictes comú sense relació, doncs, amb la nacionalitat o l'ètnia, la comunitat marroquina local es va manifestar dos dies després al·legant un tracte discriminatori i vexatori generalitzat per part de la policia catalana en contra seva.

Pel que fa a aquesta al·legació, podem fer un breu parèntesi per assenyalar que les dades recollides en aquest mateix estudi semblen corroborar l'existència d'una discriminació especialment aguda, i que per tant pren tints de racisme, contra els magribins en general i els marroquins en particular. Els podem recordar i resumir breument: la seva elevada taxa de concentració en les escoles públiques catalanes¹³⁷; la seva concentració en les feines més dures, inestables i mal pagades; el fet que ostentin la taxa més elevada d'atur de tots els immigrants i la més baixa pel que fa a

¹³⁷ Tot i que, en realitat, la Taula 1 (àmbit educatiu) parla genèricament d'alumnes procedents del continent africà.

integració laboral; les negatives de molts empresaris a fer gestions per regularitzar-los; les relativament altes taxes d'expulsió que pateixen; les poques ofertes de pisos que les agències immobiliàries els fan i el seu estat moltes vegades deficient; la seva elevada concentració en les àrees urbanes més deteriorades; i el fet que siguin les principals víctimes dels actes de violència racista.

Tornant a aquest incident ocorregut a Santa Coloma de Gramenet, el primer dia de juny, la comunitat marroquina de la població anunciava la seva intenció de denunciar el policia i el mes de juliol cinc entitats locals presentaven una querrela criminal per homicidi imprudent, mentre que el Jutjat d'Instrucció Pública número 1 d'aquesta localitat obria diligències paral·leles contra els altres 11 mossos presents en l'escorcoll per lesions, presumptes vexacions i detenció il·legal. A començaments del 2005, es divulgava que la bala que havia causat la mort de la víctima li havia entrat prop del clatell

Les afirmacions de S.O.S. Racisme considerant que el **sistema judicial espanyol** és poc favorable als immigrants poden ser corroborades per altres fonts. Els dos informes de l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans citats en l'àmbit laboral d'aquest estudi ens informen, en primer lloc, de les condicions de vida d'uns immigrants molt concrets, els que són detinguts, internats o subjectes a ordres d'expulsió: el simple fet que els manqui la documentació preceptiva per a la seva estada a l'Estat, una falta administrativa però no pas un delictes, els pot dur a ser privats de llibertat fins i tot 40 dies i, com ja dèiem en aquell apartat, a veure's exclosos de totes les garanties constitucionals.

En aquest sentit, és important consignar que la seva reclusió ha igualat a ulls interessats un delictes al que ja hem dit que és una simple falta administrativa (no possessió dels papers). Aquesta "igualació", que va ser un dels motius del recurs d'inconstitucionalitat, ja comentat en l'apartat legal d'aquest mateix estudi, que el Parlament Basc va presentar el febrer del 2004 contra la nova Llei d'Estrangeria, explica afirmacions fetes per determinades autoritats públiques en el sentit que els estrangers són responsables de la meitat dels delictes comesos a l'Estat espanyol, afirmacions que han partit del nombre d'estrangers detinguts, presos o internats, i no de la raó de la seva detenció, que, com acabem de veure, tant pot ser un delictes com una simple falta administrativa. Aquesta correlació immigració/delinquència i **criminalització de la immigració** que en resulta, en la qual també participen o han participat, com veurem en la secció corresponent d'aquest mateix estudi, els mitjans de comunicació, és responsable, en opinió d'una sèrie d'ONGs de l'Estat¹³⁸, de l'augment que s'està produint en el nivell de racisme i xenofòbia de la població espanyola, testimoniejat, com també veurem en l'apartat que acabem de citar, per estudis recents del CIS.

En segon lloc, i és en aquest sentit que són rellevants en relació amb les afirmacions de S.O.S. Racisme, aquests dos informes assenyalen que la durada mitjana de les condemnes de presó patides pels estrangers és lleugerament superior a les dels espanyols, sigui perquè sofreixen un tracte més rigorós per part dels tribunals o perquè cometen més delictes per tràfic de drogues, durament castigats, que els nadius. Ens trobem, per tant, amb un segon argument que impedeix de concloure que el fet que hi hagi més estrangers detinguts signifiqui necessàriament que cometin més delictes que els nadius. El que succeeix és, doncs, que passen més temps a la presó.

¹³⁸ El Correo Digital, 4 gener 2005.

Però és que, a més, el nombre d'estrangers detinguts o encausats tampoc no és un indicatiu fiable del pes específic real que la immigració té en la **delinqüència**. Fer aquesta segona "igualació" equivaldria a carregar-se la presumpció d'innocència. Perquè segons les estadístiques judicials de l'INE, l'última edició de les quals correspon, però, a l'any 2002, els immigrants condemnats en els jutjats penals (no els detinguts) varen representar només el 10,6% del total de totes les persones condemnades (10.788 davant 102.131), i alhora menys de la tercera part (el 30,5%) de tots els immigrants detinguts

De fet, la situació real pel que fa a la participació dels immigrants en activitats delictives seria més aviat la contrària, com d'alguna manera ja permeten d'intuir aquestes estadístiques de l'INE. Segons Martínez, R. i Lee, M.¹³⁹, citats per Wagman, D. en una ponència presentada al 4rt. Congrés sobre la Immigració a Espanya. Ciutadania i Participació¹⁴⁰, "els immigrants es troben **abundantment infra-representats** en les estadístiques criminals" (arreu). De fet, el mateix delegat del govern central per a l'Estrangeria i la Immigració durant l'etapa al poder del Partit Popular, Gonzalo Robles, declarava el 14 de gener del 2004 que "la delinqüència no té res a veure amb la immigració" perquè aquesta es compon de "persones que vénen a treballar". Encara va afegir que l'índex de delinqüència entre immigrants, regularitzats o no, "és sorprenentment baix"¹⁴¹.

Segons el mateix Daniel Wagman, aquesta "sobredetenció" d'immigrants estrangers denota l'**àmplia discrecionalitat** amb què actuen les diferents instàncies relacionades amb la repressió de la delinqüència a l'Estat espanyol. Una discrecionalitat en virtut de la qual certs col·lectius són més sospitosos i estan molt més exposats que altres a ser detinguts, la qual cosa també podria "explicar" la violència d'alguns agents policials a què ja hem fet referència. Aquesta ponència també fa palès que és molt més probable que els estrangers siguin detinguts i després no condemnats que no pas els nadius, que tanmateix obtenen la llibertat provisional en una proporció molt superior (l'abús de la presó preventiva en el cas dels estrangers detinguts és un altre exemple de discriminació per part del sistema judicial).

Pel que fa en concret a aquesta última qüestió, la no concessió de la llibertat condicional, aquesta ponència aporta una dada relativa a Catalunya: en el 2002, dels 4.092 nadius condemnats, 1.045 (el 25,5%) compliren la pena integral, mentre que pel que fa als immigrants la compliren 685 d'un total de 1.197 (el 57,2%).

En aquest mateix sentit, val la pena encara esmentar les conclusions d'una investigació¹⁴², que, bé que una mica antiga (les dades corresponen a l'any 2000, tot i que es va donar a conèixer l'any 2003), és l'única que coneixem que explora les relacions entre els immigrants estrangers i l'administració espanyola de justícia a través de l'examen de 4.000 registres de 190 òrgans judicials de les sis Comunitats

¹³⁹ Martínez, R.; Lee, M. (2004), "Inmigración y delincuencia", *Revista Española de Investigación Criminológica*, Albacete, núm 2/2004.

¹⁴⁰ Wagman, D. "Criminalización de la inmigración y mercado laboral", *4rt. Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004 (http://www.udg.es/congres_immigracio/ESP).

¹⁴¹ El Periódico de Catalunya, 15 de gener del 2004.

¹⁴² Calvo, M.; Gascón, E.; García, J. (2003) *Inmigración y justicia. El tratamiento de la inmigración en el ámbito de la administración de justicia*, Zaragoza, Universidad de Zaragoza, Facultad de Derecho, Laboratorio de Sociología Jurídica.

Autònomes amb una major presència de població immigrant (Catalunya, entre elles, com és lògic). Segons aquest informe, en la justícia penal quan un immigrant és jutjat el cas acaba en sentència en el 76,1% de les ocasions, mentre que quan és la víctima o el denunciador això només succeeix en el 23,1% dels casos. Així mateix, quan l'immigrant es troba en aquesta darrera situació (víctima o denunciador), s'arriba a un sobreseïment provisional en el 75,6% dels casos mentre que quan l'immigrant és el denunciador o el detingut això només passa en el 23,7% de les ocasions.

Quant al tipus de sentència, quan l'immigrant es troba en la posició de detingut o denunciador aquesta és condemnatòria en el 60% dels casos, mentre que en el cas oposat (l'immigrant és la víctima o denunciador), només es produeix condemna en el 25% dels casos. Pel que fa, finalment, al tipus de condemna sobresurt com a diferència fonamental que es dicta pena de presó en el 50% dels casos quan l'immigrant és el detingut-denunciador i només en el 27% quan és el denunciador-víctima. De totes aquestes diferències, l'informe no gosa tanmateix aventurar hipòtesis de discriminació contra els immigrants, indicant textualment que “determinar si és veritat que es condemna en menor mesura en els supòsits en què l'immigrant és denunciador-víctima, requerirà investigacions ulteriors específicament orientades a verificar aquest punt” (pàg. 202). Malgrat tot, la nostra opinió és que sembla si més no que hi ha prou evidències que la justícia penal és especialment dura amb els immigrants.

Per facilitar la comprensió d'aquestes dades hem fet el següent resum:

- ◆ Quan els immigrants són la part denunciada, s'arriba a sentència en el 76,1% dels casos; quan la part denunciada és un nadiu, només es dicta sentència en el 23,1% dels casos.
- ◆ Quan els immigrants són jutjats i denunciadors, la sentència és condemnatòria en el 60% dels casos; per als nadius jutjats i denunciadors, això només es dona en el 25% dels casos.
- ◆ Quan els immigrants són condemnats, aquesta condemna és de presó en el 50% dels casos, davant només el 27% dels nadius.
- ◆ Quan els immigrants són la part denunciada, només s'arriba a un sobreseïment provisional en el 23,7% dels casos; quan són la part denunciador, aquesta solució es dona en el 75,6% dels casos.

També Amnistia Internacional, en una campanya anomenada “Posa't a la seva pell”¹⁴³, que va dur a terme entre juny del 2002 i maig del 2003, va fer palesa la seva opinió que els plans estatals, autonòmics i locals de lluita contra tota forma de racisme reivindicats per aquesta campanya haurien d'incloure la publicació d'estadístiques periòdiques sobre casos de racisme o de denúncia de maltractaments que tinguin un component ètnic contra les forces de seguretat; sobre les investigacions internes i els expedients disciplinaris oberts; les mesures cautelars adoptades; les sancions establertes si s'escau, etc.

Relacionant-ho tot plegat, podem concloure, doncs, que els immigrants són detinguts molt més a la lleugera que els nadius i que el tracte que moltes vegades reben per part de les forces públiques de seguretat és clarament discriminatori i violent. També, que el sistema judicial està molt més ben predisposat a creure's les al·legacions dels agents de seguretat que les dels immigrants, per la qual cosa també actua discriminatòriament en contra d'aquests darrers. Així mateix, també sembla evident que els autòctons estan molt menys exposats a ser detinguts que els immigrants, la culpabilitat dels quals s'acaba demostrant en termes relatius en un menor nombre de

¹⁴³ Amnistia Internacional, Ponte en su Piel (<http://www.es.amnesty.org/camps/ponteensupiel>).

casos, la qual cosa corrobora l'arbitrarietat de moltes de les seves detencions. Aquesta provada manca de consistència de moltes de les detencions d'immigrants no impedeix que en el seu cas es faci un ús menor de mesures com la llibertat provisional i, en conseqüència, un ús major de la presó preventiva. Finalment, el sistema judicial també dicta sentència en un nombre superior de casos quan els detinguts són immigrants, els condemna amb més facilitat que als nadius, aquestes condemnes impliquen penes de presó en un percentatge superior dels casos i a més acostumen a ser de durada més llarga.

En relació amb la violència practicada per **cosos privats de seguretat**, els principals incidents que han ocorregut darrerament han tingut com a escenaris les instal·lacions del metro de Barcelona i dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya. En el primer cas, al gener del 2004, a un ciutadà marroquí uns vigilants de seguretat li van demanar el bitllet de transport. Després de comprovar que el duia i que estava degudament validat, li van demanar el permís de residència, que van poder comprovar que era vigent. Tot i així, el van fer fora del metro al·legant que la seva intenció era robar els altres viatgers. Transports Municipals de Barcelona li va demanar disculpes en nom dels agents de l'empresa de seguretat privada responsable dels fets.

També al metro de Barcelona, el maig del 2004 uns agents de seguretat van llençar al terra el bitllet d'un ciutadà nigerià que, en recollir-lo, va ser colpejat al cap amb la porra per un d'ells. La versió dels agents va ser totalment oposada i el cas va ser dut a judici. En una reunió immediatament anterior al començament del judici, convocada per la jutgessa, aquesta va expressar la seva intenció de declarar culpables o bé innocents ambdues parts. Davant d'aquesta proposta, el ciutadà nigerià i els agents van decidir retirar els càrrecs respectivament presentats i el judici no va arribar a celebrar-se.

Pel que fa als Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya, un ciutadà marroquí va denunciar el mes de desembre del 2004 haver estat agredit a l'estació de Sant Boi per un vigilant que li va demanar el bitllet.

Pel que fa a episodis de **violència per part de particulars**, la Síntesi de la Memòria 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme assenyala que en el mes de setembre una persona de nacionalitat colombiana i de color va ser objecte d'agressions físiques, de pintades en contra, de vexacions i d'insults per part dels veïns d'escala del pis de propietat en què viu arran de la instal·lació d'un ascensor a la finca. Aquesta persona es va negar a abonar les despeses corresponents perquè no se li permetia de consultar l'acta de la reunió de veïns en què s'havia pres l'acord de posar l'ascensor. En un bar de Cerdanyola, la filla d'una ciutadana dominicana va ser insultada i els membres de la seva família agredits el mes de novembre del 2004.

Pel que fa a altres casos de violència no referenciats en aquesta Memòria, el febrer del 2004 va tenir lloc a Sant Andreu de la Barca un judici contra dos skins acusats de matar un ciutadà magribí amb un bat de beisbol el juliol del 2000. Inicialment, la fiscal no hi va apreciar un mòbil racista i va demanar 17 anys de presó per a cadascun dels dos imputats i una indemnització de 180.000€. Però posteriorment va rectificar, va considerar que la causa del crim havia estat l'odi racial i va acabar sol·licitant una pena de presó de 20 anys. Tanmateix, a finals de novembre aquest judici es va tornar a repetir després que el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ho ordenés per un defecte de forma del veredict i la pena final imposada va ser d'11 anys. Tot plegat sembla confirmar les contradiccions del sistema judicial espanyol i les resistències dels tribunals, denunciades en un informe ja esmentat de l'ECRI, a apreciar el mòbil racista, ni que en aquest judici això només succeís en primera instància, de les agressions perpetrades contra immigrants o membres de minories ètniques

Un altre judici en què en una agressió contra persones o béns immigrants s'han tingut en compte agreujants que han elevat les penes també va tenir lloc el febrer del 2004. El judici feia referència a la destrucció, el desembre del 2003, d'una carnisseria regentada per una família magribí a Sant Vicenç de Castellet, en les parets de la qual, a més, van ser pintades una creu gammada i la frase "Contra el racisme, stop immigració". El jutge va equiparar aquesta acció a un atac racista i a un delictes de terrorisme, la qual cosa podria suposar per als dos joves detinguts una pena de presó de 10 a 20 anys.

Com podem veure, ens estem introduint en un sub-apartat, la violència practicada contra immigrants i minories ètniques per **moviments d'extrema dreta**, al qual la Síntesi de la Memòria 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme també dedica un apartat específic, tot palesant que les denúncies per la violència practicada per moviments d'extrema dreta contra immigrants o minories ètniques han passat d'un percentatge del 4,3% (2003) al 7,6% (2004). A Catalunya es parla de l'existència d'uns 30 grups d'inspiració neonazi o ultradretana, que a tot Espanya serien uns 70 i agruparien part dels 14.000 skins que es calcula així mateix que existeixen i que serien responsables d'unes 4.000 agressions xenòfobes anuals.

En aquest apartat destaca com a escenari el barri de Ca N'Anglada de Terrassa, que tornarà a ser esmentat en aquest mateix àmbit del nostre estudi per altres exemples de xenofòbia i discriminació. En aquest barri, un grup d'extrema dreta hi va organitzar una "caça del moro", durant la qual un jove d'origen magribí va ser colpejat i travessat diverses vegades amb una espasa japonesa. Altres incidents s'han produït a L'Hospitalet de Llobregat, a Sant Feliu de Llobregat i a El Vendrell. En aquesta darrera població, la revista "Plaça Vella" va publicar el juliol del 2004 un comunicat del partit polític Plataforma per Catalunya advertint de la possibilitat que en un futur no massa llunyà hi hagués un alcalde "moro" a la localitat, en referència a un jove marroquí que és el secretari de política social de les Joventuts locals del Partit Socialista de Catalunya.

Una altra ciutat catalana que ha tingut un protagonisme notable en el tema de la violència racial per part de l'extrema dreta ha estat Sabadell. El març del 2004, la Plataforma Sabadell contra el Feixisme denunciava que en el període d'un any s'hi havien produït més de cent agressions racistes orquestrades per moviments neonazis (que molts immigrants tenien por de denunciar) i veïns i estudiants es mobilitzaven.

Aquestes agressions han dut l'Ajuntament de la ciutat a presentar un pla pilot d'actuacions per prevenir i frenar la violència generada per grups neonazis i per fixar protocols d'actuació per atendre'n les víctimes. Aquest pla, el primer de tot Catalunya en el seu estil, sorgeix d'un estudi¹⁴⁴ que l'Ajuntament va encarregar a la Universitat de Barcelona per tal de caracteritzar els col·lectius d'extrema dreta que operen a la ciutat, constituïts en general per persones molt joves. Una de les seves conclusions més interessants és que força integrants d'aquests grupuscles són descendents de segona o tercera generació dels immigrants espanyols del corrent dels anys seixanta i setanta del segle passat.

Posteriorment, el mateix Ajuntament de Sabadell va ampliar aquest estudi de la Universitat de Barcelona donant lloc a un *Document global d'anàlisi i propostes sobre la violència d'extrema dreta a la ciutat de Sabadell*. Aquest document, conjuntament amb les conclusions de l'estudi original, els resultats d'uns tallers participatius

¹⁴⁴ Universitat de Barcelona; Ajuntament de Sabadell (2004), *Estudi sobre la violència d'extrema dreta a la ciutat de Sabadell*.

organitzats en el marc d'unes jornades que es van celebrar a la mateixa ciutat el 5 de febrer del 2005 sota el títol *La nova dreta radical i les seves manifestacions incíviques: anàlisi i propostes d'actuació*, i un darrer document consistent en propostes d'actuació i en un pla de treball, conformen un gruixut volum¹⁴⁵.

Finalment, podem citar que el desembre del 2004, els Mossos d'Esquadra deteniien a Girona set joves com a membres d'una banda neonazi que es dedicava a atacar mesquites. Dos dels joves tenien només 14 anys, un altre 17. En aquest sentit, val la pena recollir unes declaracions d'Esteban Ibarra, president del Movimiento contra la Intolerancia, en ocasió de la VII Reunió Internacional sobre Violència Juvenil organitzada pel Centre Reina Sofia l'octubre del 2004. Segons Ibarra, el 20% dels detinguts per crims racistes a Espanya són menors d'edat, de la qual cosa n'és una prova concreta aquest estudi localitzat a la ciutat de Sabadell que acabem d'esmentar.

Discriminació en els serveis

Tornant a la Síntesi de la Memòria 2004 de l'Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme, examinarem a continuació els casos recollits sota l'epígraf "Discriminació en els serveis", que com es fa palès a la taula inclosa al començament d'aquest capítol ha constituït la segona causa de les denúncies presentades. En aquest sentit, l'abril del 2004 van ser denunciats treballadors de la cadena de supermercats Mercadona per acusar un empresari argelí de la restauració d'haver intentat endur-se productes d'un dels seus establiments dins la seva motxilla, cosa que es va demostrar falsa (la motxilla era buida) sense que aquest rebés les corresponents disculpes.

El mateix mes, a un jove britànic d'origen àrab una empleada de la companyia d'aviació Ryanair no li va acceptar el passaport en el taulell de l'aeroport de Girona, primer amb l'argument que era fals, després que tenia un defecte, i finalment que el seu nom estava enregistrat com a sospitós. En el consolat del Regne Unit van negar que el seu passaport tingués cap mena de defecte, mentre que a l'oficina d'immigració de l'aeroport de Stanstead, a Londres, van desmentir haver rebut cap avís relatiu al seu nom o número de passaport. L'afectat va perdre el vol i no ha rebut cap mena d'explicacions per part de la companyia.

La cafeteria Capuccino de la Via Laietana de Barcelona ha estat denunciada per negar sistemàticament l'entrada a persones que consideren d'origen àrab.

A banda d'aquests fets, hem tingut coneixement per la premsa d'uns quants més d'ordre similar. El mes de maig del 2004, un grup de comerciants marroquins del barri de Ca n'Anglada de Terrassa es va queixar que tant l'associació de veïns com la de comerciants els impediien anunciar-se en el programa de festes del barri.

Un altre cas és el que es trobaren dues parelles saharai-catalanes el passat mes de novembre a Girona, justament quan s'hi celebrava el IV Congrés d'Immigració, al qual, per cert, una de les quatre persones afectades per l'incident que ara explicarem havia estat convidada. L'accés a dues discoteques els va ser negat amb la mateixa excusa: la reserva del dret d'admissió i que s'hi celebrava una festa privada. Una festa privada

¹⁴⁵ Ajuntament de Sabadell (2005), *Compendi de documents, treballs i propostes sobre la violència d'extrema dreta a la ciutat de Sabadell*, Sabadell (http://www.sabadell.net/Cat/EstructuraMunicipal/paginesCat/convivencia_ca>t.asp).

que no va impedir que altres parelles entressin lliurement a la segona si més no de les discoteques.

Tenim coneixement d'incidents semblants en dues poblacions catalanes més: Mollet del Vallès, on tres dels quatre locals d'oci nocturn d'un carrer de la ciutat han estat denunciats per no admetre persones de color; i Arenys de Mar, on un bar es nega a admetre ciutadans magribins després que una persona d'aquest origen hi robés, presumptament, una bossa i una caçadora.

La pràctica dels fets culturals i religiosos diferencials

És evident que la pràctica dels fets culturals i religiosos diferencials és un element consubstancial a la vida de determinats grups d'immigrants i minories ètniques. També n'és que el major o menor grau de llibertat de què gaudeixen per exercir aquest dret diu molt del nivell de tolerància de la societat receptora i de la major o menor discriminació que aquells sofreixen. En aquest sentit, en un seminari internacional celebrat a Barcelona el novembre del 2004 titulat "Difamació de les religions i lluita global contra la discriminació: antisemitisme, cristianofòbia i islamofòbia", diferents experts varen alertar sobre un augment mundial de les fòbies contra les religions a partir, sobretot, dels fets de l'11 de setembre del 2001. Un augment provocat, ni que sigui en part, per la manipulació que molts partits polítics fan dels sentiments religiosos i per la imatge que se'n dona en els mitjans de comunicació¹⁴⁶. No ens ha estat possible obtenir del Centre Unesco de Catalunya, entitat co-responsable d'aquest seminari, la informació addicional que hi sol·licitàrem.

Pel que fa a la **pràctica de la religió musulmana** en concret, tres ciutats catalanes s'han situat en el 2004 en l'ull de l'huracà: Santa Coloma de Gramenet, Badalona i Reus.

A Santa Coloma de Gramenet, el desig de la comunitat marroquina local de construir-hi una segona mesquita ha topat amb una gran oposició per part de la població autòctona. Una oposició que "replica" la que s'ha produït en altres ciutats catalanes i que explica la sensació generalitzada entre la població marroquina o musulmana de patir una discriminació afegida.

Aquests incidents tingueren lloc durant els mesos d'octubre i novembre del 2004, el temps del Ramadà, en què es debateren diverses ubicacions, provisionals o definitives, per a aquesta segona mesquita entre els barris de Singuerlín, el Pilar i Can Zam, que estigueren acompanyades de les protestes d'alguns dels seus veïns i de diversos i successius canvis de postura dels responsables municipals. La darrera mesura municipal, encara provisional tanmateix, ha estat cedir als immigrants un solar al Parc de Can Zam perquè hi habilitin un oratori en forma de mòdul prefabricat.

A Badalona, la polèmica pel trasllat, per ampliació, d'una de les dues mesquites existents d'un local de lloguer a un de compra en una nova ubicació propera ja es va originar anys enrere, arran de les protestes de veïns autòctons que han impedit fins ara que es pugui fer servir, i ha continuat durant el 2005. En aquest any, l'Ajuntament de la ciutat ha proposat refundre i traslladar les dues mesquites a un local, pendent de condicionar, d'un tercer barri, la qual cosa també ha topat amb les protestes dels seus

¹⁴⁶ Vegi's al respecte l'apartat d'aquest estudi dedicat al tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública.

veïns i dels mateixos musulmans. Un dels arguments utilitzats pel president de l'associació de veïns d'aquest darrer barri fa palès el "respecte" que li mereixen la religió musulmana i les mesquites, ja que no poden ubicar-se, segons ell, en un indret on es planteja una actuació urbanística de luxe. Una de les dues mesquites ha estat, també, tancada.

A Reus, els problemes també s'arrosseguen d'anys anteriors arran d'una decisió de l'Ajuntament de modificar el Pla General d'Ordenació Urbana per tal de permetre que una nau industrial pogués ser utilitzada per a pràctiques religioses, la qual cosa no va ser acceptada pels veïns. El compromís posterior de l'Ajuntament de traslladar la "mesquita" després de la celebració del Ramadà va calmar-ne els ànims però va excitar els dels immigrants musulmans. Un sector d'aquest col·lectiu va decidir aleshores de crear una associació per a la construcció d'un centre cultural musulmà en un altre barri de la ciutat, la qual cosa va dur els seus habitants autòctons a recollir signatures en contra.

Al gener del 2004, apareixien en aquest barri nombrosos cartells del partit polític Democràcia Nacional en contra, també, de la creació d'aquest centre. Finalment, el col·lectiu que l'havia inspirat feia marxa enrere i acceptava la proposta municipal de facilitar-li aules prefabricades en un polígon industrial. Però aquesta tampoc no seria la solució. Donada a conèixer pocs dies abans de l'atemptat de l'11 de març a Madrid, els veïns i propietaris d'aquest polígon tampoc no varen veure amb bons ulls aquesta proposta. L'Ajuntament, però, es va mantenir ferm al·legant que en dos anys de negociacions tots els propietaris i agències immobiliàries de la ciutat amb què havia contactat s'havien negat a llogar cap local quan s'havien assabentat que el llogater seria el col·lectiu musulmà¹⁴⁷. La Federació de Veïns de la ciutat va donar suport a la decisió municipal i la polèmica va arribar a la seva fi, provisionalment si més no, l'abril del 2004, amb la creació d'una comissió municipal que quedava encarregada d'estudiar, en el termini màxim d'un any, si aquest polígon industrial era el lloc més idoni, dintre de les possibilitats reals, per a la ubicació de la mesquita. Si no sorgia cap alternativa, el temple definitiu que substituïria el barracó cedit pel Departament d'Educació es construiria en l'esmentat polígon. Però en el mes de setembre, aquests barracons eren objecte de pintades de simbologia nazi, de trencament de vidres i d'un intent de calar-hi foc.

¹⁴⁷ Aquest fet es constitueix, també, en una altra prova de discriminació i xenofòbia en el sector immobiliari.

El tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública

És evident que mitjans de comunicació i opinió pública s'alimenten mútuament, de manera que començarem per preguntar-nos quina és la postura dels mitjans de comunicació catalans respecte a una qüestió tan delicada com els immigrants i les minories ètniques i, sobretot, respecte als prejudicis, la discriminació, el racisme i/o la xenofòbia de què poden ser objecte i que ells poden ajudar tant a fer créixer com a fer decreixer. Encara que, com és lògic, no trobarem una postura única entre tots ells, però potser sí alguns punts comuns.

Els mitjans de comunicació

Un article¹⁴⁸ publicat als Quaderns del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), un organisme al qual dedicarem una atenció específica tot seguit, recull l'opinió d'un expert com l'holandès Teun A. van Dijk, segons el qual els principals retrets que des del món acadèmic es formulen als mitjans de comunicació d'arreu (escrits i audiovisuals) quan tracten temes relacionats amb els immigrants o les minories ètniques es poden agrupar en els següents blocs: el primer, la poca atenció que els presten tret que se'ls associï amb la violència, la "il·legalitat", la delinqüència, els comportaments culturals "estranyos" o els problemes que pateixen i els aldarulls que promouen per tal de fer-los conèixer, la qual cosa denota un tractament negatiu i esbiaixat i una visió dels immigrants i de les minories ètniques com a sinònim de conflicte o problema. El segon remet al fet que aquestes poblacions rarament constitueixin la font informativa principal de les notícies que les afecten, la qual cosa contradiu aquell axioma periodístic de consultar les fonts, totes elles, per tal de verificar l'exactitud d'una notícia (aquesta mancança s'atribueix moltes vegades a la premsa amb què han de treballar els professionals dels mitjans de comunicació, però això no pot fer oblidar les seves conseqüències, el tractament esbiaixat a què acabem d'al·ludir). I el tercer remet al fet que els mitjans de comunicació presentin la discriminació i el racisme sempre en connexió amb la presència de minories i no com a quelcom consubstancial a la societat.

Complementarem aquesta visió externa a Catalunya donant compte de l'existència de dos mecanismes d'autoregulació d'àmbit català per passar després a examinar el grau de compliment que fan d'aquests tres instruments els mitjans de comunicació catalans. El primer d'aquests dos mecanismes propis és el **Manual d'estil** sobre el tractament de les minories ètniques als mitjans de comunicació social que va ser aprovat pel Col·legi de Periodistes de Catalunya el novembre del 1996.

Aquest Manual d'estil consta de sis punts:

1. No s'han d'incloure el grup ètnic, el color de la pell, el país d'origen, la religió o la cultura si no és estrictament necessari per a la comprensió global de la notícia.

¹⁴⁸ Sorolla, J. A. (2002), "El tractament informatiu de la immigració a Catalunya", *Quaderns del CAC*, Barcelona, núm. 12 (<http://www.audiovisualcat.net/publicaciones/Q12cast.html>).

2. Cal evitar les generalitzacions, els maniqueïsmes i la simplificació de les informacions. Els residents estrangers no comunitaris són tan poc homogenis com els autòctons.
3. No s'han de potenciar les informacions negatives ni les sensacionalistes. Cal evitar crear inútilment conflictes i dramatitzar-los. S'ha de potenciar la recerca de notícies positives.
4. Cal ser equànim pel que fa a les fonts d'informacions, contrastant les institucionals. S'han de potenciar les pròpies de les minories ètniques i tenir especial cura en les informacions referides als països d'origen. Cal publicar les rectificacions com a elements habituals de qualitat dels mitjans informatius.
5. Cal responsabilitzar els professionals de la ubicació física de les notícies que fan referència als immigrants o les minories ètniques i extremar la prudència a l'hora de seleccionar el material gràfic que les acompanyi.
6. Cal comprometre's a reflectir positivament la qüestió de la multiinterculturalitat.

El segon mecanisme concerneix específicament els mitjans audiovisuals. Es tracta, en concret, d'unes **Recomanacions** de les quals és responsable el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, al qual ja hem fet un primer esment, i un dels objectius del qual és vetllar pel pluralisme polític, religiós, social, lingüístic i cultural en el conjunt del sistema audiovisual a Catalunya i per la neutralitat i l'honestedat informatives.

Aquestes Recomanacions es classifiquen en dos apartats segons s'adrecin especialment a les empreses audiovisuals o als professionals d'aquests mitjans.

Recomanacions adreçades especialment a les empreses audiovisuals:

- ◆ Recomanació 7. Evitar els desplegaments desproporcionats de mitjans i les estratègies de sobreatenció, que solen fomentar les visions tòpiques i simplificadores.
- ◆ Recomanació 8. Prescindir d'elements anecdòtics, rutinaris o superflus, per privilegiar, en canvi, una reflexió experta que faciliti la comprensió de les raons profundes del que s'esdevé.

Recomanacions adreçades especialment als professionals de la informació audiovisual:

- ◆ Recomanació 1. Comptar amb les persones immigrades com a font informativa en el tractament informatiu de la immigració.
- ◆ Recomanació 4. Aplicar els drets i principis de respecte a la intimitat.
- ◆ Recomanació 5. Evitar l'ús d'un llenguatge discriminador o que incorpori prejudicis, la qual cosa elimina la utilització dels termes "il·legal", "indocumentat" i "sense papers".
- ◆ Recomanació 6. Evitar l'adopció automàtica d'atribucions tòpiques que comporten valoracions discriminadores, evitant la caracterització sistemàtica com a "fonamentalista" d'una única i determinada opció religiosa.
- ◆ Recomanació 7. Tenir cura de la terminologia emprada en els titulars i en els fragments de reclam de les notícies, ja que la brevetat pot implicar sovint la manca de precisió o el foment d'estereotips.

- ◆ Recomanació 8. Evitar els efectes i els recursos tècnics i periodístics que persegueixen una funció preferentment “espectacularitzadora”.
- ◆ Recomanació 9. No emfatitzar les referències a qüestions com l'origen o el color de la pell dels protagonistes de les notícies.
- ◆ Recomanació 10. No identificar una minoria ètnica o un col·lectiu concret de persones immigrants amb una determinada activitat il·legal.
- ◆ Recomanació 11. Contextualitzar les notícies relacionades amb la immigració i aportar documentació sobre la situació dels països d'origen dels immigrants.
- ◆ Recomanació 13. Evitar l'emissió reiterada d'imatges d'arxiu per il·lustrar notícies que no s'hi corresponen.
- ◆ Recomanació 14. Referenciar degudament i convencionalment les persones immigrants que participen en les informacions, evitant adjudicar-los una condició anònima tret que ho hagin sol·licitat explícitament.
- ◆ Recomanació 15. Utilitzar les citacions textuais o altres expressions o materials de caràcter racista o discriminator indicant-ne l'autoria i el context de formulació.

Aquest organisme també és l'autor d'un informe molt recent¹⁴⁹, que analitza, com el seu títol indica, el tractament que de la detenció de deu ciutadans d'origen pakistanès com a presumptes membres d'una cèl·lula “islamista”¹⁵⁰, un fet que no s'ha arribat a provar, varen realitzar els programes informatius de migdia i vespre de TV3, el Canal 33, Televisió Espanyola a Catalunya, BTV i Citytv entre el 15 i el 21 de setembre del 2004. Aquesta anàlisi examina qüestions com el temps dedicat a la notícia i el dedicat a donar la paraula als seus protagonistes; la seva “espectacularització” i dramatització; l'ús del llenguatge; el respecte dels drets a la intimitat i a la presumpció d'innocència; i, també, l'adequació o la inadequació de les informacions a les 14 Recomanacions ja esmentades, que nosaltres també examinarem respecte a les crítiques de Teun A. van Dijk i els punts del Manual d'estil del Col·legi de Periodistes de Catalunya.

L'informe indica en primer lloc que cap de les cinc cadenes no va incloure la presència d'experts i que dues d'elles ni tan sols van donar la veu a algun immigrant¹⁵¹, la qual cosa contravé la Recomanació núm. 8 per a les empreses audiovisuals (“reflexió experta”) i la primera de les adreçades als professionals dels mitjans. Aquesta absència de veus immigrants també està en contra del punt 4rt. del Manual d'estil del Col·legi de Periodistes de Catalunya i cal recordar que constitueix la segona de les crítiques de l'expert holandès esmentat.

Pel que fa a la Recomanació núm. 4, no emetre imatges que violin el dret a la intimitat, tres cadenes no la varen obeir en donar imatges identificables de persones immigrants, que en el cas d'una de les emissores corresponien, a més, a un dels detinguts¹⁵². El respecte, però, de la Recomanació 5a. va ser exquisit: cap de les cadenes no va emprar ni una sola vegada els qualificatius “il·legal”, “indocumentat” o

¹⁴⁹ Consell de l'Audiovisual de Catalunya (2004), *Tractament informatiu de les detencions de deu ciutadans d'origen pakistanès el 15 de setembre de 2004*, Barcelona (<http://www.audiovisualcat.net/recerca/informe14-12-04.pdf>).

¹⁵⁰ Tot i que es podria argüir que es tracta d'una notícia molt puntual, l'exhaustivitat d'aquesta anàlisi ens ha dut a incloure aquest informe en el nostre estudi.

¹⁵¹ Aquestes dues també és cert que són les que menys temps varen dedicar a la notícia (una dos minuts i quaranta segons, l'altra tan sols 28 segons).

¹⁵² Les dues cadenes que no varen donar imatges identificables també varen ser les que no havien inclòs la presència de cap immigrant. Qüestió potser més, doncs, de manca de temps, en aquest cas, que de mèrit.

“sense papers”. I també ho va ser el de la 13a. (cap d'elles no va emetre imatges d'arxiu deslligades de la notícia) i el de la 15a. (no es varen difondre citacions o declaracions obertament racistes).

En relació amb les Recomanacions 6a., 7a. i 9a., dues de les emissores varen utilitzar repetides vegades el mot “fonamentalisme” i totes elles el d’“islamisme”, en un cas fins a 23 vegades per a una notícia que va tenir en antena durant 16 minuts. Quatre de les cinc cadenes inclogueren en la notícia diverses referències a la nacionalitat dels detinguts (28 vegades la cadena concreta que acabem d'esmentar, que és la que va dedicar més temps a la notícia) i també utilitzaren el concepte de “terrorisme”. L'informe també considera que totes les cadenes varen fer servir elements d’“espectacularització”, vulnerant d'aquesta manera la Recomanació 8a. per als professionals d'aquests mitjans. Nosaltres considerem que aquesta “espectacularització” també contravé en certa manera el punt tercer del Manual d'estil del Col·legi de Periodistes de Catalunya (evitar el sensacionalisme).

Quant a la correlació entre minories i/o immigrants i delinqüència i/o terrorisme (en contra de la qual es manifesten la Recomanació 10a. del CAC i el tercer punt del Manual d'estil del Col·legi de Periodistes), les cinc cadenes varen fer ambdues vinculacions, que en alguns casos, però, varen ser de signe negatiu, és a dir, de desmentiment. En relació amb la Recomanació 11a., només tres dels canals televisius varen contextualitzar la notícia. De nou, i com en casos precedents, els dos que no ho varen fer són els que menys temps hi varen dedicar.

Retornant a la postura crítica de l'holandès Teun A. van Dijk, i aplicant-la al tractament fet per aquestes cinc cadenes televisives d'una notícia prou actual com per considerar-lo simptomàtic de l'estat actual de la qüestió, podem concloure que dues d'elles varen cometre el segon error denunciat (no consultar fonts immigrants). És molt més difícil d'avaluar, però, si també es varen produir els altres dos errors, en el cas del primer perquè la mateixa notícia (una detenció vinculada a l'existència d'una presumpta cèl·lula terrorista) és negativa de per si i el tercer, perquè en relació amb aquesta notícia els mitjans en qüestió no van fer cap reflexió sobre el racisme i la discriminació com a fenòmens consubstancials o no a la mateixa societat.

Pel que fa als gitanos, podem considerar que Juan de Dios Ramírez-Heredia¹⁵³ es fa seva la Recomanació núm. 10 del Consell de l'Audiovisual de Catalunya a l'indicar que no se n'esmenti la condició ètnica tret que sigui estrictament necessari i és molt crític respecte als mitjans de comunicació: els membres d'aquesta ètnia amb prou feines hi apareixen i menys en portada, de la mateixa manera que tampoc no ho fan en els llibres de text, la qual cosa rebla el clau a l'afirmació que pateixen un racisme per omissió o ocult, són els eters desconeguts per antonomàsia.

També comptem amb un estudi exhaustiu impulsat per la Fundació Jaume Bofill, no publicat, que examina el període 1999-2002 en relació amb dotze conflictes o situacions conflictives que tingueren lloc en el seu decurs¹⁵⁴. L'estudi conclou que el tractament que els mitjans de comunicació escrits analitzats (l'AVUI, La Vanguardia, El País i El Periódico de Catalunya) fan de la immigració és globalment positiu. En efecte,

¹⁵³ Ramírez-Heredia, J. de D. (1999) “La prensa española ante el pueblo gitano”, *Informe anual 1999 sobre el racismo en el Estado español*, Barcelona, Icaria Editorial.

¹⁵⁴ Giró, X (dir.). *Prensa escrita i immigració. Estudi sobre l'opinió dels diaris sobre la immigració procedent de fora de la Unió Europea i la cobertura informativa de conflictes destacats que hi tenen relació. Octubre 1999-juny 2002.*

la seva primera conclusió és que els diaris catalans s'autopresenten com a antiracistes i que sovint adopten posicions antiracistes i antixenòfobes¹⁵⁵.

Tanmateix, i això lliga amb l'informe realitzat pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya, amb les consideracions del Manual d'estil del Col·legi de Periodistes de Catalunya i amb una de les tres crítiques de l'holandès Teun A. van Dijk, s'observen alguns "punts negres", un d'ells la gairebé nul·la presència de la veu dels mateixos immigrants com a font informativa. L'altre, molt relacionat, és justament el caràcter de la font informativa més utilitzada, els cossos policials o judicials, la qual cosa ja condiona de per si la naturalesa de la major part de les informacions divulgades sobre la immigració en tant que associades a problemes o conflictes, qüestions amb una forta càrrega negativa que apareixen, en conseqüència, sobredimensionades respecte als aspectes positius.

Aquest ús preferent de fonts policials i judicials i la selecció que suposa de notícies fonamentalment negatives contravé concretament el tercer i el quart punt del Manual d'estil que acabem d'esmentar. En aquest sentit, podem aportar encara la gradació que aquest mateix Manual fa de les fonts d'informació a què els periodistes recorren quan cobreixen una notícia que afecta els immigrants o les minories ètniques: en primer lloc, els ministeris; a continuació els experts en immigració, els serveis socials, les ONGs, les forces de seguretat, els ajuntaments; i, gairebé mai, els mateixos immigrants o els membres de les minories ètniques.

L'informe dirigit pel professor Giró també assenyala que les editorials dels quatre diaris resseguits es preocupen molt més dels interessos del país de rebuda que dels dels immigrants, la qual cosa lliga amb una visió utilitarista de la immigració, que és, també, una de les seves conclusions generals. Una visió utilitarista que rebaixa els immigrants a mà d'obra i de la qual és molt fàcil que es desprenguin una manca de consideració pels seus interessos i necessitats així com evidents efectes discriminatoris i explotadors.

Una altra reflexió d'aquest informe és que el consens que els mitjans de comunicació escrits reclamen a l'hora de formular les lleis que afecten la immigració es circumscriu a la societat d'acollida i als partits de l'arc parlamentari. Els immigrants i les associacions que s'hi relacionen en queden fora, la qual cosa Xavier Giró considera que torna a "legitimar" la seva discriminació. Una discriminació també legitimada per la seva associació amb la delinqüència que aquest estudi fa palesa així mateix.

Finalment, aquest estudi també fa palès un ús poc acurat del llenguatge, en què abunden termes com "allau", "col·lapse" i "onada" que impregnen la immigració de la idea de perill, la qual també es desprèn de la necessitat, reiteradament expressada, de "controlar" la immigració. La necessitat de tenir cura en el llenguatge també és recollida en el Manual d'estil elaborat pel Col·legi de Periodistes de Catalunya i és objecte, com ja hem vist, d'una de les Recomanacions del CAC.

Per a un informe referit a Espanya¹⁵⁶ realitzat en el marc del Dia Europeu d'Observació dels Mitjans de Comunicació (13 de novembre del 2003), una iniciativa de quatre organitzacions, Online/More Colour in the Media (OL/MCM), la Federació Europea de Periodistes (IFJ), la Xarxa Europea contra el Racisme (ENAR) i l'Observatori Europeu de Lluita contra el Racisme i la Xenofòbia (EUMC), es va fer un seguiment de les

¹⁵⁵ Pensem que aquesta conclusió és extrapolable també als mitjans de comunicació audiovisual.

¹⁵⁶ European Day of Media Monitoring. Anàlisis informaciones de prensa. Spain (<http://www.xornalistas.com/pdf/Spanish.pdf>).

notícies aparegudes durant els dies 13, 19, 21 i 24 d'aquell mes sobre les minories ètniques i les migracions en vint diaris, entre els quals El País, El Mundo, l'ABC, El Periódico de Catalunya, La Vanguardia, l'AVUI, El Punt del Maresme, el Segre i Metro. També es varen analitzar els informatius vespertins de sis cadenes de televisió, entre les quals TV3, durant els mateixos quatre dies.

Pel que fa als diaris, en aquells quatre dies varen publicar 199 notícies, que l'informe considera molt poques i indici que les minories ètniques i les migracions ocupen poc espai a la premsa espanyola tot i l'encontre entre els Ministeris de l'Interior espanyol i marroquí que tingué lloc aquells dies.

La segona dada de relleu confirma novament totes les apreciacions precedents en el sentit de l'escassa importància dels immigrants com a font de les notícies que els afecten: només ho varen ser de 8 de les 199 notícies. La tercera remet al contingut d'aquestes notícies: en titulars, apareixen en els dos primers llocs les polítiques d'immigració i la criminalitat/la violència amb percentatges respectius del 45,7% i l'11,6%. En aquest cas, doncs, aquests mitjans també haurien comès el primer dels errors denunciats per l'expert holandès ja esmentat, donar de la immigració o de les minories ètniques una visió fonamentalment negativa o problemàtica, perquè sota l'epígraf de les polítiques d'immigració el que apareixien amb més freqüència eren notícies relatives al control de l'arribada d'immigrants. Una visió que lliga amb les fonts preferents d'informació, no els immigrants, com ja hem vist, sinó el Ministeri de l'Interior (22%) i les institucions policials (16%).

Entre aquestes 199 notícies, per una altra banda, només n'apareixien quatre sobre mesures educatives, dues més sobre l'àmbit sanitari i sis que destacaven l'atur i l'explotació laboral dels immigrants. Les notícies sobre manifestacions culturals tampoc eren freqüents. I pel que fa al poble gitano, la base de les informacions era el desallotjament d'un campament.

A més, i tot i la recomanació general de no citar la nacionalitat o la condició ètnica dels detinguts en els casos de delinqüència tret que aquesta dada es consideri rellevant, l'informe considera que els diaris les esmenten innecessàriament un bon munt de vegades, en oposició amb la Recomanació núm. 9 del Consell de l'Audiovisual de Catalunya i amb el primer punt del Manual d'estil del Col·legi de Periodistes de Catalunya.

Pel que fa a les televisions, el nombre de notícies va ser de només 13, la qual cosa l'informe considera que demostra la invisibilitat de les minories a la televisió. Unes minories que quan hi apareixen també ho fan associades a una imatge de conflicte que esbiaixa la realitat.

De tots els textos analitzats en torn a la imatge de la immigració en els mitjans de comunicació de Catalunya, només n'hi ha un que considera que amb prou feines apareix associada amb la delinqüència. Es tracta d'una ponència¹⁵⁷ de la qual és responsable el MIGRACOM, Observatori i Grup d'Investigació sobre Migració i Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, que va analitzar durant els

¹⁵⁷ Bertrán, E.; et al (2004). "Tratamiento informativo de la inmigración en España: una mirada multipolar aunque demasiado eurocéntrica", *4rt. Congrés sobre la Immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004 http://www.udg.es/congres_immigracio/ESP . D'altra banda, la investigació de la qual aquesta ponència és un resum ha estat publicada recentment en la col·lecció "Inmigración y Refugio" de l'IMSERSO: Lorite, N. (dir.) (2004) *Tratamiento informativo de la inmigración en España 2002*. Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, IMSERSO.

anys 1996, 2000 i 2002 els informatius televisius i radiofònics de cadenes públiques i privades així com quatre mitjans periodístics escrits.

Podem concloure, doncs, que totes les fonts i documents consultats coincideixen a ressaltar que els immigrants i les minories ètniques ben poques vegades tenen veu en les notícies que els concerneixen, la qual cosa resulta en un evident tractament parcial de la seva situació i en la possibilitat que se'n desprenguin visions simplificadores. Per un altre costat, el fet que sovint apareguin associats a problemes, conflictes i notícies negatives també representa un tractament esbiaixat que la seva escassa veu en els mitjans difícilment pot contrarestar i que pot nodrir els recels de l'opinió pública autòctona i fer-los considerar com a "poc desitjables". En aquest sentit, es pot considerar que, en general, els mitjans de comunicació discriminen les opinions dels immigrants i de les associacions que els representen o recolzen i que, en canvi, prioritzen unes altres fonts informatives de les quals és inevitable que es desprenguin visions lligades a una idea de conflicte.

Una altra de les conclusions és que s'ha avançat força en la vigilància del llenguatge que s'utilitza per referir-se als immigrants o a les minories ètniques. Tanmateix, hi ha contradiccions de gruix: mentre mots com "il·legal", "indocumentat" o "sense papers" es poden considerar eradicats, d'altres com "fonamentalisme" i "islamisme" són usats massa alegrement en aquest marc de simplificació a què abans al·ludíem i també d'estigmatització". Així mateix, es fan més referències a la nacionalitat dels immigrants, especialment quan se'n parla en relació amb problemes o conflictes, de les que són estrictament necessàries.

Després d'aquesta anàlisi dels mitjans de comunicació ens correspon passar, com dèiem en el primer paràgraf d'aquest àmbit, a auscultar l'opinió pública catalana sobre la immigració, tenint en compte, com també indicàvem aleshores, que ambdós elements s'alimenten mútuament. La qual cosa ja fa notar d'alguna manera Xavier Giró en l'estudi que n'hem esmentat, si més no en la direcció que va de l'opinió pública als mitjans de comunicació, quan assenyala que especialment en les editorials els diaris recullen els interessos de la societat d'acollida més que no pas els dels immigrants. Una prioritització dels interessos autòctons que es "regravarà", no hi ha dubte, en la societat que l'ha engendrat i de la qual els mitjans de comunicació també formen part.

El posicionament de l'opinió pública

Malgrat que no faci cap referència explícita i específica a Catalunya, podem començar aquest examen amb l'avenç del darrer Baròmetre realitzat pel Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS), corresponent a febrer d'enguany¹⁵⁸, les respostes a una de les preguntes del qual, que investiga si determinats col·lectius reben molta, força, poca o cap protecció per part de l'Estat, són interessants. Interessants perquè els immigrants, tot i considerar-se majoritàriament que reben poca atenció (el 39% de les respostes), són, tanmateix, el grup que es considera menys desprotegit (davant de les classes mitjanes, les dones treballadores, els joves, els aturats, els pensionistes i les persones grans que viuen soles) i, també, el col·lectiu que s'estima que més es beneficia d'una protecció elevada (amb el 9,9% de les respostes per davant de tots els altres grups esmentats). Aquesta no és pas una qüestió baldera ni secundària. Recordi's, en aquest sentit, les nostres consideracions en l'apartat legal d'aquest estudi sobre unes

¹⁵⁸ Centro de Investigaciones Sociológicas (2005), *Barómetro de febrero. Avance de resultados. Estudio nº 2594*, Madrid (<http://www.cis.es/File/ViewFile.aspx?FileId=2779>).

prestacions d'assistència social i sanitària la debilitat i limitació de les quals a l'Estat espanyol fan que puguin ser copades pels immigrants i les tensions que se'n poden derivar amb la població nadiua.

Per altra banda, en el baròmetre realitzat pel mateix CIS amb data del passat mes de maig i dedicat en bona part a la immigració, que comentarem àmpliament tot seguit, hi ha un empat tècnic entre els qui consideren que els immigrants viuen bé (33,7% de les respostes) i malament (34%). Reproduïm a continuació en forma de taula la pregunta formulada pel CIS i les respostes obtingudes.

“Li llegeixo a continuació una sèrie de grups i m'agradaria que em digués, per a cadascun d'ells, si creu que actualment reben molta, força, poca o cap protecció per part de l'Estat”.

	Molta	Força	Poca	Cap	N.S.	N.C.
Persones grans que viuen soles	0,5	12,3	66,9	14,9	5,1	0,2
Pensionistes	0,8	20,6	66,7	5,8	5,5	0,6
Aturats	1,9	23,7	56,3	7,7	9,6	0,7
Joves	1,1	17,2	58,9	15	7,3	0,5
Dones treballadores	0,7	20,4	56,7	12,9	8,6	0,7
Classes mitjanes	1,8	29,3	45,4	7,8	14,3	1,5
Immigrants	9,9	24,7	39	13	12,2	1,2

Font: CIS. Baròmetre de febrer 2005. Avançament de resultats

En les respostes a la pregunta que figura a continuació en aquest baròmetre de febrer del 2005, els immigrants apareixen, en canvi, a la cua. Perquè aquesta pregunta explora quin és el col·lectiu que els enquestats consideren que l'Estat hauria de protegir millor i els immigrants només obtenen aquest reconeixement en l'1,5% dels casos com a primer grup a protegir millor i en el 5,3% com a segon grup a beneficiar-se'n. Sembla prou clar, doncs, que en l'opinió pública espanyola es respira una certa sensació que en un marc de desprotecció general els immigrants ostenten una certa situació de privilegi. Aquesta sensació estaria alimentada per i/o alimentaria declaracions com les de la diputada catalana Eva Garcia (en l'àmbit sanitari) i les de l'ex-president Pujol (en l'àmbit de l'habitatge) que ja han estat comentades en aquest mateix estudi. Com en el cas anterior, reproduïm aquesta pregunta i les seves corresponents respostes en forma de taula.

“En la seva opinió, quin d'aquests grups hauria d'estar millor protegit per l'Estat en primer i en segon lloc?”

	En primer lloc	En segon lloc
Persones grans que viuen soles	65,2	12,3
Pensionistes	9,8	28,4
Aturats	6,4	18,3
Joves	9,1	17,5
Dones treballadores	3,3	11,2
Classes mitjanes	1,6	2,3
Immigrants	1,5	5,3
N.S.	2,3	3,7
N.C.	0,6	1

Font: CIS. Baròmetre de febrer 2005. Avançament de resultats

En aquest baròmetre encara hi ha dues preguntes més que d'alguna manera afecten la immigració. Entre les mesures que els ciutadans consideren que serien positives o molt positives per evitar que el sistema de pensions tingui problemes de finançament, la que apareix en primer lloc com a molt positiva i en tercer lloc com a positiva és regularitzar el treball dels immigrants. Complementàriament, en la pregunta restant el 37,1% dels ciutadans enquestats es manifesten d'acord que els immigrants són necessaris per poder mantenir el sistema actual de protecció social. S'hi manifesten d'acord, però no "molt d'acord" i seguits per un percentatge prou proper d'enquestats (el 26,6%) que es mostren en desacord amb aquella afirmació.

Aquesta disparitat de resultats sembla conseqüència de la diferent manera com estan formulades ambdues preguntes. La primera demana simplement als enquestats si una sèrie de mesures per evitar que el sistema de pensions tingui problemes de finançament són molt positives, positives, neutres, negatives o molt negatives. La segona, en canvi, demana una presa de posició més complexa: ¿són necessaris els immigrants per poder mantenir el sistema actual de protecció social? D'acord amb la nostra hipòtesi, la formulació concreta d'aquesta segona pregunta provocaria un aiguabarreig de dades i de sentiments, d'objectivitat i de subjectivitat, que explicaria perquè un 26,6% dels enquestats afirmen no considerar els immigrants necessaris per a l'objectiu indicat en la pregunta.

En el baròmetre de maig del 2004¹⁵⁹, que ja hem introduït i que consta de 2.496 entrevistes, la immigració apareix com el cinquè problema general de l'Estat amb el 16,1% de les respostes. Pel que fa a les vivències personals dels enquestats, la immigració apareix com a problema en sisè lloc amb un 7,7% de les respostes¹⁶⁰. En relació amb enquestes anteriors del mateix caire, podem assenyalar que pel que fa a la immigració s'han reduït les diferències entre el que temps enrere semblava molt més que ara un problema de l'Estat i no tant de les persones. La immigració com a problema s'ha fet més propera, doncs, als ciutadans, que reconeixen que tracten els immigrants sobretot amb **desconfiança** (42,7% de respostes). Malgrat aquesta desconfiança, el 75,2% dels entrevistats no atorguen **cap** importància al fet que els seus fills puguin compartir aula amb nens de famílies estrangeres, tot i que aquesta posició oberta va a la baixa. Com veurem tot seguit, aquestes possibles incongruències deriven del divorci existent entre situacions reals i quotidianes i possibles situacions hipotètiques plantejades en les preguntes d'aquests baròmetres.

En aquest baròmetre també es constata que els immigrants són considerats necessaris per al mercat de treball de l'Estat (amb un 53,7% de les respostes a favor), i especialment perquè realitzen feines que els nadius no volen fer (79,7% d'acceptació). Es confirmen, doncs, la visió utilitarista de la immigració, l'abandonament que molts autòctons fan de les ocupacions menys privilegiades i la percepció que els immigrants, si més no a nivell laboral, estan segregats. Tot i així, i bé que la immigració és vista com a positiva per als països desenvolupats amb un 42,8% de les respostes, a Espanya es considera que hi ha més immigrants del compte (53,3% de respostes). Una altra cosa, doncs, que confirmen aquestes enquestes d'opinió és l'ambigüitat dels autòctons respecte a la immigració i la resistència a reconèixer possibles postures racistes.

¹⁵⁹ Centro de Investigaciones Sociológicas (2004), *Barómetro de mayo. Estudio nº 2565*, Madrid (<http://www.cis.es/File/ViewFile.aspx?FileId=2019>).

¹⁶⁰ En un baròmetre posterior (octubre 2004), la immigració pujava al tercer lloc com a problema general de l'Estat, però, en canvi, baixava un lloc (fins al setè) com a problema particular dels enquestats.

Una ambigüïtat que en opinió de certs experts¹⁶¹ es desfà quan es passa de les preguntes imaginàries com la que aquí acabem d'incloure, que feia referència a la possibilitat que els fills dels enquestats compartissin aula amb infants d'origen estranger, a examinar en profunditat aquells barris on aquesta situació (i altres de contacte pròxim entre població nadiua i població immigrant) ja no es hipotètica. En aquests casos, el que apareix és una actitud general, estesa i profunda, de **rebuig envers la convivència amb els immigrants** i una opinió global negativa sobre la immigració a Espanya.

A Santa Coloma de Gramenet, abans que comencessin els problemes al voltant del projecte de construcció d'una segona mesquita que es relaten en l'apartat d'aquest estudi dedicat a altres àmbits de la vida quotidiana dels immigrants i les minories ètniques, concretament el juny del 2004, l'ajuntament de la ciutat i l'àrea de Govern Local de la Diputació de Barcelona van realitzar una enquesta per avaluar la satisfacció amb la gestió municipal entre 600 colomencs. La immigració va aparèixer com la principal preocupació amb un percentatge de respostes en aquest sentit del 36,4%, superior en 10 punts a la que aquesta temàtica havia obtingut el 2003, i molt per sobre de la segona, la inseguretat (8,3%), la percepció de la qual moltes vegades apareix també vinculada amb la presència d'immigrants.

El 65% dels enquestats també van considerar que la presència d'immigrants al municipi és molt nombrosa, un percentatge superior en set punts a l'enregistrat l'any anterior. Un 51% varen puntualitzar, a més, que aquesta presència era més perjudicial que beneficiosa, una percepció que també es va incrementar en set punts en comparació amb el 2003.

A tall de síntesi, podem indicar que l'opinió pública és ambigua davant els immigrants, ja que no pot deixar de reconèixer honestament les mancances que pateixen però tot considerant, alhora, que es beneficien excessivament de l'aparell de l'Estat. En el fons d'aquesta ambigüïtat opinem que hi ha una profunda manca de comprensió i de memòria històrica del dolor que emigrar representa moltes vegades, així com també de les situacions de marginació i d'exclusió d'una part important dels immigrants.

L'opinió pública també reconeix la importància dels immigrants tant de cara als sistemes de protecció social com al mercat de treball. Però aquest reconeixement de l'aportació que poden realitzar a l'Estat i als autòctons conviu amb la visió de la immigració com a problema, tant per al mateix Estat, que ha de "controlar-la", com especialment per als mateixos ciutadans nadius quan hi ha contacte pròxim. Ens trobem, doncs, amb una nova mostra d'ambigüïtat¹⁶². Els immigrants són necessaris, sí, però donen molts problemes i no ens plau conviure-hi. I això no pas per racisme, es diu, sinó per les diferències de costums, pràctiques, tradicions, etc. L'abandonament que es produeix per part de l'alumnat autòcton en determinades escoles públiques catalanes i els problemes que es produeixen en certs barris d'algunes ciutats al voltant de les mesquites són sengles proves d'aquest rebuig d'un excessiu contacte.

¹⁶¹ González Enríquez, C. (2004), "El análisis de la opinión pública sobre la inmigración. El caso español". 4rt. *Congrés sobre la Immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004 (http://www.udg.es/congres_immigracio/ESP).

¹⁶² Recordi's, també, la que es donava amb la seva alta taxa de natalitat com a teló de fons (àmbit sanitari de l'estudi).

Un estudi recent¹⁶³, ja esmentat en la introducció d'aquest informe, analitza a partir de les enquestes i baròmetres del CIS quina és la posició, Comunitat Autònoma a Comunitat Autònoma, respecte a una sèrie de qüestions relatives a la immigració: Els drets socials, els drets de ciutadania, la sociabilitat amb immigrants, la política immigratòria, la imatge tòpica negativa de la immigració, la discriminació ètnica o de l'alteritat, la postura davant els partits racistes, l'acceptació de l'immigrant, la violència contra els immigrants i la por al seu assentament.

En un marc general d'increment de la xenofòbia que ha anat paral·lel a l'augment en el nombre d'immigrants, Catalunya apareix com una de les àrees de l'Estat més a favor del reconeixement dels drets socials i de ciutadania dels estrangers (2002). Pel que fa a la tercera variable analitzada, la sociabilitat amb els immigrants, en el nostre país es detecta, en canvi, l'existència de prejudicis ètnics que la dificulten (2002). Catalunya també s'inclou entre les Comunitats Autònomes que apostarien per una política d'immigració menys "permissiva" (2002). Pel que fa a la imatge tòpicament negativa de la immigració, Catalunya ocupa una posició central entre les comunitats més i menys xenòfobes (2002). En relació amb la discriminació ètnica o de l'alteritat, a Catalunya hi ha un nivell força elevat de consciència pel que fa a la seva existència (2000). Quant a l'actitud davant els partits racistes, el fet que el CIS només inclogués aquesta pregunta en una enquesta de l'any 1996 fa obviabls els resultats, que tampoc situen Catalunya en cap posició extrema en un sentit o en un altre. Tocant al major o menor grau d'acceptació dels immigrants, Catalunya tampoc no ocupa una posició especialment distintiva (2002). Pel que fa a la violència contra els immigrants, el nostre país és una de les Comunitats Autònomes que reconeix l'existència d'aquest problema (2000). Finalment, en relació amb la por a l'assentament dels immigrants, Catalunya apareix com una Comunitat en què aquesta por és poc aparent.

¹⁶³ Cea d'Ancona, M. Á., Op. Cit.

Conclusions

Àmbit legal

1. Derivat de les Directives comunitàries, l'Estat espanyol consta d'un marc legal de vocació clarament antidiscriminatòria d'aplicació en tots els àmbits de la vida quotidiana i a totes les persones.
2. Tanmateix, algunes de les lleis aprovades pel Govern espanyol per iniciativa pròpia, com la mateixa darrera reforma de la Llei d'Estrangeria, estableixen unes primeres restriccions que no figuren en les Directives comunitàries ni en la llei que les va transposar a l'ordenament jurídic espanyol. Unes distincions que rebaixen la universalitat i la integralitat d'aquesta vocació antidiscriminatòria, com és el cas, per exemple, dels drets de reunió, manifestació, associació, sindicació i vaga, dels quals queden exclosos els immigrants en situació irregular, la qual cosa constitueix un exemple de discriminació institucional.
3. Contra la darrera formulació de la Llei d'Estrangeria, la Llei Orgànica 14/2003, el Parlament Basc ha presentat un recurs d'inconstitucionalitat per entendre que conté elements discriminatoris i que produeix una altra retallada dels drets fonamentals dels immigrants. Una retallada que, emparada en la lluita contra els immigrants en situació irregular, també lesiona els dels immigrants en situació regular. Aquest és el cas, per exemple, de la violació que comet contra la protecció de dades, una violació encarnada en l'obligació que la Llei imposa a les companyies de transport de facilitar les dades dels seus passatgers i en la facultat que atorga a la policia d'accedir, entre altres, a les informacions dels padrons municipals, en ambdós casos sense el consentiment dels afectats.
4. La possibilitat que la Llei obre en el sentit que els immigrants en situació irregular renunciïn a inscriure's en els padrons municipals per por de ser descoberts i que, per tant, es privin d'uns drets (educatius, sanitaris, socials) que no solament corresponen als que es troben en situació regular és considerada una manifestació de discriminació institucional pel Parlament Basc en el seu recurs d'inconstitucionalitat.
5. Segons algun estudi, la legislació espanyola és força inclusiva pel que fa als drets dels immigrants en situació irregular, però això contrasta amb unes prestacions socials que no han estat incrementades d'acord amb el repte que la immigració representa i que, per tant, de vegades acaben essent copades pels immigrants com a població desfavorida.
6. El Parlament Basc també entén com a discriminatoris altres elements de la Llei d'Estrangeria, principalment la igualació que fa en termes d'efectes i conseqüències, per una banda, entre dues mesures diferents com una ordre d'expulsió i l'obertura d'un procediment sancionador; i per l'altra, entre l'expulsió i la devolució. I, finalment, que el registre que es pot fer en els centres d'internament de les robes i els béns dels immigrants que hi són reclosos, sense que hi hagi cap circumstància excepcional que ho justifiqui, vulnera el dret a la intimitat.
7. Com a conclusió general, doncs, d'aquest àmbit, podem indicar que el marc antidiscriminatori que emana de la Unió Europea no és íntegrament respectat en

les normatives espanyoles, que són de rang inferior, la qual cosa és, sens dubte, una contradicció.

Àmbit educatiu

8. Tant els fills dels immigrants regulars com els dels irregulars tenen dret a l'ensenyament obligatori i post-obligatori.
9. Els alumnes d'origen immigrant es concentren en les escoles públiques catalanes en una proporció molt superior a la dels nadius, que es reparteixen més equitativament entre aquestes i les escoles concertades.
10. En termes mitjans, en el curs 2003-2004, els alumnes immigrants van representar el 10,6% del total dels alumnes de les escoles públiques catalanes, una proporció tres punts per damunt del seu pes percentual en el conjunt de la població escolar a Catalunya. Però hi ha força escoles públiques catalanes, el 34,78% en concret, on fins i tot aquell percentatge es va ultrapassar amb escreix en el passat curs acadèmic.
11. Aquestes situacions d'extraconcentració representen un clar perjudici per a l'escola pública, que en conseqüència acumularia en major mesura que altres tipus de centres una sèrie de problemàtiques, i per als alumnes, entre els quals els d'origen immigrant, que hi assisteixen. Atès que no es tracta d'una concentració voluntàriament escollida, hem de començar per constatar, doncs, una menor llibertat d'elecció de centre per part dels pares d'alumnes d'origen immigrant i, per tant, per afirmar l'existència d'una clara desigualtat d'accés entre autòctons i no autòctons.
12. D'aquesta desigualtat d'accés no és possible deduir una possible desigualtat de resultats acadèmics entre alumnes autòctons i alumnes d'origen immigrant: la no desagregació d'aquesta dada per la nacionalitat dels estudiants o pels tipus de centres ho impedeix. Tanmateix, hi ha algunes evidències indirectes que semblen apuntar que els estudiants d'origen immigrant obtenen pitjors resultats que els autòctons.
13. El Govern català, conscient d'aquesta situació, ha pretès corregir aquesta desigualtat d'accés en funció de l'origen de l'alumnat mitjançant el decret de matriculació per al curs 2004-2005. Els resultats, però, tot i que hi ha opinions divergents, ens semblen força modestos: del 3% al 3,7% d'alumnat immigrant en les escoles concertades des del curs anterior a l'actual. Una modèstia que assenyalava les dificultats derivades del fet que en els barris on els immigrants acostumen a residir hi ha menys escoles concertades que públiques i, també, de la reticència d'algunes escoles del primer tipus a admetre'n un major nombre. Aquesta postura per part d'escoles sostingudes amb fons públics s'ha de considerar clarament discriminatòria.
14. Una altra de les mesures incloses en aquest decret de matriculació és l'obertura d'aules específiques per als alumnes d'origen immigrant de nova arribada.
15. A banda de la discriminació que els alumnes d'origen immigrant pateixen en l'accés als centres concertats, el cert és que les escoles catalanes no són escenari habitual de manifestacions de racisme o xenofòbia, tot i la concentració excessiva que les de caràcter públic n'experimenten i el focus potencial de conflictivitat que

aquesta representa. En aquest sentit, és obligat felicitar-ne els professors, els pares i els mateixos alumnes, tot i que no es pugui oblidar que aquesta concentració també resulta en part de l'abandonament que una fracció de l'alumnat autòcton fa de les escoles públiques. És a dir, que amb aquesta fracció desapareixen una part si més no dels possibles problemes.

16. Aquest abandonament també es produeix en aquelles escoles públiques on hi ha una proporció elevada de població d'ètnia gitana, els alumnes pertanyents a la qual s'estan concentrant en unes determinades escoles d'una manera molt més contundent encara que els alumnes d'origen estranger. El rebuig envers aquesta població continua estant, doncs, a l'ordre del dia.
17. A Catalunya, els 80% dels alumnes d'ètnia gitana deixen l'escola abans de fer els 14 anys, un 11,4% són analfabets i només un 0,01% tenen estudis superiors, xifres i percentatges que en absolut són comparables amb els de la resta de la població autòctona. Els gitanos constitueixen, doncs, una mena d'illa enmig de la societat catalana i també espanyola, que no té tan sols una dimensió educativa. En efecte, i tal com passa també amb els immigrants estrangers, la seva elevada concentració en les escoles públiques catalanes es deriva de la seva així mateix elevada segregació residencial, concentrats en uns barris on la presència d'escoles concertades és l'excepció.
18. Algunes evidències semblen apuntar a una inversió d'aquesta tendència secular, si més no en l'àmbit educatiu. En aquest sentit, s'apunta que l'èxit escolar dels gitanos i gitanes depèn d'un entorn escolar i familiar favorable.

Àmbit sanitari

19. Els immigrants empadronats en el seu municipi de residència, independentment, doncs, que es trobin en una situació regular o irregular, tenen dret a l'assistència sanitària en les mateixes condicions que els nadius. L'assistència sanitària s'amplia als immigrants no empadronats si són menors de 18 anys, si són dones i estan embarassades i en casos d'urgència (malalties greus i accidents).
20. Aquest elevat grau d'inclusivitat de la llei, que no ens pot fer oblidar, però, que hi ha un cert nombre d'immigrants fora del sistema sanitari, ha estat contestat per alguns parlamentaris en termes d'una despesa sanitària teòricament excessiva. Aquests parlamentaris no han tingut en compte els estudis que demostren que els immigrants aporten al sistema molt més del que en reben. Però és que, a més, s'ha comprovat que els immigrants extracomunitaris utilitzen la xarxa sanitària en menor mesura que els procedents de la Unió Europea i que els autòctons. La llei, doncs, és poc discriminatòria però s'aprecia en canvi una desigualtat d'accés al sistema sanitari per part si més no dels immigrants extracomunitaris.
21. Entre els beneficis que els immigrants aporten als països d'acollida n'hi ha de monetaritzables i de no (directament) monetaritzables. Entre aquests darrers es compten un increment de la demanda de béns i de serveis, un augment de la productivitat i el sosteniment del creixement demogràfic via un increment de les taxes de natalitat.
22. Però, malgrat aquests beneficis, resulta evident que hi ha una tendència entre la població autòctona a culpabilitzar els immigrants dels mals de la societat, que en el

cas de l'increment de la natalitat que representen es tradueix en una crítica dels "col·lapses" que produeixen en els serveis de maternitat dels hospitals.

23. Però també és cert que la immigració representa una càrrega i que la desigualtat de l'estructura social de Catalunya la fa repercutir especialment en aquells barris i territoris que ja pateixen una sèrie de desavantatges, dels quals els immigrants també passen a ser-ne víctimes. En definitiva, doncs, és lògic que no tota la població catalana vegi de la mateixa manera la creixent presència d'immigrants.
24. Un percentatge considerable de les dones immigrants embarassades no es visiten ni una sola vegada abans de donar a llum i la meitat no s'han fet tots els controls necessaris, la qual cosa n'incrementa el risc d'avortament. Com a conseqüència de tot plegat, són relativament freqüents entre elles els parts prematurs i els problemes de salut dels nounats: així, s'estan incrementant darrerament els percentatges de nens amb espina bífida, anencefàlia i hidrocefàlia, aquestes dues darreres malformacions que ja es consideraven eradicades a l'Estat espanyol.
25. Aquest menor ús dels serveis sanitaris per part de les dones immigrants embarassades no és sinó un exemple concret d'un patró que ja hem vist que és general i que pot tenir diverses explicacions: els costums de les poblacions foranes, el fet que la salut se situï per darrera d'altres necessitats més peremptòries com una feina i un habitatge, el desconeixement dels serveis a què tenen dret, o la por, si es troben en situació irregular, que la seva situació sigui descoberta a partir del seu accés al sistema sanitari.
26. Alguns autors apunten una altra causa per a aquest infraús dels serveis sanitaris per part dels immigrants: el seu disseny monocultural, etnocèntric i sociocèntric, que la progressiva contractació de mediadors intenta compensar. Però, tanmateix, els immigrants extracomunitaris fan una valoració força positiva dels serveis sanitaris a Catalunya, que consideren molt superiors als dels seus països d'origen fins i tot en termes de tracte igualitari, en contrast amb la valoració inferior que reben per part d'alguns d'ells els serveis educatius.
27. Tot i que la SIDA també té una gran incidència entre la població immigrant, que a Catalunya ja representa el 23,5% de les noves infeccions, la malaltia més característica i més específica dels immigrants és l'anomenada Síndrome d'Ulisses, el nom de la qual fa referència precisament a la seva condició d'"exiliats". Els seus símptomes més freqüents són: estrès crònic, depressió greu, temptatives de suïcidi i dolors gàstrics i intestinals.
28. Els gitanos no tenen la mateixa opinió positiva dels serveis sanitaris que els immigrants: consideren que no cobreixen les seves necessitats i que el tracte que se'ls dona no és correcte.
29. Els gitanos comparteixen, però, amb els immigrants un punt: el seu infraús dels serveis sanitaris, al qual en el seu cas es pot imputar una altra causa, el concepte de salut entre els membres d'aquesta ètnia, molt relacionat encara amb l'absència de dolor o de malaltia, la qual cosa deixa en segon terme la prevenció.
30. L'esperança de vida de les persones d'ètnia gitana és molt inferior a la de la resta de la població autòctona, 61 anys per als homes i 55 per a les dones.
31. L'hepatitis A i B, l'asma i la tuberculosi també són molt més comuns entre els gitanos que en la resta de la població.

Àmbit laboral

32. En aquest àmbit, els immigrants irregulars, empadronats i no empadronats, se situen absolutament fora de la legalitat. Per poder treballar cal tenir permís de residència i de treball.
33. Pel que fa als immigrants regulars, la primera desigualtat detectada concerneix els salaris. L'any 2002, el sou mitjà dels treballadors estrangers a Catalunya va ser un 17,55% inferior al dels autòctons.
34. Quan aquestes dades s'afinen una mica més tenint en compte diferents indrets d'origen dels immigrants estrangers, i encara que no permetin de fer-ho diferenciadament per Comunitats Autònomes, s'aprecia que els sous de la majoria dels immigrants són inferiors als dels espanyols en percentatges que oscil·len entre el 27 i el 35%.
35. Aquestes diferències salarials es deriven, en primer lloc, de la gran freqüència dels contractes temporals entre els treballadors immigrants tenint en compte que el salari anual dels treballadors eventuais és de mitjana un 40% inferior al dels treballadors amb contractes indefinits. Molts autors entenen aquesta concentració dels treballadors immigrants en treballs temporals, excessiva i per damunt de la dels autòctons, com un primer exemple de discriminació, tot i que pel que fa als salaris aquestes feines no estiguin massa més mal pagades si les exerceixen els immigrants que si ho fan els nadius.
36. En efecte, les diferències salarials significatives entre treballadors nadius i immigrants apareixen en els contractes indefinits, la qual cosa representa una segona manifestació de discriminació.
37. A les diferències salarials respecte als treballadors autòctons i per origen entre els immigrants, cal afegir encara, pel que fa a aquests darrers, un brutal abisme en els sous que perceben les dones i els homes, que en el cas de les primeres poden arribar a ser fins al 66% inferiors als dels homes per a un mateix continent de procedència.
38. La tercera discriminació, que també pot explicar les diferències salarials abans apuntades pel que fa als contractes indefinits, rau en una enorme concentració dels treballadors estrangers en quatre sectors o subsectors econòmics: l'agricultura, la construcció, l'hostaleria i el servei domèstic.
39. Aquesta concentració "discriminatòria" té dues causes principals: el sistema dels contingents, que inclouen els sectors i les activitats professionals a cobrir pels treballadors estrangers a contractar en origen, i l'abandonament que els autòctons fan dels mateixos sectors i ocupacions.
40. Aquesta concentració restringida dels treballadors immigrants en uns sectors econòmics concrets no fa justícia al seu nivell educatiu, que en conjunt no és pas inferior, segons com i tot al contrari, al dels autòctons.
41. Aquesta concentració tan extrema permet de pujar un graó conceptual i parlar de segregació laboral. Existeixen alguns indicis, a més, que aquesta situació no millora significativament amb el pas del temps i les generacions d'immigrants i fins i

tot que en els treballs i sectors als quals tenen accés hi ha un sostre que no poden ultrapassar per molt que s'incrementin els seus nivells educatiu i formatiu.

42. Però els immigrants no solament es concentren en uns determinats sectors, també hi ocupen les professions i ocupacions menys qualificades, més fatigants, més perilloses i més vulnerables en situacions de recessió econòmica. En aquest sentit, es pot indicar que a Europa els treballadors immigrants tenen el doble de possibilitats de patir un accident laboral que els autòctons.
43. Tot plegat, la concentració dels immigrants en uns sectors, ocupacions i activitats concretes, reduïdes, perilloses i desfavorides; l'establiment de contractes preferentment temporals en el seu cas; i la barrera que suposa haver de considerar la situació nacional de l'ocupació abans que els immigrants puguin tenir accés a una plaça laboral és considerat per experts com Lorenzo Cachón una manifestació de racisme institucional.
44. La situació, al contrari del que es podria pensar, no és pas millor per als immigrants qualificats: la majoria d'ells ocupen llocs de treball molt per sota del seu potencial, de manera que les màximes diferències no es donen entre treballadors no qualificats segons que siguin autòctons o estrangers, sinó entre els qualificats d'acord amb aquesta doble vessant.
45. Aquest racisme, institucional i no institucional, és especialment acusat en el cas dels immigrants marroquins o magribins que cobren sous inferiors, són relegats a les tasques més dures i inestables, tenen el menor índex d'integració laboral i la major taxa d'atur entre tots els immigrants i, si més no pel que fa a la voluntat dels empresaris per als quals treballen en situació irregular, són els menys "regularitzables".
46. A més dels treballadors magribins, la duresa de les condicions laborals és també especialment patida, per pura lògica, pels immigrants en situació irregular, que es veuen obligats a treballar en l'economia submergida, encara que no siguin els únics. En efecte, un bon nombre d'immigrants en situació regular tampoc no són contractats ni donats d'alta a la seguretat social pels seus empresaris, la qual cosa és una flagrant manifestació d'explotació laboral.
47. Existeixen encara altres exemples d'explotació laboral: vulneracions dels contractes establerts, enganys de tota mena, jornades excessivament prolongades, impagaments totals o parcials dels salaris, manca de vacances o de períodes de repòs, acomiadaments improcedents, maltractaments o vexacions, agressions en el cas de reclamacions o protestes, etc. Uns exemples en què poden incórrer fins i tot institucions com les presons, que s'ha demostrat que a Catalunya exploten els presos estrangers en els tallers penitenciaris.
48. Pel que fa al poble gitano, es troba pràcticament exclòs del que es consideren les ocupacions "normalitzades". La seva discriminació és fonamentalment estructural, és a dir, derivada dels mecanismes generals i anònims del mercat de treball, que es pot evidenciar en els filtres racistes amb què se li impedeix el pas a aquestes ocupacions normalitzades.
49. Així, una gran part dels membres d'aquesta ètnia continuen concentrats en les seves activitats laborals tradicionals, entre les quals emergeix la venda ambulat.

50. La seva taxa d'atur també és molt superior a la de la resta de la població espanyola i fins i tot que la dels immigrants estrangers. Una gran part dels contractes laborals signats per ells són, per altra banda, de caire temporal.

Àmbit residencial

51. Els immigrants regulars tenen dret a accedir al sistema públic d'ajuts en matèria d'habitatge en les mateixes condicions que els autòctons. Pel que fa, però, als que es troben en situació irregular, només poden beneficiar-se d'aquests ajuts en el cas que es trobin en una situació d'emergència social. En definitiva, doncs, la llei discrimina els immigrants en situació irregular.
52. Uns i altres s'enfronten als elevats preus de l'habitatge de compra i de lloguer en el mercat lliure (el majoritari), un problema que també comparteixen amb la població autòctona. Però en el cas dels immigrants, que en l'àmbit laboral d'aquest estudi ja hem vist que cobren salaris inferiors als dels autòctons, a aquesta dificultat comuna (els preus) se n'hi afegeixen d'altres que ens permeten parlar, segons els casos, de discriminació, de xenofòbia, de racisme o d'explotació: els rebuigs, orals o escrits, explícits o de facto, a llogar-los pisos, la imposició de condicions d'accés més dures que per als nadius, el lloguer com a habitatges d'espais que no reuneixen unes mínimes condicions d'habitabilitat, el seu amuntegament en espais insuficients, etc.
53. Entre els immigrants, la discriminació en l'accés sembla més accentuada, de nou, per als marroquins, als quals les agències immobiliàries oferirien menys i pitjors pisos que a altres immigrants.
54. Aquesta discriminació en l'accés a l'habitatge traspasa les seves fronteres estrictes per ampliar-se a una discriminació en l'accés pels immigrants a determinats barris urbans i la seva concentració en altres, la qual cosa constitueix un fenomen de segregació residencial.
55. A la ciutat i a l'Àrea Metropolitana de Barcelona si més no, aquesta segregació residencial també és especialment acusada per als immigrants magribins. D'acord amb un estudi que la quantifica, per tal que aquests es distribuïssin homogèniament per tota la ciutat caldria que el 61,42% canviessin de barri.
56. Derivada d'aquesta primera discriminació en l'accés que afecta barris i habitatges, n'apareix una segona que remet a les condicions dels pisos que els immigrants habiten. Uns pisos i habitatges que en comparació amb els que ocupen els autòctons són més petits (tot i que la grandària mitjana de la unitat familiar és més elevada en el cas dels immigrants que en el dels autòctons), estan en pitjor estat de conservació i disposen de menys equipaments.
57. Pel que fa a la grandària de la unitat familiar en el cas dels estrangers, el relativament elevat percentatge de llars constituïdes per 10 o més persones (un 6,6%) hem d'entendre que és un indicatiu de l'amuntegament abans esmentat com a símbol de discriminació i de la precarietat en què alguns d'ells si més no viuen, i no pas un exemple de famílies extraordinàriament nombroses.
58. En relació amb el règim de tinença de l'habitatge, el lloguer és la fórmula més habitualment emprada pels immigrants, la qual cosa representa un signe de desigualtat i d'incompleta integració en un país clarament presidit per l'habitatge de

compra alhora que també evidencia les dificultats econòmiques amb què s'enfronten els immigrants a l'hora d'accedir a un habitatge.

59. Diversos estudis assenyalen que els immigrants constituïran progressivament un dels principals motors de la demanda d'habitatges, una tendència que entra en contradicció amb la discriminació i la xenofòbia de què són actualment objecte en aquest àmbit i que és d'esperar que les atenuï.
60. Pel que fa als gitanos, la immensa majoria viuen en habitatges públics protegits, però, alhora i en contrapartida, es troben pràcticament exclosos del mercat privat de l'habitatge, tant de compra com de lloguer. Aquests habitatges, a més, acostumen a estar en pèssimes condicions i ubicats en entorns altament insalubres i amb problemes de violència i drogues.
61. Malgrat visquin en habitatges propis, els gitanos no s'escapen de la tònica general que fa de la qüestió de l'habitatge un problema. En efecte, un estudi de la Fundació Pere Tarrés el situa com la segona necessitat d'aquesta població, superat només per la recerca d'ocupació. Podem aventurar la hipòtesi que això es degui a dos factors combinats: per una banda, la disminució en el ritme de construcció d'habitatges protegits i els preus en el mercat lliure; per una altra, la progressiva reducció del nombre de membres que constitueixen la unitat familiar gitana, que en l'actualitat ja és, de mitjana, de 4 membres.

Altres àmbits de la vida quotidiana

62. El racisme o la xenofòbia troben el seu punt més àlgid en la violència racista, una motivació l'existència de la qual no és pas fàcil de provar en tots els incidents que han comportat algun tipus d'agressió.
63. Una dificultat afegida per a aquesta identificació rau en el fet que els tribunals espanyols acostumen a ometre la dimensió racial dels delictes comesos contra immigrants o membres de minories ètniques.
64. Però encara hi ha una dificultat major per conèixer i caracteritzar apropiadament aquests incidents: la mateixa resistència de moltes de les seves víctimes a denunciar-los, que té la seva base principal en la precarietat de moltes d'elles i en la por a destapar una situació administrativa que pot ser irregular.
65. Aquesta resistència de les víctimes a presentar denúncies no caldria ni dir que assoleix la seva màxima expressió quan els agressors són membres de les forces públiques de seguretat.
66. En aquests casos, el que també assoleix la seva màxima expressió són les dificultats perquè es faci justícia. A la denúncia presentada per la víctima de l'agressió se n'hi pot afegir una altra del policia o policies en concepte de resistència a l'autoritat o un motiu similar. I els policies resulten molt més creïbles pels tribunals que els immigrants o els membres de minories ètniques. Aquesta major credibilitat automàtica ens sembla una actitud clarament discriminatòria i/o xenòfoba per part dels tribunals catalans i espanyols.
67. La reclusió d'immigrants fins a 40 dies, i en absència de totes les garanties constitucionals, pel simple fet de no posseir els permisos de residència o de treball,

una falta administrativa però no pas un delictes, ens sembla un altre abús del sistema judicial espanyol.

68. Aquest abús té altres conseqüències: quan determinades autoritats públiques han declarat que els estrangers són responsables de la meitat dels delictes comesos a l'Estat s'han basat en el nombre d'immigrants detinguts, presos o internats, i no en les raons del seu arrest, raons que, com acabem de veure, poden consistir simplement en el fet que no tinguin els papers en regla. Tot plegat representa una inadmissible criminalització de la immigració.
69. Aquesta criminalització està falsament apuntalada per altres fets, com per exemple que les condemnes de presó patides pels immigrants tenen una durada lleugerament superior a les dictades contra els autòctons, la qual cosa, a banda d'una possible nova discriminació, falseja el nombre d'estrangers empresonats i, de retruc, el dels realment delinqüents.
70. Tampoc no és un indicati fiable del nombre real d'immigrants delinqüents els que són detinguts o encausats. Les darreres estadístiques judicials de l'INE demostren, en aquest sentit, que només el 30,5% dels immigrants detinguts són finalment jutjats culpables, i que representen el 10,6% tan sols de totes les persones condemnades. Resulta molt més probable que els estrangers siguin detinguts i després no condemnats que no pas els autòctons, que tanmateix obtenen la llibertat provisional en una proporció molt superior. En aquest sentit, l'abús que el sistema judicial fa de la presó preventiva en el cas dels immigrants detinguts és una altra manifestació de la discriminació de què aquell fa gala.
71. Però és que, a més, sembla provat que els immigrants es troben abundantment infrarepresentats en les estadístiques criminals d'arreu del món. Fins i tot Gonzalo Robles, delegat del govern central per a l'Estrangeria i la Immigració durant l'etapa al poder del Partit Popular, va declarar que l'índex de delinqüència entre els immigrants, regularitzats o no, era (sorprenentment) baix.
72. El que sí que succeeix, doncs, és que els immigrants són "sobredetinguts". La qual cosa prova l'àmplia discrecionalitat (en contra d'ells) amb què actuen les diferents instàncies relacionades amb la repressió de la delinqüència a l'Estat espanyol.
73. Una altra investigació en l'àmbit de la justícia ha trobat també diferències significatives de tracte per als autòctons i els immigrants: en els judicis, quan aquests darrers són els denunciats és molt més fàcil que es dicti sentència que quan els denunciats són autòctons; també ho és més que aquesta sentència sigui condemnatòria i que aquesta suposi presó; i menys probable que s'arribi a un sobreseïment provisional del cas que quan el denunciat és un autòcton.
74. Els immigrants i els membres de les minories ètniques també reben agressions per part d'agents dels cossos privats de seguretat i de particulars.
75. Entre aquesta violència exercida per particulars contra immigrants i membres de minories ètniques cal fer un esment especial dels moviments d'extrema dreta, que han passat de ser l'objecte del 4,3% (2003) al 7,6% (2004) de les denúncies enregistrades a la seu de S.O.S. Racisme a Catalunya.
76. A banda de les manifestacions de violència directa, els immigrants i els membres de minories ètniques pateixen altres agressions, per exemple en el camp dels establiments com bars i discoteques, a alguns dels quals s'han vist privats d'accedir.

77. La darrera manifestació d'intolerància es relaciona amb la religió musulmana i la construcció de noves mesquites, que en més d'un cas han "saltat" d'una possible ubicació a l'altra sense que en els casos més notoris aquest any 2004 (Santa Coloma de Gramenet, Badalona i Reus) s'hagi arribat encara a solucions definitives.

El tractament de la immigració estrangera i de les minories ètniques en els mitjans de comunicació i el posicionament de l'opinió pública

78. Si comencem per una visió no circumscrita a Catalunya, la de l'expert holandès Teun A. van Dijk, als mitjans de comunicació (escrits i audiovisuals) se'ls poden fer tres grans retrets en la manera com aborden les notícies relacionades amb els immigrants i les minories ètniques. El primer, que col·loquin el focus en les notícies negatives o problemàtiques. El segon, que no els donin gaire la veu. I el tercer, que s'oblidin que la discriminació i el racisme són independents de la presència de minories en el si d'una societat.

79. A Catalunya podem esmentar l'existència de dos mecanismes per a l'autoregulació de les notícies divulgades pels mitjans de comunicació sobre aquesta temàtica: el Manual d'estil del Col·legi de Periodistes de Catalunya i les Recomanacions del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC).

80. Aplicant aquestes directrius, i especialment, és clar, les del CAC, al tractament que els mitjans de comunicació audiovisuals catalans varen fer de la detenció, el setembre del 2004, de deu ciutadans d'origen pakistanès com a presumptes integrants d'una cèl·lula "islamista", s'evidencia, en primer lloc, l'absència d'experts i la poca presència dels mateixos immigrants per donar el seu punt de vista sobre aquesta notícia.

81. En segon lloc, tampoc no es va donar un respecte absolut al dret a la intimitat, ja que algunes de les cadenes de televisió analitzades varen emetre imatges identificables de persones immigrants.

82. En canvi, cap de les cadenes analitzades no va emprar mots com "il·legal", "indocumentat" o "sense papers", ni van emetre imatges d'arxiu deslligades de la notícia ni tampoc varen fer d'antena de citacions o declaracions manifestament racistes.

83. Malauradament sí que s'hi deixaren sentir altres mots com "fonamentalisme", "islamisme" i "terrorisme", alhora que es feien excessives referències a la nacionalitat dels detinguts. La vinculació entre minories i/o immigrants i delinqüència i/o terrorisme també va ser general.

84. Pel que fa als mitjans catalans escrits, la conclusió d'un recent estudi exhaustiu és que el tractament global que fan de la immigració és globalment positiu. Però amb alguns punts negres que coincideixen amb els apuntats per als mitjans audiovisuals, fonamentalment la presència gairebé nul·la de veus immigrants, que s'ha acabat revelant com la principal mancança de tots els mitjans de comunicació del país.

85. Un altre dels punts negres detectats és la predominància que aquests atorguen a les fonts policials i judicials, una predominància de la qual es deriva que de la immigració es desprengui un accent fonamentalment negatiu.
86. De l'anàlisi de les editorials dels diaris seleccionats en aquest estudi també es dedueix una visió fonamentalment utilitarista de la immigració en què els interessos del país d'acollida passen al davant dels dels immigrants. Una visió utilitarista que pot "legitimar" actituds de discriminació i/o explotació. L'autor d'aquest estudi també denuncia que els immigrants i les associacions que s'hi relacionen són exclosos del consens que els mitjans demanen en torn a la immigració, és a dir, que el que reivindiquen és un consens exclusivament entre les forces "nacionals", la qual cosa crea o aprofundeix la divisòria entre "nosaltres" i "ells".
87. Aquest estudi també crida l'atenció, quan es parla d'immigració, sobre l'ús de mots carregats de continguts negatius com "allau" i "onada".
88. Un altre estudi, en aquest cas tant sobre mitjans de comunicació escrits com audiovisuals, confirma les mateixes apreciacions: escassa participació dels immigrants com a font informativa de les notícies que protagonitzen, associació de la immigració amb la criminalitat o la violència, ús preferent de fonts institucionals com a origen de les notícies i excessives referències a la nacionalitat quan les notícies són de caire negatiu.
89. Pel que fa al posicionament de l'opinió pública espanyola i catalana sobre els immigrants i les minories ètniques, una font privilegiada d'anàlisi la constitueixen els baròmetres del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS). En aquest sentit, destaca en primer lloc que en termes de protecció per part de l'Estat, els autòctons veuen els immigrants com un grup poc protegit, però alhora com el menys desprotegit de tots els que se citen en la pregunta de la qual emergeix aquesta visió.
90. L'ambivalència de les respostes a aquesta pregunta es repeteix en les que es donen a dues més de les preguntes que figuren en el mateix baròmetre del CIS que estem analitzant, la qual cosa també demostra la rellevància de la manera en què es formulen les preguntes que enregistren els estats d'opinió: quan es demana als autòctons que avaluïn una mesura com la regularització del treball dels immigrants per contribuir a mantenir l'actual sistema de protecció social, aquesta és jutjada en primer lloc com una mesura molt positiva; en canvi, quan se'ls demana que "avaluïn" directament els immigrants en relació amb aquesta mateixa finalitat, jutjant-los o no com a necessaris, darrera dels ciutadans que estan d'acord (però no tampoc "molt d'acord") amb aquest punt de vista (els immigrants són necessaris) ja apareixen amb un percentatge prou proper als que s'hi manifesten en desacord.
91. L'evolució, en diferents edicions, de les respostes a dues altres preguntes habituals dels baròmetres del CIS, que fan un seguiment periòdic de si la immigració és vista fonamentalment com un problema de l'Estat o de l'àmbit personal, permet de constatar que són cada vegada més els ciutadans que la viuen com un problema proper al seu entorn.
92. Una enquesta conduïda recentment a Santa Coloma de Gramenet n'és una prova: la immigració hi va aparèixer com la principal preocupació dels ciutadans enquestats.

93. Per altra banda, la paraula que millor sembla definir l'actitud majoritària entre la població nativa respecte a la immigració és "desconfiança". Però aquesta encara és una resposta de ciutadans un nombre important dels quals han pogut no tenir un tracte intens o freqüent amb immigrants, atès que la mostra poblacional de les enquestes del CIS és lògicament heterogènia. Perquè en els barris on els immigrants són habituals i, per tant, també ho són les situacions de contacte entre ells i els autòctons, el que es detecta entre aquests darrers és un rebuig generalitzat a la convivència amb els forans i una opinió global negativa sobre la immigració.
94. Pel que fa específicament a Catalunya, que els baròmetres del CIS no desglossen per separat com tampoc no ho fan per a cap altra Comunitat Autònoma, un estudi recentment editat, però, per aquest mateix organisme conclou com a punts més significatius que el nostre país es una de les àrees de l'Estat més a favor del reconeixement dels drets socials i de ciutadania dels estrangers; que, tanmateix, hi existeixen prejudicis ètnics que dificulten la sociabilitat amb aquesta població; que hi ha força consciència de l'existència de discriminació en contra d'aquesta, així com de la de violència xenòfoba; i, finalment, que a Catalunya la por a l'assentament dels immigrants és poc aparent.

Bibliografia i fonts utilitzades

Bibliografia

Abajo, J.E.; Carrasco, S. (2004), *Experiencias y trayectorias de éxito escolar de gitanos y gitanas en España*, Madrid, Instituto de la Mujer; Centro de Investigación y Documentación Educativa.

Aguilar, M.; Morales, J.M. (2004), "Las ONG, los medios y la imagen social del inmigrante", *4rt. Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004.

Ajuntament de Girona, DIE-Àrea de Desenvolupament Local i Promoció de la Ciutat, Unitat de Promoció i Desenvolupament de les Comarques Gironines (2004), *Aproximació a les condicions de treball i de vida de la població immigrada no comunitària a la demarcació de Girona*, Girona, Associació per l'Orientació Laboral i Empresarial de les Comarques Gironines.

Ajuntament de Sabadell (2005), *Compendi de documents, treballs i propostes sobre la violència d'extrema dreta a la ciutat de Sabadell*. Sabadell

Almarcha, A.; Cristóbal, P. (2004), "Exclusión social y educación", *Bordón. Revista de Pedagogía*, Madrid, Sociedad Española de Pedagogía, vol. 56, núm. 1 (Número monográfico XIII Congreso Nacional y II Iberoamericano de Pedagogía. La educación en contextos multiculturales: diversidad e identidad).

Alonso, E.; Jansà, J.M. (2004), "La salut i els immigrants a Catalunya: situació i perspectives", Aja, E.; Nadal, M. (dirs.), *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, Editorial Mediterrània.

Análisis Sociológicos, Económicos y Políticos (ASEP) (1998), *Actitudes hacia los inmigrantes*, Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Aparicio, R. (dir.) (2003), *Inmigrantes y vivienda en la Comunidad Valenciana*, València, Centre d'Estudis per a la Integració Social i Formació d'Immigrants (CEIM); Generalitat Valenciana; Província d'Aragó de la Companyia de Jesús

Aparicio, R. (2004) "El proceso de integración de los hijos de inmigrantes", *II Congreso la familia en la sociedad del siglo XXI. Libro de ponencias*, Madrid, Fundación de Ayuda Contra la Drogadicción.

Asociación de Enseñantes con Gitanos (2001), "El tratamiento de la diversidad cultural en los libros de texto", *Boletín nº 23*, Madrid.

Balaguer, M.; Barreda, M.; Cuadros, D. (1999), *Els beneficis de la immigració estrangera a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.

Bertrán, E.; et al (2004). "Tratamiento informativo de la inmigración en España: una mirada multipolar aunque demasiado eurocéntrica", *4rt. Congrés sobre la Immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004.

Bonino Covas, C. et al (2003), *Los planes de las Comunidades Autónomas para la integración social de las personas inmigrantes*, Madrid, Confederación Sindical de Comisiones Obreras.

Cabrera, P. J. (2001), *El difícil acceso a la vivienda en España*.

Cachón, L. (2003), "Discriminación en el trabajo de las personas inmigradas y lucha contra la discriminación", Garganté, S. et al. *La discriminación racial. Propuestas para una legislación antidiscriminatoria en España*, Barcelona, Icaria Editorial.

Cachón, L. (2005), "Inmigración y mercado de trabajo en España: ¿Suecas o ecuatorianas?", Sessió d'estudi *Inmigración y mercado de trabajo en Cataluña y España*, Girona, Universitat de Girona, 9 febrer 2005.

Calvo, M.; Gascón, E.; García, J. (2003) *Inmigración y justicia. El tratamiento de la inmigración en el ámbito de la administración de justicia*, Zaragoza, Universidad de Zaragoza, Facultad de Derecho, Laboratorio de Sociología Jurídica

Carbonell, J.; Simó, N.; Tort, A. (2002), *Magribins a les aules. El model de Vic a debat*, Vic, Eumo Editorial.

Cea d'Ancona, M. Á. (2004), *La activación de la xenofobia en España. ¿Qué miden las encuestas?*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

Centre d'Estudis Epistemiològics sobre la SIDA a Catalunya (CEESCAT) (2003), *Document tècnic num. 16*, Barcelona.

Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) (2004), *Barómetro de mayo. Estudio nº 2565*, Madrid.

Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) (2005), *Barómetro de febrero. Avance de resultados. Estudio nº 2594*, Madrid

Colectivo IOÉ (1995), *Discursos de los españoles sobre los extranjeros. Paradojas de la alteridad*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

Comisión de Derechos Humanos de las Naciones Unidas (2004), *Grupos e individuos específicos: Trabajadores Migrantes* (Resum).

Comisión Europea contra el Racismo (ECRI) (2003), *Second report on Spain*, Estrasburg.

Comité para la Eliminación de la Discriminación Racial (CERD) (2004), *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Spain. 28/04/2004*, Ginebra.

Consejo Económico y Social (CES) (2004), *Informe sobre la inmigración y el mercado de trabajo en España*, Madrid.

Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) (2004), *Tractament informatiu de les detencions de deu ciutadans d'origen pakistanès el 15 de setembre de 2004*, Barcelona

Consell Econòmic i Social de Barcelona (CESB) (2004), *Memòria socioeconòmica de Barcelona 2003. Dossier de premsa*, Barcelona.

Cuadras, A. (dir.) (2004), *Les condicions de vida de la població d'origen no comunitari a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

Defensor del Pueblo Español (2003), *La escolarización del alumnado de origen inmigrante en España: Análisis descriptivo y estudio empírico*, Madrid

Diputació de Barcelona, Consorci de Recursos per a la Integració de la Diversitat (CRID) (2003), *Drets i deures dels estrangers. Manual pràctic per a la convivència ciutadana*. Barcelona.

Estivill, J. (2003), *Panorama de la lucha contra la exclusión social. Conceptos y estrategias*, Ginebra, Oficina Internacional del Trabajo.

European Commission (2004), *The situation of Roma in an enlarged European Union*, Brussel·les.

Federació d'Associacions de SOS Racisme de l'Estat espanyol (2004), *Informe anual 2004 sobre el racisme a l'Estat espanyol*, Barcelona, Icaria editorial.

Federació d'Associacions de SOS Racisme de l'Estat espanyol (2004), *Informe anual 2005 sobre el racismo en el Estado español*, Barcelona, Icaria editorial.

Gabinet d'Estudis Socials (2004), *Políticas de inmigración y codesarrollo: el inicio de una relación* (Obra no publicada).

Gabinet d'Estudis Socials (2004), *Integración y participación de los inmigrantes cualificados en el mercado laboral: Análisis basado en una investigación sociológica cualitativa y comparativa de la EU* (Obra no publicada).

García, E "Extranjeros y cárceles españolas", Federació d'Associacions de SOS Racisme de l'Estat espanyol (2004), *Informe anual 2005 sobre el racismo en el Estado español*, Barcelona, Icaria editorial.

Gifreu, J; et al. "La televisión y la construcción de una imagen pública de la inmigración en España. Avance de resultados de la investigación", 4rt. *Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004.

Giménez, C. (1995), "El racismo como práctica", *Entreculturas*, Madrid, Cáritas Española, núm. 11.

Gimeno, L. (2001), *Actitudes hacia la inmigración. Relación entre las investigaciones cualitativas y cuantitativas*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

Giner, S. (1987), "Segregación", *Diccionario Unesco de Ciencias Sociales*. Tom IV. Madrid, Instituto de Estudios Públicos.

Giró, X (dir.). *Prensa escrita i immigració. Estudi sobre l'opinió dels diaris sobre la immigració procedent de fora de la Unió Europea i la cobertura informativa de conflictes destacats que hi tenen relació. Octubre 1999-juny 2002*.

González Beilfuss, M. (2005), *Les mesures per a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte i de no discriminació aprovades pel legislador espanyol*.

González Enríquez, C. (2004), "El análisis de la opinión pública sobre la inmigración. El caso español". 4rt. *Congrés sobre la Immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004.

Heras, C.; et al (2004). "Análisis del riesgo de accidentes laborales en los trabajadores inmigrantes en relación con los trabajadores autóctonos", 4rt. *Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004.

Heredia, J. de D. (1999), "La prensa española ante el pueblo gitano", *Informe anual 1999 sobre el racismo en el Estado español*, Barcelona, Icaria Editorial.

Lurbe, K. (2003), "L'atenció sanitària de la població immigrant extracomunitària a Catalunya: entre l'Estat i el sector voluntari", *Revista Catalana de Sociologia*, Barcelona, Associació Catalana de Sociologia, núm. 19.

Malgesini G.; Giménez C. (1997), *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*, Madrid, La Cueva del Oso.

Martínez, R.; Lee, M. (2004), "Inmigración y delincuencia", *Revista Española de Investigación Criminológica*, Albacete, núm 2/2004.

Martori, J.C.; Hoberg, K. (2004), "La segregación residencial com a eina d'estudi de la població immigrant", Aja, E.; Nadal, M. (dirs.), *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, Editorial Mediterrània.

Masa Akapo, N. (2001), "La precariedad social y laboral de los inmigrantes en España: una barrera para la prevención del VIH", *Prevención del VIH/SIDA en inmigrantes y minorías étnicas*, Madrid, Ministerio de Sanidad y Consumo.

Maza, G. (2005), "La vivienda como 'no lugar'", Federació d'Associacions de SOS Racisme de l'Estat espanyol (2004), *Informe anual 2005 sobre el racismo en el Estado español*, Barcelona, Icaria editorial.

Monès, M. A.; Carrera, J.M. (2003), *La Barcelona metropolitana els propers vint anys. Prospectiva de mercat de treball, demografia i habitatge*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

Morell, A. (2004), "La inmigración como problema: un análisis de las prácticas discursivas de la población autóctona", *Papers. Revista de Sociologia*, Universitat Autònoma de Barcelona, núm. 74.

Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (OSPDH) (2003), *Informe sobre els procediments administratius de detenció, internament i expulsió d'estrangers a Catalunya*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (OSPDH) (2004), *L'empresonament a Catalunya*. Barcelona, Edicions de 1984.

OCDE (2003), *Estudios económicos de la OCDE. 2003. España*, Madrid, Ediciones Mundi-Prensa.

Oficina d'Informació i Denúncies de S.O.S. Racisme (2005), *Síntesi Memòria 2004*, Barcelona.

Organització Internacional del Treball (2004), *En busca de un compromiso equitativo con los trabajadores migrantes en la economía globalizada (VI Informe)*, Conferència Internacional del Treball, 92a. Reunió, Ginebra, juny 2004.

Pajares, M. (2003), "Discriminación racial y políticas antidiscriminatorias", *La discriminación racial. Propuestas para una legislación antidiscriminatoria en España*, Barcelona, Icaria Editorial.

Pajares, M. (2004), *Inserción laboral de la población inmigrada en Catalunya. Informe 2004*, Barcelona: CCOO-CERES.

Pajares, M. (2004), *Inmigración irregular en Catalunya. Análisis y propuestas 2004*, Barcelona, CCOO-CERES.

Parella, S. (2003), *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*, Barcelona, Anthropos.

Pereda, C.; Actis, W.; Prada, M.A. de (1997), "Recientes dinámicas migratorias en España. Efectos sobre los procesos de inserción-exclusión social", Solas, O.; Ugalde, A. (eds.), *Inmigración, salud y políticas sociales*, Granada, Escuela Andaluza de Salud Pública.

Pérez-Díaz, V.; Álvarez-Miranda, B.; Chuliá, E. (2004), *La inmigració musulmana a Europa. Turcs a Alemanya, algerians a França i marroquins a Espanya*. Barcelona, Fundació "La Caixa".

Roca, J.; Marmolejo, C. (2004), *Prospectives de demanda d'habitatge principal a Catalunya 2001-2011*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, Centre de Política de Sòl i Valoracions.

Rojo, E.; Camós, I. (2005), *Estudio del impacto del Reglamento de la Ley 4/2000 en la política de empleo y en la actuación de los servicios públicos de empleo*,

Sánchez Aroca, M. (Dir.) (2003), *Estudi sobre la població gitana de Catalunya*, Barcelona, Fundació Pere Tarrés.

Síndic de Greuges de Catalunya (2005), *Informe al Parlament de Catalunya 2004*, Barcelona.

Sorolla, J. A. (2002), "El tractament informatiu de la immigració a Catalunya", *Quaderns del CAC*, Barcelona, núm. 12.

United Nations (2005), *World Economic and Social Survey 2004: International Migration*.

Universitat de Barcelona; Ajuntament de Sabadell (2004), *Estudi sobre la violència d'extrema dreta a la ciutat de Sabadell*, Sabadell.

Wagman, D. "Criminalización de la inmigración y mercado laboral", *4rt. Congrés sobre la immigració a Espanya. Ciutadania i Participació*, Girona, 10-13 novembre 2004.

Fonts

- ◆ ABC
- ◆ Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet
- ◆ Amnistia Internacional
- ◆ AVUI
- ◆ BOE
- ◆ Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya
- ◆ Central de Campo
- ◆ Centre de Seguretat i Condicions de Salut en el Treball de la Generalitat
- ◆ Centre UNESCO Catalunya
- ◆ Cinco Días
- ◆ Colegio de Abogados de Zaragoza
- ◆ Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia
- ◆ Col·legi de Periodistes de Catalunya
- ◆ Comissió Obrera Nacional de Catalunya – CITE
- ◆ Comitè Econòmic i Social Europeu
- ◆ Consejo General del Poder Judicial
- ◆ El Correo Digital
- ◆ Cuadernos de Pedagogía
- ◆ Departament de Benestar i Família
- ◆ Departament d'Educació
- ◆ Departament de Política Territorial i Obres Públiques
- ◆ Departament de Salut
- ◆ Departament de Treball i Indústria
- ◆ Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC)
- ◆ Diari Oficial de la Unió Europea

- ◆ Diario de Sesiones del Senado Español
- ◆ Entorno Social
- ◆ EURLEX (El Dret de la Unió Europea)
- ◆ Fedelatina, Federación de Entidades Latinoamericanas de Cataluña
- ◆ Fundació CIDOB
- ◆ Fundació Paulino Torras Doménech
- ◆ Fundación Jiménez Díaz
- ◆ Fundación Secretariado Gitano
- ◆ Govern Espanyol: II Pla Nacional d'Acció per a la Inclusió Social
- ◆ IMSERSO
- ◆ Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)
- ◆ Institut Europeu de la Mediterrània (IEMED)
- ◆ Instituto Nacional de Estadística (INE): *Encuesta de Estructura Salarial i Encuesta de Población Activa, Encuesta de Migraciones*
- ◆ Médicos del Mundo - Canarias
- ◆ Ministerio de Educación y Ciencia. Datos Avance Curso 2003-2004. Enseñanzas de Régimen General. Resultados por Comunidades Autónomas; Datos Avance Curso 2003-2004. Datos Estadísticos de Alumnado Extranjero. Resultados por Comunidades Autónomas; *Datos y Cifras Curso Escolar 2004-2005; Una educación de calidad para todos y entre todos. Propuestas para el debate*
- ◆ Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Observatori Permanent de la Immigració
- ◆ Movimiento contra la Intolerancia
- ◆ Naciones Unidas
- ◆ Oficina Regional per a la Immigració de la Comunitat de Madrid (OFRIM)
- ◆ El País
- ◆ Parlament Basc
- ◆ El Periódico de Catalunya
- ◆ Plataforma Sabadell contra el Racisme
- ◆ Secretaria d'Estat de la Seguretat Social

- ◆ Sodepau
- ◆ S.O.S. Racisme
- ◆ TVE-2 (“Els nous catalans”)
- ◆ Tribunal Superior de Justícia de Catalunya
- ◆ Tribunal Superior de Justícia de Madrid
- ◆ Tribunal Suprem
- ◆ UGT
- ◆ Universidad Autónoma de Madrid, Taller de Estudios Internacionales Mediterráneos
- ◆ La Vanguardia